

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
ŠIAULIŲ AKADEMIJA**

ISTORIJOS IR POLITIKOS MAGISTRANTŪROS STUDIJŲ PROGRAMA

VIKTORIJA JENCIŪTĖ

Magistro studijų baigiamasis darbas

JAUNIMO NESMURTINĖ REZISTENCIJA KAUNE IR ŠIAULIUOSE SOVIETMEČIU
(XX a. 7 deš. pr. — 8 deš. pab.)

Darbo vadovas (-ė): prof.dr. Aistė Lazauskienė

Šiauliai, 2021

**Studijuojančiojo, teikiančio baigiamąjį
darbą, GARANTIJA**

WARRANTY of Final Thesis

Vardas, pavardė <i>Name, Surname</i>	Viktorija Jenciūtė
Padalinys <i>Faculty</i>	Šiaulių akademija <i>Šiauliai Academy</i>
Studijų programa <i>Study Programme</i>	Istorija ir politika <i>History and Politics</i>
Darbo pavadinimas <i>Thesis topic</i>	Jaunimo nesmurtinė rezistencija Kaune ir Šiauliuose sovietmečiu (XX a. 7 deš. pr. – 8 deš. pab.) <i>Nonviolent youth resistance in Kaunas and Šiauliai during soviet period (early 1960s – late 1970s)</i>
Darbo tipas <i>Thesis type</i>	Baigiamasis darbas <i>Final Thesis</i>

Garantuojau, kad mano baigiamasis darbas yra parengtas sąžiningai ir savarankiškai, kitų asmenų indėlio į parengtą darbą nėra. Jokių neteisėtų mokėjimų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

I guarantee that my thesis is prepared in good faith and independently, there is no contribution to this work from other individuals. I have not made any illegal payments related to this work.

Šiame darbe tiesiogiai ar netiesiogiai panaudotos kitų šaltinių citatos yra pažymėtos literatūros nuorodose.

Quotes from other sources directly or indirectly used in this thesis, are indicated in literature references.

Aš, Viktorija Jenciūtė, pateikdamas (-a) šį darbą, patvirtinu (pažymėti)
I, Viktorija Jenciūtė, by submitting this paper confirm (check)

**Embargo laikotarpis
*Embargo Period***

Prašau nustatyti šiam baigiamajam darbui toliau nurodytos trukmės embargo laikotarpį:
I am requesting an embargo of this thesis for the period indicated below:

_____ mėnesių / *months*
(embargo laikotarpis negali viršyti 60 mėn. / *an embargo period shall not exceed 60 months*).

Embargo laikotarpis nereikalingas / *no embargo requested*.

Embargo laikotarpio nustatymo priežastis / *Reason for embargo period:*

Turinys

ĮVADAS	4
I. TEORINIAI TYRIMO PAGRINDAI: NESMURTINĖS REZISTENCIJOS IR PILIETINIO NEPAKLUSNUMO SĄVOKOS	13
II. JAUNIMO NESMURTINĖS REZISTENCIJOS RAIŠKA LIETUVOJE (7 – 8 DEŠ.)	18
2.1. Jaunimo dalyvavimas Vasario 16-osios minėjimuose	18
2.2. Hipių judėjimas	21
2.3. Romas Kalanta ir Kauno įvykiai	25
2.3.1. Represijos prieš jaunimą Kaune	29
2.3.2. Sovietų valdžios požiūris į įvykius Kaune	30
2.3.3. „Kalantinių“ atgarsiai Lietuvoje ir pasaulyje	33
2.4. Etnokultūrinis jaunimo judėjimas ir kiti judėjimai	34
III. JAUNIMO NESMURTINĖ REZISTENCIJA KAUNE	37
3.1. Kauno moksleivių ir studentijos padėtis (7 deš. pr. – 8 deš. pab.)	37
3.2. Antisovietiniai pasisakymai	38
3.3. Antisovietinės grupės ir antisovietinių lapelių platinimas	41
3.4. Užsienio radijas, laišakai į užsienį, kraštotyriminkai ir kiti atvejai	55
3.5. Katalikiško jaunimo persekiojimas Kaune	65
IV. JAUNIMO NESMURTINĖ REZISTENCIJA ŠIAULIUOSE	68
4.1. Šiaulių moksleivių ir studentijos padėtis (7 deš.pr. – 8 deš. pab.)	68
4.2. Katalikiškojo jaunimo persekiojimas Šiauliuose	69
4.3. Antisovietiniai pasisakymai Šiauliuose	71
4.4. Atsišaukimai, sovietinės atributikos niokojimas ir kiti atvejai	73
4.5. Hippiai ir „Kalantinių“ atgarsiai Šiauliuose	78
IŠVADOS	82
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	84
SANTRAUKA	89
SUMMARY	90

IVADAS

Temos aptarimas. 1946 m. sakydamas kalbą Fultone (JAV) Vinstonas Čerčilis pareiškė, kad ant Europos nusileido „geležinė uždanga“. Ji atskyrė Vakarų pasaulį nuo komunistinės Rytų Europos. Taip prasidėjo Šaltojo karo epocha.

Tiek Vakaruose, tiek sovietiniame bloke kalbant apie pasipriešinimą yra svarbus XX a. 7–8 dešimtmečiai, nes tuo metu pradėjo reikštis nauja jaunimo karta, kuri jau buvo nemačiusi karo. Vakaruose vyko protestai prieš Vietnamo karą, populiarėjo naujos mados jaunimo tarpe (pvz. hipių subkultūra, roko muzika). Visa tai neaplenkė ir jaunimo už „geležinės uždangos“.

Tuo laiku Sovietų Sąjungoje buvo stagnacija, kai komunistų partijos vadovas SSRS buvo Leonidas Brežnevas. Norint geriau suprasti laikotarpį, reikia trumpai apibūdinti, kas dėjosi to laikotarpio Lietuvoje. Leonidui Brežnevui atėjus į valdžią, Sovietų Sąjungoje sustiprėjo revanšistinės (stalininės) jėgos, J. Stalino kulto reabilitavimo nuotaikos, biurokratinės, administracinės ir komandinės ūkio valdymo tendencijos, kitaminčių (disidentų) persekiojimas, žmogaus ir piliečio teisių bei laisvių pažeidinėjimai, ekonomikos ir visuomeninio gyvenimo militarizavimas; užsienio politika darėsi agresyvesnė, aktyviau pradėta diegti komunistinę ideologiją.¹

Po SSRS invazijos į Čekoslovakiją pasaulis ėmė kalbėti apie „Brežnevo doktriną“. Tai reiškė, kad visos SSRS supančios socialistinės (komunistinės) šalys neturi teisės panaikinti komunistinės santvarkos ir išstoti iš socialistinės stovyklos. Priešingu atveju SSRS su savo satelitais atkurs buvusią tvarką. Į socialistinės stovyklos vidaus reikalus niekas neturi teisės kištis. Apskritai po intervencijos Čekoslovakijoje dalies Lietuvos visuomenės postalininis optimizmas išgaravo.

Nepaisant to, kad dalies optimizmas išgaravo Lietuvos jaunimas nepasidavė. Jis rado įvairių būdų priešintis sovietinei sistemai pradėdamas nuo hipių kultūros imitavimą sovietinėje Lietuvoje, saugant ir gaivinant protėvių tradicijas per etnokultūrinį sąjūdį ir pan. Svarbu yra žinoti kokiais dar kitais būdais jaunimas priešinosi sovietmečiui.

Istoriografija. Istoriografiją galima dalinti į penkias grupes: 1) bendra literatūra apie rezistenciją; 2) apie Vasario 16-osios reikšmę okupacijos metais ir atsišaukimų platinimą; 3) apie Kauno pavasario įvykius; 4) apie jaunimo neoficialias organizacijas; 5) apie studentiją ir mokslą Kaune ir Šiauliuose sovietmečiu.

---

¹ Anušauskas Arvydas. *Lietuva 1940–1990. Okupuotos Lietuvos istorija*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2007. P. 492–523.

1) Reikia paminėti, kad pirmojoje grupėje apie rezistenciją tiek anglų, tiek lietuvių kalbomis informacijos yra. Įsigilinti į tai, kas yra nesmurtinis pasipriešinimas, padėjo Gene Sharp knyga *How nonviolent struggle works*², kurioje buvo aprašyta nesmurtinio pasipriešinimo (rezistencijos) sąvoka. Siekiant suprasti rezistencijos apibrėžimą labai pravertė Algirdo Vokietaičio straipsnis *Lietuviškoji rezistencija*³, taip pat ir JAV Gynybos Departamento (USA Department of Defense) knyga *Dictionary of Military and Associated Terms*⁴. Norint geriau sužinoti apie tai, kaip rezistencija klasifikuojama, padėjo Kęstučio Kasparo *Teorinė pasipriešinimo samprata ir klasifikacija*⁵. Taip pat Gražinos Miniotaitės straipsnis⁶, John Rawlso knyga *A Theory of justice*⁷ bei Tomo Kačerausko straipsnis.⁸

2) Antrajai grupei priskirtina literatūra apie Vasario 16-osios reikšmę ir atsišaukimų platinimą. Labai pravertė Juozapo Romualdo Bagušausko knyga *Lietuvos jaunimo pasipriešinimas sovietiniam režimui ir jo slopinimas*.⁹ Naudingos informacijos apie antitarybinius atsišaukimus rasta dviejuose straipsniuose. Pirmasis – Monikos Kareniauskaitės *Vasario 16-toji sovietmečiu. Jaunimo rezistencija*¹⁰, antrasis – Audriaus Dabrovolsko *Apie jaunimo išradingumą sovietiniais metais: antisovietinių atsišaukimų platinimas*.¹¹ J. Sireikos knygos *Šiaulių miesto istorija 1940-1995*¹² medžiaga padėjo išsiaiškinti kai kuriuos jaunimo nesmurtinės rezistencijos faktus Šiaulių mieste.

3) Apie Romą Kalantą ir Kauno pavasarį, kas priskirtina trečiajai grupei, daugiau sužinoti padėjo dvi knygos: Egidijaus Aleksandravičiaus ir Sauliaus Žuko *Romo Kalantos auka*.

---

² Sharp, Gene. *How nonviolent struggle works*. The Albert Einstein institution, 2013.

³ Vokietaitis, Algirdas. „Lietuviškoji rezistencija“ [žiūrėta 2019-11-01] Prieiga internete <<http://www.partizanai.org/laisves-kovu-archyvas-13-t-1995-m/3495-lietuviskoji-rezistencija>>

⁴ Department of Defence. *Dictionary of Military and Associated Terms*. USA: University Press of the Pacific, 2002.

⁵ Kasparas, Kęstutis. „Teorinė pasipriešinimo samprata ir klasifikacija“. [žiūrėta 2019-10-18] Prieiga internete <<http://www.partizanai.org/laisves-kovu-archyvas-20-t-1997-m/3621-teorine-pasipriesinimo-samprata-ir-klasifikacija>>

⁶ Miniotaitė, Gražina. „Teisingumas prieš teisėtumą: pilietinio nepaklusnumo teorija ir liberalizmo filosofija“. [prieiga internete žiūrėta 2021-04-13] <http://www.litlogos.eu/L58/logos58_054_062miniotaite.pdf>

⁷ Rawls, John. *A theory of justice*. United States of America: Belknap press of Harvard University press Cambridge, Massachussets, 1999.

⁸ Kačerauskas, Tomas. „Pilietinis nepaklusnumas: individų laisvė ir visuomeninė tvarka“. [žiūrėta 2021-05-10] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2009~1367169564897/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>> P. 28-38.

⁹ Bagušauskas, Juozapas Romualdas. *Lietuvos jaunimo pasipriešinimas sovietiniam režimui ir jo slopinimas*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1999.

¹⁰ Kareniauskaitė, Monika. „Vasario 16-toji sovietmečiu. Jaunimo rezistencija“. Prieiga per internetą <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-02-18-monika-kareniauskaite-vasario-16-oji-sovietmeciu-jaunimo-rezistencija/58135>>.

¹¹ Dabrovolskas, Audrius. „Apie jaunimo išradingumą sovietiniais metais: antisovietinių atsišaukimų platinimas“. *Voruta*. 2012-07-21.

¹² Sireika, Jonas. *Šiaulių miesto istorija 1940-1995*. Šiauliai: Saulės delta, 2007

1972 metų Kauno pavasaris¹³ bei Vytauto Alantos Romas Kalanta. *Gyvieji deglai Nemuno slėnyje*.¹⁴

4) Ketvirtajai grupei priskirtinos knygos apie neoficialias jaunimo organizacijas. Siekiant sužinoti apie hipių subkultūrą septintajame dešimtmetyje labiausiai padėjo dvi knygos. Pirmoji buvo Roko Radzevičiaus *Lietuvos roko pionieriai*¹⁵, kurioje galima aptikti buvusių hipių prisiminimų apie hipių judėjimą Lietuvoje, jų vartotą žodyną. Antroji – autorių kolektyvo: Kęstučio Bartkevičiaus, Ryčio Bulotos, Justino Dementavičiaus, Viliaus Ivanausko, Jūratės Kavaliauskaitės, Liutauro Kraniausko, Salvijaus Kulevičiaus, Živilės Mikailienės, Ainės Ramonaitės *Sąjūdžio ištakų beiškant. Nepaklusniųjų tinklaveikos galia*.¹⁶ *Hipių judėjimas Lietuvoje* autorė Skaistė Plaušinytė teigia: „Lietuviškoje istoriografijoje šis savotiškas jaunimo revoliucijos etapas iki šiol nebuvo tyrinėtas. Tiesa, jau po truputį pasirodo studijos, kurios daugiau ar mažiau liečia šį istorijos tarpsnį, bet išsamių tyrimų, liečiančių tam tikros sovietmečio jaunimo dalies kultūrą, iki šiol nėra.“ Pasak autorės, apie jaunimo judėjimus Lietuvoje beveik nerašyta, tai dar netyrinėta tema¹⁷. Daugiausia apie hipius buvo sužinota iš įvairių straipsnių, tokių kaip Živilės Tamkutonytės Mikailienės *Hipių judėjimas Lietuvoje sovietmečiu: mada ir / ar pasipriešinimas*¹⁸ ir *The hippie movement in Soviet Lithuania. Aspects of Cultural and Political Opposition to the Soviet regime*.¹⁹ Skaistės Plaušinytės *Hipių judėjimas Lietuvoje*²⁰, Viljamos Sudikienės *Bet tada laikai buvo visai kiti...*²¹ bei Egidijos Ramanauskaitės - iš Kauno istorijos metraščio apie hipius²² ir apie sovietmečio hipius.²³ Kristofo Petkūno prisiminimai iš Kauno hipių laikų buvo rasti knygoje *Laisvės proveržiai*

¹³ Aleksandravičius, Egidijus, Žukas Saulius. *Romo Kalantos auka. 1972 metų Kauno pavasaris*, Vilnius: Baltos lankos, 2002.

¹⁴ Alantas, Vytautas. *Romas Kalanta. Gyvieji deglai Nemuno slėnyje*, JAV: Vilties spaustuvė, 1976.

¹⁵ Radzevičius, Rokas. *Lietuvos roko pionieriai*, Vilnius: Vaga, 2012.

¹⁶ Bartkevičius, Kęstutis, Bulota, Rytis, Dementavičius, Justinas, Ivanauskas, Vilius, Kavaliauskaitė, Jūratė, Kraniauskas, Liutauras, Kulevičius, Salvijus, Mikailienė, Živilė, Ramonaitė, Ainė. *Sąjūdžio ištakų beiškant. Nepaklusniųjų tinklaveikos galia*, Vilnius: Baltos lankos, 2011.

¹⁷ Plaušinytė, Skaistė. „Hipių judėjimas Lietuvoje“. [žiūrėta 2018-05-25] <<http://straipsniai.lt/bendruomenes/hipiu-judejimas-lietuvoje-i-dalis/>>.

¹⁸ Tamkutonytė, Živilė. „Hipių judėjimas Lietuvoje sovietmečiu: mada ir / ar pasipriešinimas“. [žiūrėta 2018-05-26] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2002~1367154205763/DS.002.0.01.ARTIC>> P. 126-146.

¹⁹ Mikailienė, Živilė. „The hippie movement in Soviet Lithuania. Aspects of Cultural and Political Opposition to the Soviet regime“. [žiūrėta 2018-05-26] <<https://www.zfo-online.de/portal/index.php/zfo/article/view/9272/927>> P. 607-630.

²⁰ Plaušinytė, Skaistė. „Hipių judėjimas Lietuvoje“. [žiūrėta 2018-05-25] <<http://straipsniai.lt/bendruomenes/hipiu-judejimas-lietuvoje-i-dalis/>>.

²¹ Sudikienė, Viljama. „Bet tada laikai buvo visai kiti...“. *Lietuvos Aidai*. 1995-04-01.

²² Ramanauskaitė, Egidija. „Jaunimo kultūrinė rezistencija sovietmečiu: hipių kultūrinės idėjos Lietuvoje“. *Kauno istorijos metraštinis*. 4t. Kaunas: VDU leidykla, 2003. P. 127-163.

²³ Ramanauskaitė, Egidija. „Sovietmečio Lietuvos hipiai – pasaulinės paralelės“. [žiūrėta 2021-04-13] <http://paneveziomuziejus.lt/files/krasto_istorija/Ramanauskaite_Sovietme_2020.pdf> P. 55-72.

sovietiniame Kaune: nuo slapto pogrindžio iki atviro protesto.²⁴ Apie žygeivių judėjimą padėjo sužinoti du naudingi straipsniai. Pirmasis buvo Laimos Anglickienės *Jaunimo kultūrinė rezistencija sovietmečiu: žygeivių klubas „Ažuolas“*²⁵, o antrasis, kuris nušvietė jaunimo etnokultūrinį sąjūdį, buvo Ainės Ramonaitės ir Rytės Kukulskytės *Etnokultūrinis judėjimas sovietmečiu: nematoma alternatyva sistemai?*²⁶. Apie ramuviečių judėjimo faktus sužinota iš Juozo Dapkevičiaus knygos *Traktatas apie žygeivius: skiriama Punios sutarties 30-mečiui*²⁷

5) penktajai grupei priskiriamos knygos apie mokslą ir studentiją Kaune ir Šiauliuose. Tai sudaro pačią negausiausią grupę. Nepaisant to, rašant apie Kauno studentus ir mokslą labiausiai pravertė knygos *Kaunas*²⁸ ir *Kaunas. Jo praeitis, dabartis ir ateitis*²⁹, *Kaunas. Turistui apie miestą*³⁰, o apie Šiaulių miestą pravertė ši knyga: *Šiauliai*³¹

Šaltiniai: Iš šaltinių yra išskirtini dokumentai apie jaunimo nesmurtinę rezistenciją. Iš esmės tai yra pranešimai, pažymos bei ataskaitos, kurios priklausė KGB. Dalis jų saugomų Lietuvos ypatingajame archyve (toliau – LYA) yra suskaitmeninti ir pateikti puslapyje kgbveikla.lt, o kiti buvo rasti pačiame LYA.

KGB dokumentus galima dalinti į dvi grupes: 1) jaunimo rezistencija Kaune, 2) jaunimo rezistencija Šiauliuose. Pirmai grupei, kuri pateikia medžiagą apie rezistenciją, kurią vykdė jaunimas Kaune, priklausė *Lietuvos SSR KGB Kauno miesto pažyma apie jaunimo antisovietinius poelgius 1964 m.*³², kuris padėjo išsiaiškinti, kokie buvo jaunimo antisovietiniai poelgiai pradėdant nuo antisovietinių pasisakymų ir baigiant antisovietinių lapelių platinimu. Antisovietinių lapelių platinimas buvo vienas svarbiausių būdų priešintis sovietinei sistemai, todėl

---

²⁴ Tamoliūnienė, Rimantė. *Laisvės proveržiai sovietiniame Kaune: nuo slapto pogrindžio iki atviro protesto*. Kauno apskrities viešoji biblioteka, Kaunas, 2007

²⁵ Anglickienė, Laima. „Jaunimo kultūrinė rezistencija sovietmečiu: žygeivių klubas „Ažuolas““. [žiūrėta 2018-05-24] <http://wiki.azuolas.org/_media/know:failu_saugykla:azuolopriesistore.pdf>.

²⁶ Ramonaitė, Ainė, Kukulskytė, Rytė. „Etnokultūrinis judėjimas sovietmečiu: nematoma alternatyva sistemai?“. [prieiga per internetą <https://talpykla.istorija.lt/jspui/bitstream/99999/1197/1/Lietuvos%20etnologija%2014%2823%29_161-181.pdf>]. P. 165-176.

²⁷ Dapkevičius, Juozas *Traktatas apie žygeivius: skiriama Punios sutarties 30-mečiui*. Lietuvos žygeivių sąjungos Panevėžio skyrius, Panevėžys, 1997.

²⁸ Abramauskas, S., Černeckis V., Gulbinskienė, A. *Kaunas*. Kaunas: Mintis, 1968.

²⁹ Černeckis, V., Gulbinskienė A., Kežinaitis P. *Kaunas. Jo praeitis, dabartis ir ateitis*. Kaunas: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1960.

³⁰ Daunienė, J., Gulbinskienė, A., Kugevičius V., Semaška, A. *Kaunas. Turistui apie miestą*. Vilnius: Mintys, 1977.

³¹ Bilevičius, P. *Šiauliai*. Vilnius: Mintis, 1972.

³² Lietuvos SSR KGB Kauno miesto pažyma apie jaunimo antisovietinius poelgius 1964 m. F. K-41, ap. 1, b. 633, l. 62-73. [žiūrėta 2020-11-12] <<http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4571/from:690>>

labai pravarti ataskaita, kurioje rašoma apie tai.³³ 1965 m. ataskaita pateikė naudingos informacijos apie antisovietinius atsišaukimus.³⁴

Apie kitus įvairius antisovietinius veiksmus (sovietinės Lietuvos vėliavos išniekinimą, trispalvės kėlimus, draudžiamos literatūros skaitymą, laisvojo radijo klausimą ir pan.) galima sužinoti iš *Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus ataskaita dėl politiškai žalingų jaunimo pareiškimų*³⁵ Apie tai, kad studentai sovietmečiu įsitraukdavo į antisovietinę rezistenciją, gerai nusako ir *Lietuvos SSR KGB Kauno skyriaus pažyma apie antisovietines apraiškas Kauno politechnikos institute*.³⁶ Kaip buvo bandoma susekti bet kokią antisovietinę veiklą, o ypač svarbių lietuviams švenčių, tokių kaip Vasario 16-oji metu, padėjo sužinoti Lietuvos SSR KGB Kauno m. skyriaus pranešimas apie galimą gyventojų antisovietinę veiklą 1961m. vasario 16d. išvakarėse³⁷

Apie dvi antisovietines grupes padėjo išsiaiškinti Kauno miesto ataskaita apie slaptą antisovietinę grupę³⁸ bei pranešimas apie antisovietinę grupę „Tautinė kovos sąjunga“³⁹. Apie jaunimo pareiškimus, kurie buvo nutaikyti prieš sovietinę valdžią, padėjo sužinoti KGB skyriaus pažyma.⁴⁰ Informacija apie Kauno jaunimo hiپیų grupę padėjo sužinoti KGB pranešimas.⁴¹ Galimus nutikti neramumus Vasario 16-osios dienos proga nušvietė *Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus agentūrinių-operatyvinių priemonių planas dėl galimų neramumų 1974 m.*⁴² *Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus pažyma apie kontržvalgybinį darbą 1975 m.*⁴³ atskleidė nemažai medžiagos apie maištaujančią tuometinį jaunimą. Dėl tos pačios medžiagos buvo naudinga ir kita pažyma.⁴⁴

---

³³ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus ataskaita apie antisovietinių atsišaukimų išplitimą mieste 1961 m. vasario mėn. F. K-41, ap. 1, b. 622, l. 118-123 [žiūrėta 2021-01-03] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4552/from:690> >

³⁴ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus ataskaita už atliktus darbus išsiaiškinant antisovietinių atsišaukimų autorius 1965m. F. K-41, ap. 1, b. 642, l. 13-19. [žiūrėta 2020-11-10] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4570/from:690> >

³⁵ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus ataskaita dėl politiškai žalingų jaunimo pareiškimų F. K-18, ap. 1, b. 144, l. 93-105. [žiūrėta 2021-01-04] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4317/from:690> >

³⁶ Lietuvos SSR KGB Kauno skyriaus pažyma apie antisovietines apraiškas Kauno politechnikos institute. F. K-18, ap. 1, b. 145, l. 1-4. [žiūrėta 2021-01-05] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/1679/from:690> >

³⁷ Lietuvos SSR KGB Kauno m. skyriaus pranešimas apie galimą gyventojų antisovietinę veiklą 1961m. vasario 16d. išvakarėse. F. K-41, ap. 1, b. 622, l. 71-75. [žiūrėta 2021-01-06] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4550/from:690> >

³⁸ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus ataskaita dėl slaptos antisovietinės grupės Kauno mieste išaiškinimo. F. K-18, ap. 1, b. 140, l. 17-21. [žiūrėta 2020-11-11] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4307/from:690> >

³⁹ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus pranešimas apie išaiškintą antisovietinę jaunimo grupę „Tautinė kovos sąjunga“. F. K-41, ap. 1, b. 635, l. 30-33. [žiūrėta 2020-11-11] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4575/from:690> >

⁴⁰ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus pažyma apie darbo rezultatus 1978 m. F. K-18, ap. 1, b. 175, l. 36-54. [žiūrėta 2021-03-30] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4341/from:690> >

⁴¹ KGB Kauno miesto skyriaus spec. pranešimas apie Kauno jaunimo hiپیų grupę. F. K-18, ap. 1, b. 155, l. 1-7. [žiūrėta 2021-04-13] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/7424/from:538> >

⁴² Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus agentūrinių-operatyvinių priemonių planas dėl galimų neramumų 1974 m. vasario 16 d. F. K-18, ap. 1, b. 162, l. 85-95 [prieiga internete žiūrėta 2021-04-12] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4332/from:690> >

⁴³ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus pažyma apie kontržvalgybinį darbą 1975 m. F. K-18, ap. 1, b. 169, l. [prieiga internete 2021-04-09] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4335/from:538> >

⁴⁴ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus pažyma apie ideologines kontržvalgybos darbo rezultatus 1976. F. K-18, ap. 1, b. 172. [prieiga internete 2021-03-03] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4338/from:690> >

Antrai grupei apie Šiaulių jaunimo rezistenciją priklauso *Lietuvos SSR KGB Šiaulių m. skyriaus raštas LKP Šiaulių m. komiteto 1-ajam sekretoriui dėl gautų duomenų apie antisovietiška nusiteikusius studentus.*⁴⁵, kuriame aprašomos antisovietiška nusiteikusios Šiaulių pedagoginio instituto studentės. Apie antisovietinių lapelių platinimą 1962 ir 1963 m. buvo nemažai sužinota iš *Lietuvos SSR KGB pažyma apie Lietuvos SSR KGB Šiaulių m. skyriaus atliktą profilaktinį darbą 1962*⁴⁶ ir *Lietuvos SSR KGB Šiaulių miesto skyriaus pranešimas apie antisovietinių atsišaukimų platinimą mieste 1963 m.*⁴⁷ *Lietuvos SSR KGB Šiaulių m. skyriaus duomenys apie antisovietines apraiškas Šiaulių KGB aptarnaujamoje teritorijoje 1969 m.*⁴⁸ suteikė medžiagos apie tai, kaip jaunimas 1969-aisiais pasireiškė antisovietiška Šiauliuose. *Lietuvos SSR KGB Šiaulių m. skyriaus pranešimas atliktus darbus 1972 m.*⁴⁹ buvo naudingas siekiant sužinoti, kiek ir kokių antisovietinių lapelių buvo platinama tais metais, kai Kaune susidegino Romas Kalanta. padėjo sužinoti, kokia buvo dalies Šiaulių miesto jaunimo reakcija į Kauno įvykius ir kaip reiškėsi Šiaulių hipiai ir kaip juos suprato saugumas, gerai nusako *Lietuvos SSR KGB Šiaulių m. skyriaus raštas LSSR KGB pirmininkui dėl Šiaulių m. jaunimo reakcijos į R. Kalantos susideginimą.*⁵⁰

1966 m. sovietinės vėliavos išniekinimą ir saugumo reakciją į tai padėjo sužinoti LYA saugomas dokumentas.⁵¹ Antisovietinio jaunimo pasisakymus gerai nušvietė ten pat saugomas dokumentas apie tokius pasisakymus 1969 m.⁵² Apie sovietinio gyvenimo būdo kritiką padėjo sužinoti Lietuvos TSR KGB Šiaulių m. skyriaus pranešimas apie antisovietinius veiksmus⁵³, kuris yra saugomas Lietuvos ypatingajame archyve. Apie vėliavų nuplėšimus ir lapelių, kurie buvo antisovietiniai, platinimus padėjo sužinoti Lietuvos TSR KGB Šiaulių m. skyriaus pranešimas apie antisovietinius veiksmus⁵⁴. Šiaulių Helsinkio grupės veikla suburta Šiaulių jaunimo nušviečiama kitame dokumente, kuris taip pat saugomas LYA.⁵⁵ Kokių atgarsių sulaukė Romo Kalantos

---

⁴⁵ Lietuvos SSR KGB Šiaulių m. skyriaus raštas LKP Šiaulių m. komiteto 1-ajam sekretoriui dėl gautų duomenų apie antisovietiška nusiteikusius studentus. LYA, F. K-18, ap. 1, b. 517, l. 24-26. [žiūrėta 2019-10-28] <<http://www.kgbveikla.lt/docs/show/3357/from:694>>

⁴⁶ Lietuvos SSR KGB pažyma apie Lietuvos SSR KGB Šiaulių m. skyriaus atliktą profilaktinį darbą 1962. F. K-18, ap. 1, b. 488, l. 49-61. [prieiga internete žiūrėta 2021-04-10] <<http://www.kgbveikla.lt/docs/show/3330/from:694>>

⁴⁷ Lietuvos SSR KGB Šiaulių miesto skyriaus pranešimas apie antisovietinių atsišaukimų platinimą mieste 1963 m. LYA, F. K-41, ap. 1, b. 629, l. 12-15 [žiūrėta 2019-10-28] <<http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4563/from:694>>

⁴⁸ Lietuvos SSR KGB Šiaulių m. skyriaus duomenys apie antisovietines apraiškas Šiaulių KGB aptarnaujamoje teritorijoje 1969 m. F. K-18, ap. 1, b. 503, l. 50-56 [prieiga internete 2021-04-03] <<http://www.kgbveikla.lt/docs/show/2493/from:694>>

⁴⁹ Lietuvos SSR KGB Šiaulių m. skyriaus pranešimas atliktus darbus 1972 m. F. K-18, ap. 1, b. 511, l. 195-210. [prieiga internete žiūrėta 2021-04-06] <<http://www.kgbveikla.lt/docs/show/3343/from:694>>

⁵⁰ Lietuvos SSR KGB Šiaulių m. skyriaus raštas LSSR KGB pirmininkui dėl Šiaulių m. jaunimo reakcijos į R. Kalantos susideginimą. LYA, F. K-18, ap. 1, b. 511, l. 119-120. [žiūrėta 2019-10-28] <<http://www.kgbveikla.lt/docs/show/3340/from:694>>

⁵¹ Lietuvos TSR KGB apie antisovietinius veiksmus. Lietuvos ypatingasis archyvas (toliau – LYA), K-18, ap. 1, b. 497

⁵² Lietuvos TSR KGB spec. pranešimas apie antisovietinius veiksmus. LYA, f. 18, ap. 1, b. 503.

⁵³ Lietuvos TSR KGB Šiaulių m. skyriaus pranešimas apie antisovietinius veiksmus. LYA, f.K-18, ap.1, b. 517, l. 13.

⁵⁴ Lietuvos TSR KGB Šiaulių m. skyriaus pranešimas apie antisovietinius veiksmus. LYA, f.K-18, ap. 1, b. 517

⁵⁵ Lietuvos TSR KGB Šiaulių m. skyriaus pranešimas apie antisovietines jaunimo nuotaikas. LYA, f. K-18, ap. 1, b. 528

susideginimas Kaune 1972-aisiais bei ką ketino daryti to laikotarpio Šiaulių hipiai, padėjo sužinoti Lietuvos TSR KGB Šiaulių m. skyriaus pranešimas apie antisovietines jaunimo nuotaikas.⁵⁶

Kaip atsvara KGB dokumentams, kuriuose aprašyti jaunimo rezistencijos būdai, buvo naudotasi ir „Katalikų bažnyčios kronika“, kuri gerai nušvietė, kaip buvo persekiojimas katalikiškasis jaunimas tiek Kaune, tiek Šiauliuose 1974 m.⁵⁷, 1975 m.⁵⁸, 1976 m.⁵⁹, 1978 m.⁶⁰, 1979 m.⁶¹

Tyrimo problemos formulavimas: Pokariniai metai pasaulyje atnešė daug įvairių pokyčių. Jaunimas buvo ta visuomenės dalis, kuri taip pat neliko abejinga ir prisidėdavo prie vykstančių pokyčių. Jis visais laikais buvo aktyvus ir maištingas, įkvėpęs naujas idėjas bei protesto formas, kurios rado atgarsį ne tik Vakarų pasaulyje, bet ir socialistiniame bloke.

Jaunimo nesmurtinė rezistencija XX a. 7-8 dešimtmetyje yra plačiai tyrinėtas dalykas Vakarų istoriografijoje. Pradedant nuo studentų maištų, vykusių 1968-aisiais, iki jaunimo subkultūrų, kurios buvo kaip savito maišto išraiška Vakarų pasaulyje. Jaunimas buvo aktyvus ne tik Vakarų pasaulyje, bet ir Rytų Europoje, kuri buvo geriau žinoma kaip socialistinio lagerio vardu. Čia taip pat vyko įvairūs protestai, kurie buvo nukreipti prieš SSRS valdymą, nepaisant Brežnevo stagnacijos laikotarpio.

Nesmurtinė jaunimo rezistencija socialistiniame bloke jau buvo tirta daugiausiai per vadinamo „Prahos pavasario“ įvykius, hipių subkultūrą SSRS, kitas nesmurtines jaunimo rezistencijos formas. Rytų Europos istorikų, taip pat ir lietuvių istorikų darbuose yra ištirta arba bent jau bandyta tirti, kaip jaunimas reiškėsi nesmurtinėje rezistencijoje pokario metais, bet mažai dėmesio yra akcentuota į tai, kokia gi buvo jaunimo veikla 1960-1980, o jei ir akcentuota, tai tik minimaliai. Daugiausiai dėmesio buvo skirta hipių judėjimui Sovietų Sąjungoje, taip pat ir Lietuvoje, kuri buvo SSRS dalis. Taip pat buvo tyrinėta žygeivystė, etnokultūrinis sąjūdis ir kiti panašūs reiškiniai.

Nepaisant tyrimų, dar nebuvo plačiau gilintasi į tai, kokias antisovietines jaunimo grupes pavyko išsiaiškinti KGB, kiek ten būta dalyvių, kokius atsišaukimus jie platinė ar struktūros buvo organizuotos, ar tai pavieniai asmenys platinė atsišaukimus, kaip ir koku dažnumu jaunimas keldavo protestus Vasario 16-osios dienos proga, ar vykdavo sovietinių simbolių niokojimas ir koku dažniu, ar ne tai vykdavo Šiauliuose ir Kaune. Taip pat bus siekiama palyginti, kiek jaunimo dalyvavo antisovietinėse akcijose Kaune ir Šiauliuose, kur buvo didesnis aktyvumas. Bus siekiama

---

⁵⁶ Lietuvos TSR KGB Šiaulių m. skyriaus pranešimas apie antisovietines jaunimo nuotaikas. *LYA*, f. K-18, ap. 1, b. 511

⁵⁷ *Lietuvos katalikų bažnyčios kronika*. Chicago: Mykolo Morkūno spaustuvė, 1974.

⁵⁸ *Lietuvos katalikų bažnyčios kronika*. Chicago: Mykolo Morkūno spaustuvė, 1975. T. 2.

⁵⁹ *Lietuvos katalikų bažnyčios kronika*. Chicago: Mykolo Morkūno spaustuvė, 1976. T. 3.

⁶⁰ *Lietuvos katalikų bažnyčios kronika*. Chicago: Mykolo Morkūno spaustuvė, 1978. T. 4.

⁶¹ *Lietuvos katalikų bažnyčios kronika*. Chicago: Mykolo Morkūno spaustuvė, 1979. T. 5.

išsiaiškinti iš turimų dokumentų, ar KGB pavyko užfiksuoti hipių judėjimo atstovus Šiauliuose ir Kaune, kaip jie pasireiškėdavo.

Miestai buvo pasirinkti todėl, kad daugiausiai aktyvaus jaunimo vis dėlto reikšdavosi miestuose, o Kaunas ir Šiauliai lygintini dėl to, kad Kaunas buvo reikšmingas tarpukariu ir sovietiniais metais. Tarpukario „aukso amžius“ Kaune buvo prisimenamas bei darė įtaką jaunimui, o Šiauliai pasirinkti dėl to, kad taip pat vienas didžiausių miestų, todėl svarbu išsiaiškinti, kur jaunimas buvo aktyvesnis. Tam atskleisti pasitarnaus Lietuvos ypatingojo archyvo dokumentai apie antisovietines jaunimo grupes, antisovietinius jaunimo pareiškimus ir t.t.

Tyrimo naujumas ir aktualumas: Aktualumas grindžiamas tuo, kad nors ir yra tyrimų apie sovietmečio jaunimo nesmurtinę rezistenciją (E. Ramanauskaitė, L. Anglickienė ir kt.), tačiau detaliau nebuvo tirta, kaip jaunimo nesmurtinė rezistencija reišėsi Šiaulių mieste, nebuvo lyginta, koks aktyvumas buvo periferijoje, lyginant su buvusia laikinąja sostine Kaunu. Trūksta tyrimų apie jaunimo nesmurtinį pasipriešinimą 7–8 dešimtmetyje Mokslinis aktualumas būtų tas, kad darbas padės geriau ištirti sovietinį laikotarpį bei sužinoti, kaip vystėsi sovietinė visuomenė, geriau suprasti, kokios vertybės buvo jaunų žmonių, kurie nebuvo lojalūs sistemai, sovietmečiu. Taip pat gali padėti pažinti sovietinę epochą, atskleisti, kokios buvo jaunimo nuostatos bei nuotaikos, papildyti sovietologijos ir rezistencijos tyrimus naujais duomenimis. Tai aktualu jaunimui, nes skatins jų patriotiškumą.

Temos chronologinės ribos. Rezistencija vyko visą sovietmetį, jaunimas taip pat buvo aktyvus. Tačiau po nesėkmingos ginkluotos antisovietinės rezistencijai, kai prasidėjo nesmurtinė rezistencija, jaunimas į ją ypač įsitraukė. Temos chronologinėmis ribomis pasirinktas XX a. 7 dešimtmečio pradžia, kai Sovietų Sąjungą pasiekė roko muzika, o būtent ji įkvėpė jaunimą dar aktyviau dalyvauti nesmurtinėje rezistencijoje iki pat XX a. 8 dešimtmečio pabaigos, kai Leonido Brežnevo valdymas ėjo į pabaigą, tuo pačiu artėjo ir nauja epocha, kuri pakreipė jaunimo rezistenciją atviresne linkme.

Tyrimo objektas. Jaunimo nesmurtinė rezistencija.

Tikslas ir uždaviniai. rašant šį darbą, tikslas yra ištirti, kaip reišėsi jaunimo nesmurtinė rezistencija sovietmečiu Kaune ir Šiauliuose. Tikslui pasiekti iškelta keletas uždavinių:

- 1) Aptarti nepaklusnumo teoriją ir nesmurtinės rezistencijos sąvoką.
- 2) Atskleisti jaunimo nesmurtinės rezistencijos formas ir intensyvumą Lietuvoje, aptariant Kauno pavasario įvykius, hipių subkultūrą ir kitus judėjimus.
- 3) Apžvelgus jaunimo ir mokslo įstaigų sudėtį miestuose, ištirti ir palyginti jaunimo nesmurtinės rezistencijos apraiškas Kaune ir Šiauliuose.

Tyrimo metodai. rašant šį magistro darbą naudotasi aprašomuoju metodu, kurio metu yra atkuriamas praeities įvykis, kuris yra nežinomas, arba siekiama sudaryti išsamesnį jo vaizdą.⁶² Šis metodas padės atkurti, kokia buvo ir kaip reiškėsi jaunimo rezistencija Kaune ir Šiauliuose, taip pat mokslinės literatūros analizės lyginamuoju metodu, pasak istoriko Juozo Skiriaus, siekiama išsiaiškinti, kas bendra yra istoriniuose įvykiuose gretinant reiškinius.⁶³ Šis metodas pravers lyginant Kauno ir Šiaulių miesto jaunimo rezistencinę veiklą, taip pat naudotasi turinio analizės metodu.

Darbo struktūra. Šį magistro darbą sudaro įžanga, dėstymas, kurį sudaro 4 skyriai ir išvados bei literatūros ir šaltinių sąrašas, taip pat santraukos lietuvių ir anglų kalbomis.

---

⁶² Skirius, Juozas. *Istorijos studijų įvadas*. I dalis., Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2010.P. 51.

⁶³ Ten pat.P. 48-49.

I. TEORINIAI TYRIMO PAGRINDAI: NESMURTINĖS REZISTENCIJOS IR PILIETINIO NEPAKLUSNUMO SĄVOKOS

Rašant istorinį darbą svarbu, kad jis turėtų savo teorinį tyrimų pagrindą. Norint geriau suprasti darbą, reikia žinoti, kokie apibrėžimai buvo pavartoti. Šiame skyriuje pabandyčiau apžvelgti apibrėžimus, kuriuos vartosiu savo darbe apie nesmurtinę jaunimo rezistenciją.

Kęstutis Kasparas referate teigė, jog žodis rezistencija reiškia: 1) veiksmą (rezistuoti – priešintis), 2) tam tikrų pasipriešinimo veikslių visumą (karinis, organizuotas, slaptas ir t.t.) 3) istorinį reiškinį, kuris turi savo problematiką. Istorijoje rezistencinio pobūdžio veiksmis galima vadinti pavergtųjų kovas su pavergejais ar užpuolikais. Pavyzdžiui, tai gali būti nacionalinio išsivadavimo sąjūdžiai, partizaniniai karai, pogrindžiai. Mokslinės sąvokos prasme tinka vartoti tiriant XX amžių, t.y., naujaisiu laikų istorijos įvykius. Autorius siūlo rezistencijos (pasipriešinimo) esmei nusakyti tokį apibrėžimą: „tai yra naujaisiu laikų prieš užgrobto šalies ar jos dalies gyventojų laisvės kovos sąjūdis, turintis savarankišką strategiją ir taktiką“. ⁶⁴ Autorius referate mini, kad rezistencija arba pasipriešinimas skirstomas į organizuotą ir neorganizuotą (spontanišką, gaivališką). Organizuotas pasipriešinimas yra apibūdinamas kaip pasipriešinimo veiksmai, kurie yra vykdomi pagal pasipriešinimo organizacijos nurodymus. Neorganizuotas (gaivališkas) pasipriešinimas yra apibūdinamas taip: „Tai jokios specialios grupės iš anksto neplanuotas ir nepaskelbtas pasipriešinimas. Tai reakcija į priešininko politiką arba veiksmus, maištas, riaušės“. ⁶⁵

JAV Gynybos Departamento (USA Department of Defense) žodyne *Dictionary of Military and Associated Terms* pateikia tokį rezistencinio judėjimo apibrėžimą: „Organizuotas mėginimas kai kurios civilios šalies dalies priešintis teisėtai įkurtai valdžiai arba okupantų valdžiai saugant pilietinę tvarką ir stabilumą“. ⁶⁶

Pagal savo apimtį pasipriešinimas gali būti skirstomas į dvi grupes: 1) masinį pasipriešinimą (visuotinį), 2) pavienį (mikro pasipriešinimą). Visuotinis pasipriešinimas yra apibrėžiamas kaip plačiai paplitę gyventojų nepaklusnumo arba pasipriešinimo veiksmai. O pavienis pasipriešinimas apibūdinamas kaip pavienių asmenų ar labai mažų grupių pasipriešinimas. ⁶⁷

---

⁶⁴ Kasparas, Kęstutis. „Teorinė pasipriešinimo samprata ir klasifikacija“. [žiūrėta 2019-10-18] Prieiga internete <<http://www.partizanai.org/laisves-kovu-archyvas-20-t-1997-m/3621-teorine-pasipriesinimo-samprata-ir-klasifikacija>>

⁶⁵ Ten pat.

⁶⁶ Department of Defence. *Dictionary of Military and Associated Terms*. USA: University Press of the Pacific, 2002.P.375.

⁶⁷ Kasparas, Kęstutis. „Teorinė pasipriešinimo samprata ir klasifikacija“. [žiūrėta 2019-10-18] Prieiga internete <<http://www.partizanai.org/laisves-kovu-archyvas-20-t-1997-m/3621-teorine-pasipriesinimo-samprata-ir-klasifikacija>>

Nagrinėjama tema apie jaunimo nesmurtinę rezistenciją sovietmečiu Kaune ir Šiauliuose (XX a. 7-8 deš.) yra priskiriama politinei istorijos paradigmai. Nesmurtinės rezistencijos pradininku laikomas indų nacionalinio išsivadavimo lyderis Mahatma Gandi.

Dvidešimtajame ir dvidešimt pirmajame amžiuje nesmurtinė rezistencija iškilo kaip beprecedentė politinė reikšmė pasaulyje. Nesmurtinis pasipriešinimas buvo naudojamas tiek prieš nacių, tiek prieš sovietų režimus.⁶⁸

Nesmurtinė rezistencija yra bendras terminas, kuris apima begalę specifinių protesto metodų, nebendradarbiavimą, kai rezistentai eina į konfliktą darydami ar atsisakydami daryti tam tikrus dalykus nenaudodami fizinio smurto.⁶⁹

Gene Sharp išskiria, kad dauguma metodų, kurie yra susiję su nesmurtiniu pasipriešinimu, dažniausiai yra suskirstomi į tris grupes: 1) protestą ir įtikinėjimą 2) nebendradarbiavimą bei 3) nesmurtinį įsikišimą. Iš viso yra net 198 metodai.⁷⁰

Iš visų metodų savo darbe išskirsiu tuos, kurie buvo naudojami nesmurtinėje rezistencijoje sovietiniais metais. Tai yra 1) šūkiai, karikatūros bei simboliai (piešti, rašyti, išspausdinti); 2) vėliavos, plakatai; 3) brošiūros, atsisaukimai, knygos; 4) žurnalai, laikraščiai; 5) įrašai, radijas; 6) muzikos ir vaidybos atlikimas; 7) dainavimas; 8) religinės eisenos; 9) piligrimystė; 10) mirusiųjų pagerbimas.⁷¹

Gražina Miniotaitė savo straipsnyje teigia, kad „šiuolaikinė pilietinio nepaklusnumo samprata susijusi su Henry Thoreau, Mohandas Gandhi ir Martino Lutherio Kingo veikla bei idėjomis.“ Šie žmonės vienijami nesmurtinės pasipriešinimo idėjos bei įsitikinimas, kad žmogus turi turėti teisę spręsti pagal savo moralę, kas yra teisinga ar kas yra neteisinga politikoje, „ir šį laikyti įstatymams priešingų veiksmų teisėtų pagrindu“.⁷²

Henry Thoreau buvo amerikiečių filosofas bei rašytojas, kuris buvo vertinamas kaip žmogus, užėmęs tarpinę poziciją „tarp klasikinio liberalizmo ir šiuolaikinių pilietinių teisių judėjimo“. Savo nuomonę apie tai jis pareiškė veikale „Pilietinis nepaklusnumas“. Jis teigė, jog „Niekada nebus tikrai laisva ir apsišvietusi valstybė tol, kol ji nepripažins asmenybės aukščiausia ir nepriklausoma jėga, iš kurios kildinama jos pačios jėga ir autoritetas, ir jei ji netraktuos asmenybės pagal šį principą“. Jei valstybė neatitinka šio principo, tai H. Thoreau manė, kad asmuo gali remtis teisingumu ir taip padaryti pirmuosius žingsnius į „neprievartinę taikią revoliuciją“. Pasak jo, tai

---

⁶⁸ Sharp, Gene. *How nonviolent struggle works*. The Albert Einstein institution, 2013. P. 18.

⁶⁹ Ten pat.

⁷⁰ Ten pat. P. 23.

⁷¹ Ten pat. P. 26-28.

⁷² Minotaitė, Gražina. „Teisingumas prieš teisėtumą: pilietinio nepaklusnumo teorija ir liberalizmo filosofija“. [prieiga internete žiūrėta 2021-04-13] < http://www.litlogos.eu/L58/logos58_054_062miniotaitė.pdf > P. 55.

tokia revoliucija, kuri prasideda nuo nepaklusimo šalies įstatymams (pvz., mokėti mokesčius ar pan.). Autorė mini, kad H. Thoreau idėjų pikas buvo 6-7 deš. jaunimo tarpe.⁷³

Nepaisant to, kad pilietinio nepaklusnumo sąvoka atsirado H. Thoreau dėka, tačiau ši sąvoka, kaip ją suprantame dabar, tapo M. Gandhi dėka. Jis pasižymėjo taikiomis pergalėmis Indijoje bei Pietų Afrikoje ir net 30 m. jo pavardė neišnyko iš laikraščių, o prievartą jis įveikė be smurto. Jo pilietinio pasipriešinimo pagrindas buvo ne taip vadinta „pasyvi rezistencija“, o aktyvi kova, kur jėgų persvara priklauso tiems, kurie jos neturi.⁷⁴

Pats Gandhi savo darbuose apibrėždavo pilietinį nepaklusnumą kaip: „sąmoningą nesmurtinę neteisėtą įstatymo laužymą“. Vėliau ši sąvoka buvo pakeista paties M. Gandhi. Pilietinis nebendradarbiavimas arba, kaip sakė M. Gandhi, satyagraha. Ši sąvoka rėmėsi manymu, kad „hierarchinės socialinės ir politinės sistemos egzistuoja dėl jas sudarančių subordinuotų grupių paklusnumo ir bendradarbiavimo su valdžia“. Indijos nacionalinio išsivadavimo lyderis tai laikė tironijos esme. Jis manė, kad svarbiausi būdai pakeisti netinkamus režimus yra būtent nepaklusnumas ir nebendradarbiavimas. M. Gandhi naudojo tokias priemones: viešumą, derybas, piketus, boikotus ir kt.⁷⁵

XX a. pilietinis nepaklusnumas ir domėjimasis juo ypač išaugo Šiaurės Amerikoje. Ypatingai verta aptarti „Teisingumo teorijos“ autoriaus Johno Rawlso mintis apie pilietinį nepaklusnumą. Autorius pilietinį nepaklusnumą apibrėžė kaip „viešą, neprievartinį, sąmoningą pilietinį veiksma, kurio tikslas – pakeisti įstatymus arba vyriausybės politiką“. Pasak autoriaus, asmuo, kuris tam ryžtasi, turi susitaikyti su visomis galimomis pasekmėmis, nes būtent taip yra parodoma jo pagarba įstatymams. Pasak jo, „būtent dėl to tai yra viešas ir nesmurtinis veiksmas“. Šis metodas dažniausiai vyrauja demokratinėse šalyse. Autorius pilietinį nepaklusnumą pateisina, kai pažeidžiama „lygios laisvės principas ir sąžiningos galimybių lygybės principas“.⁷⁶

Pasak autoriaus, teorija yra sukurta ypatingam visuomenės atvejui, kuri dažniausiai yra gerai sutvarkyta, tačiau joje yra teisingumo pažeidimų. Teorija yra susijusi su pilietiniu nepaklusnumu teisėtai egzistuojančiai demokratijos valdžiai. Ši teorija netaikoma kitoms vyriausybės formoms išskiriant kitokį pasipriešinimo būdą ir kitokio pobūdžio nesutarimus. Autorius neaptaria šio pasipriešinimo būdo kartu su kariniais veiksmais ar pasipriešinimu, kuriuo yra siekiama pakeisti/panaikinti neteisėną bei korumpuotą sistemą. Dėl fakto, kad bet kokios priemonės yra pateisinamos, tai daro pilietinį nepaklusnumą pateisinamą. Pilietinio nepaklusnumo

---

⁷³ Ten pat. P. 55-56.

⁷⁴ Ten pat. P. 56.

⁷⁵ Ten pat. P. 57.

⁷⁶ Ten pat. P. 58.

problema iškyla daugiau ar mažiau „teisingoje demokratinėje visuomenėje“⁷⁷ tiems piliečiams, kurie priima ir pripažįsta konstitucijos teisėtumą. Sunkumas yra vienas iš pareigų konfliktų. Tuo momentu laikytis įstatymų leidžiamosios daugumos (arba jų vykdomųjų aktų) laikytis nebėra privaloma, atsižvelgiant į teisę ginti savo laisvę ir pareigą priešintis neteisybei. Pilietinio nepaklusnumo problema yra labai svarbus išbandymas bet kuriai demokratijos moralinės pagrindo teorijai.⁷⁸

Pilietinis nepaklusnumas, pasak autoriaus, yra viešas, nesmurtinis, sąžiningas, tačiau politinis aktas, kuris prieštarauja įstatymams. Jis paprastai vyksta siekiant pakeisti įstatymus ar vyriausybės politiką. Taip elgiantis yra sprendžiamas visuomenės teisingumo jausmas ir yra išreiškiama, kad laisvų ir lygių žmonių socialinio bendradarbiavimo principai nėra gerbiami. Apibrėžimas nereikalauja, kad pilietiškai nepaklusnus poelgis pažeistų tą patį įstatymą, dėl kurio vyksta protestas. Kaip protesto formas J.Rawls išskiria tokius veiksmus, kaip kad nesilaikyti judėjimo potvarkių ar galiojančių įstatymų, kurie yra būdingi dabartiniams atvejams. Kitais atvejais galima pažeisti tiesiogiai vykdomą vyriausybės politiką, kai tai susiję su užsienio reikalais ar yra daroma įtaka kitai šalies daliai.⁷⁹

Politis nepaklusnumas yra politinis veiksmas ne tik ta prasme, kad jis iš tiesų skirtas daugumai, kuri turi politinę galią, bet ir todėl, kad tai yra politinių principų vadovaujamas ir pateisinamas poelgis. Teisinant pilietinį nepaklusnumą negalima kreipti dėmesio į asmeninius moralės principus ar religines doktrinas, nepaisant to, kad mintys gali sutapti su jų teiginiais. O be to, nereikia sakyti, kad pilietinis nepaklusnumas gali būti grindžiamas vien grupės ar pavienio asmens interesais.⁸⁰

Vykdam pilietinį nepaklusnumą mažuma verčia daugumą svarstyti, ar ji nori, kad jos veiksmai būtų suprantami taip, kad atsižvelgdama į teisingumo sampratą, norint pripažinti teisėtas mažumos pretenzijas. Pilietiniame nepaklusnume stengiamasi išvengti smurto, o ypač prieš asmenis ne dėl to, kad keltų pasibjaurėjimą pats veiksmas, bet tai yra nesutikimo paskutinis atvejis.⁸¹

Tomas Kačerauskas teigia, jog „individas yra laisvas pasipriešinti neteisingai visuomeninei tvarkai, paminančiai dorą. Ir atvirkščiai: visuomeninė tvarka – neteisinga ir nedora, jeigu ji nusipelno piliečių nepaklusnumo“.⁸² Kova už teisingumą vyksta tada, kai individai susiburia į bendruomenes ir „ir jos priešinasi visuomeninei tvarkai, trukdančiai laisvai skleistis

---

⁷⁷ Rawls, John. *A theory of justice*. United States of America: Belknap press of Harvard University press Cambridge, Massachussets, 1999. P. 319.

⁷⁸ Ten pat. P. 319.

⁷⁹ Ten pat. P. 320.

⁸⁰ Ten pat. P. 321.

⁸¹ Ten pat. P. 321.

⁸² Kačerauskas, Tomas. „Pilietinis nepaklusnumas: individų laisvė ir visuomeninė tvarka“. P. 30. [žiūrėta 2021-05-10] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2009~1367169564897/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>>

individų egzistenciniams projektams, kurių sanklotą sudaro dorybingą aplinką.“⁸³ Visuomenės bei bendruomenės kovos lauke teisingumas gali būti iškovojamas, pasak T. Kačerausko.⁸⁴

Apibendrinant reiktų pasakyti, kad metodologijoje buvo aptarti svarbiausi asmenys, vystę nesmurtinio pasipriešinimo idėją nuo M. Gandi iki J. Rawlso. Vis dėlto autorė labiausiai vertina ir remiasi Gene Sharp nurodytais metodais nesmurtinėje rezistencijoje aptariant jaunimo veiklą sovietiniais metais.

---

⁸³ Ten pat. P. 31.

⁸⁴ Ten pat. P. 31.

II. JAUNIMO NESMURTINĖS REZISTENCIJOS RAIŠKA LIETUVOJE (7 – 8 DEŠ.)

2.1. Jaunimo dalyvavimas Vasario 16-osios minėjimuose

Vasario 16-oji Lietuvos istorijoje yra labai reikšminga data. Tai data, kuri buvo ypač svarbi formuojant lietuvių, valstybingumą XX a. Vasario 16-osios ypatingą svarbą jaunimui atskleidžia jo dalyvavimas Vasario 16-osios minėjimuose jau po sovietinės okupacijos.

Lietuvos Nepriklausomybės Aktas patvirtino, kad tauta siekia eiti Nepriklausomybės keliu ir visomis išgalėmis stiprinti šį pasirinkimą. Vasario 16-osios vardu buvo vadinamos jaunimo organizacijos, veikusios Lietuvoje. Per visą laiką, kol Lietuva buvo okupuota Sovietų Sąjungos, nebuvo atvejo, kad jaunimas nepaminėtų Vasario 16-osios datos, kuri buvo labai svarbi visuomenės sąmonėje. Tą ypatingą dieną sunkiai pasiekiamose, aukštai esančiose vietose būdavo keliamos Lietuvos vėliavos. Mokyklose nuo sienų buvo plėšiami komjaunimo sienlaikraščiai, draskomi sovietinių veikėjų portretai, piešiamos karikatūros, platinami atsišaukimai ir rašomi įvairūs šūkiai, kurie atspindėjo lietuvių patriotizmą, ištikimybę nepriklausomos Lietuvos idėjai.⁸⁵

1970-ųjų Vasario 16 dieną Klaipėdoje net 102 metrų aukštyje buvo iškelta Lietuvos vėliava su užrašu: „Sutraukysim vergijos grandines“. Ji buvo pritvirtinta prie žaibolaidžio antenos. Jaunų Lietuvos žmonių išradingumas tiesiog stebino. 1976 metais Vasario 16-ąją Plungėje, Kapsuko gatvėje, tautinė vėliava rasta medyje, o Panevėžyje, Tulpių gatvėje, trispalvė buvo pritvirtinta prie kolektyvinės televizijos antenos. Tiksliai nežinoma, kodėl buvo pasirinktos tokios vietos vėliavoms iškelti, bet galima numanyti, kad tai lėmė pragmatizmas. Tokiose vietose vėliavas sunkiai pasiekdavo sovietų pareigūnai. Buvo pasirenkamos vietos, puikiai matomos aplinkiniams žmonėms. Būtent dėl šios priežasties vėliavų pasirodydavo ir ant mokyklų stogų. Taip nutiko Jurbarke 1973-aisiais ir 1979 metų Vasario 16-ąją Kauno 4-ojoje ir 34-ojoje vidurinėse mokyklose.⁸⁶

Monika Kareniauskaitė teigia, kad Vasario 16-osios šventė ypač nepatiko KGB ir visai sovietų valdžiai. Siekta iš lietuvių sąmonės ištrinti šios datos svarbą, kaip ir visas mintis apie valstybingumą, kurias ir kėlė būtent Vasario 16-oji. Bet koks viešas šios datos minėjimas galėjo baigtis itin liūdnai. Moksleiviai buvo suiminėjami, tardomi, šalinami iš mokyklų, net

---

⁸⁵ Bagušauskas, Juozapas Romualdas. *Lietuvos jaunimo pasipriešinimas sovietiniam režimui ir jo slopinimas*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras. 1999.P. 162.

⁸⁶ Ten pat. P. 167.

siunčiami į darbus lageryje, ir niekam nerūpėjo, kad kai kurie iš suimtųjų neturėjo nė šešiolikos metų.⁸⁷

Represinės struktūros, KGB stengdavosi susekti Vasario 16-osios minėjimus, bet tai ne visada jiems pavykdavo. Vasario 16-osios atminimo-priminimo reiškinys sovietiniais metais turėjo pagrindinį tikslą – išsaugoti ir perduoti Lietuvos valstybingumo idėją bei istorinę atmintį ateinančioms kartoms. Tokios akcijos tapo puikia jaunimo pilietiškumo mokykla.⁸⁸

Pasak J. R. Bagušausko, pagrindžio spauda turėjo tikslą paveikti jaunimą, kad jis galvotų apie savo vaidmenį laisvės kovose, nepamirštų kilnių laisvės siekių. 1979 m., Vasario 16-osios išvakarėse, išėjo pagrindinio leidinio „Alma Mater“, leisto Vilniaus universitete, pirmasis numeris; jame propaguotos Vasario 16-osios idėjos, pasaulio lietuvių jaunimas ragintas domėtis tėvynės reikalais.⁸⁹

J. R. Bagušauskas teigia, kad net ir nuolatinės represijos negalėjo paveikti Lietuvos žmonių. Vasario 16-ąją vis pasklisdavo naujų atsišaukimų. Vilniuje, Saulėtekio, J. Uborevičiaus ir T. Ševčenkos gatvėse, 1978 m. Vasario 16-osios išvakarėse buvo išplatintas 121 atsišaukimas. Pasirinkta daugiausiai žmonių lankomos vietos: studentų miestelis, gamyklos ar parduotuvės. Vilniuje buvo išplatinti 265 mašinėle spausdinti atsišaukimai. Buvo raginama kovoti prieš sovietų pavergimą, būti ištikimiems tautinei vėliavai. Viename iš atsišaukimų yra sakoma: „Jaunuoli, pakelk galvą ir apsidairyk. Greitai Vasario 16-oji. Suburk savo draugų grupę, kad šią puikią šventę sutiktum didele demonstracija, su vėliavomis, šūkais ir transparantais. Šalin bolševikų išgamas! Šalin Brežneva! Šalin parsidavusias lietuvių dūšias! Laisvę Lietuvai, laisvę jos vaikams! Tegyvuoja Laisva Lietuva!“ Kitame tais pačiais metais išplatintame lapelyje „Brangūs lietuviai!“ kalbama apie pasirengimą Vasario 16-ajai. Jaunuoliai skatinami giedoti tautinį himną, papuošti miestus ir gatves trispalvėmis ir panašiai.⁹⁰

Jaunimas ieškodavo ir rasdavo įvairiausių būdų paminėti Vasario 16-ąją. Vilniaus 41-osios vidurinės mokyklos septintokai susitarę atėjo be pionieriškų kaklaraiščių, pasirišę tautines juosteles. Ant namų sienų mokiniai prirašė įvairių šūkių: „Laisvę Lietuvai“ ir pan. Saugumiečių vaikai, kurie mokėsi toje klasėje, apie tai pranešė savo tėvams. Auklėtojai buvo parašytas papeikimas, o aktyvesniems mokiniams sumažintas elgesio pažymys. Abiturientai šią dieną rengdavo šventes, kuriose skambėdavo lietuviškos dainos, buvo šlovinamos laisvės kovos

---

⁸⁷Kareniauskaitė, Monika. „Vasario 16-toji sovietmečiu. Jaunimo rezistencija“. Prieiga per internetą [http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-02-18-monika-kareniauskaite-vasario-16-oji-sovietmeciu-jaunimo-rezistencija/58135].

⁸⁸Ten pat.

⁸⁹Bagušauskas, Juozapas Romualdas. *Lietuvos jaunimo pasipriešinimas sovietiniam režimui ir jo slopinimas*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras. 1999.P.170.

⁹⁰Bagušauskas, Juozapas Romualdas. *Lietuvos jaunimo pasipriešinimas sovietiniam režimui ir jo slopinimas*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras. 1999. P. 170–172.

Lietuvoje. Tą dieną atsirasdavo gėlių ant Jono Basanavičiaus, Maironio, Nepriklausomybės kovotojų kapų, istorinių paminklų.⁹¹

1953-iaisiais nuslopinus partizaninį judėjimą, aktyviausioji jaunimo dalis tuo metu pradėjo ieškoti kitokių pasipriešinimo formų. Atsišaukimai, mėtomi gatvėse, mašinos, kljuojami viešose vietose, rodė sistemingą platinimą ir norą turėti savo nuomonę bei poziciją šiuo klausimu.⁹²

Atsišaukimų platinimas buvo paplitęs tarp pagrindinių jaunimo organizacijų ir pavienių asmenų, kuriuos sovietų valdžia vertino kaip nacionalistus. Pogrindyje jaunuoliai spausdindavo atsišaukimus, taip norėdami parodyti, kad jie nesusitaiko su okupacija. Taip siekta kovoti prieš okupacinį režimą. Priežastys, nulėmusios tokį jaunuolių nesusitaikymą su okupacija, buvo įvairios: šeimos nuostatos, asmeninė patirtis ar aplinka, kuri formavo neigiamą požiūrį į sovietinį režimą, saviraiškos ir žinių siekis.⁹³

Pasitaikydavo atvejų, kai jaunuoliai išvykdavo traukiniu ir kituose miestuose platindavo antisovietinius atsišaukimus. Taip būdavo sunkiau juos susekti, nes platintojai „mėtydavo pėdas“. Jaunimo organizacijos buvo įsikūrusios įvairiuose miestuose. Organizacija „Vieningoji darbo sąjunga“ turėjo skyrius Kaune ir Vilniuje ir taip pat rengė neginkluotą pasipriešinimą sovietų režimui.⁹⁴

Vengrijos Budapešto ruduo ir Čekoslovakijos Prahos pavasaris šeštajame bei septintajame dešimtmetyje paveikė aktyvią Lietuvos visuomenės dalį. Po šių įvykių padaugėjo neginkluoto pasipriešinimo formų Lietuvoje, pavyzdžiui, atsišaukimų platinimas ir panašių. Platinami atsišaukimai, švenčiamos religinės šventės, Vakarų gyvenimo būdo kopijavimas, antisovietiniai užrašai ant sienų, gatvių parodė, kad jaunimas nesusitaikęs su sovietine realybe ir nori, kad ir pasyviai, priešintis.⁹⁵

Vasario 16-osios šventimas buvo vertinamas kaip rimtas politinis nusikaltimas. Žinoma, kad režimas persekiojo mokinius, studentiją, inteligentus bei darbininkus, kurie bandydavo paminėti šią šventę. Nepaisydami persekiojimų, Lietuvos žmonės nepasidavė ir neužmiršo Vasario 16-osios datos, tokios svarbios lietuvių tautai.

---

⁹¹ Ten pat. P.171.

⁹² Dabrovskas, Audrius. „Apie jaunimo išradingumą sovietiniais metais: antisovietinių atsišaukimų platinimas“. *Voruta*. 2012-07-21.

⁹³ Ten pat.

⁹⁴ Ten pat.

⁹⁵ Ten pat.

2.2. Hipių judėjimas

Hipių judėjimui sovietų okupuotoje Lietuvoje, manoma, galėjo priklausyti keletas tūkstančių jaunuolių, bet prie tikrų hipių priskiriama nuo penkiasdešimties iki šimto asmenų. Judėjimo, kuris vėliau persirito per visą Vakarų Europą, ištakos – 7-asis dešimtmetis Vakaruose (JAV, Didžioji Britanija). Hipiai išsiskyrė iš pilkos visuomenės. Jie neigė sovietų vertybes, oficialias mąstymo, išvaizdos bei elgesio normas. Hipius domino tai, kas Sovietų Sąjungoje buvo uždrausta. Tai roko muzika, Rytų religija, filosofija. Jie tapo tarsi alternatyva vienintelei jaunimo organizacijai, kurios veikla buvo leidžiama SSRS, – komjaunuoliams.

Amerikiečių jaunimo kultūrinės naujovės pasiekė ir sovietų Lietuvą. E. Ramanauskaitė nurodo, kad jau 1968-aisiais Laisvės alėjoje, esančioje Kaune, buvo galima pastebėti jaunimo, kuris dėvėjo gėlėtus marškinius, klausėsi nešiojamo radijo, kuris buvo žinomas VEF pavadinimu. Ant mieste esančių sienų atsirasdavo tokie užrašai, kaip „Love street“ ar „Flower city“, pradėjo kurtis roko muzikos grupės.⁹⁶

1967–1980 m. kūrybingiausias roko laikotarpis. Po Romo Kalantos susideginimo pastebėtas hipių skaičiaus padidėjimas, bet padaugėjo ir masinių represijų, nukreiptų prieš juos. 1972 m. represijos, senų narių išėjimas, naujos kartos atsiradimas lėmė hipių susilpnėjimą. Aukščiausią tašką judėjimas pasiekė 7 dešimtmečio pradžioje, vėliau prasidėjo smukimas. Iki 9-ojo dešimtmečio pradžios judėjimo nebeliko, nors žmonių, kurie gyveno ar gyvena pagal hipių propaguotus principus, yra ir dabar.⁹⁷

Pažymėtina, kad hipių judėjimas nebuvo vien Kauno ar Vilniaus reiškinys. Jų būta ir kituose Lietuvos miestuose: Šiauliuose, Kėdainiuose, Marijampolėje, Klaipėdoje, Druskininkuose.⁹⁸

Kauno miesto sode rinkosi ilgaplaukiai jaunuoliai. Ten ateidavo ir „Company“ (Kauno miesto hipių sambūris – aut.past.) ir dažniausiai jie bendraudavo siaurame ratelyje, nes buvo bijoma saugumo infiltracijos.⁹⁹

Hipiai neturėjo savos ideologijos. Lietuvoje konkreti suformuluota ideologija hipiams neegzistavo. Hipių teorija galima laikyti šiuos tris principus: Laisvę, Meilę, Brolybę. Laisvė prieštaravo sovietų valdomai visuomenei. Hipiai laisvę išreiškė žargonu, drabužiais, išvaizda. Meilės principas judėjimo atstovų buvo suprantamas dvejopai: kaip fizinė meilė ir meilė kaip

---

⁹⁶ Ramanauskaitė, Egidija. „Sovietmečio Lietuvos hipiai – pasaulinės paralelės“. [Prieiga per internetą žiūrėta 2021-04-13] < http://paneveziomuziejus.lt/files/krasto_istorija/Ramanauskaite_Sovietme_2020.pdf > P. 57.

⁹⁷ Plaušinytė, Skaistė. „Hipių judėjimas Lietuvoje“. Prieiga per internetą <<http://straipsniai.lt/bendruomenes/hipiu-judejimas-lietuvoje-i-dalis/>>.

⁹⁸ Ten pat.

⁹⁹ Ramanauskaitė, Egidija. „Sovietmečio Lietuvos hipiai – pasaulinės paralelės“. [Prieiga per internetą žiūrėta 2021-04-13] < http://paneveziomuziejus.lt/files/krasto_istorija/Ramanauskaite_Sovietme_2020.pdf > P. 60.

jausmas. S. Plaušinytė teigia, kad „daugiau fizinę meilę praktikuojantys hipiai ją siejo su laisvu seksu, gyvenimu komunose“. ¹⁰⁰Vakaruose buvo masiškai steigiamos komunos, o Sovietų Sąjungoje joms sąlygos buvo nepalankios. ¹⁰¹

Vakarų hipiai turėjo galimybę „savo gyvenimo filosofiją įgyvendinti komunose“, ¹⁰² o Lietuvos hipių atitikmuo viską darydavo pogrindyje. Tokia pogrindine erdve tapo Kauno Politechnikos ir Medicinos institutuose šokiai, kur dažniausiai buvo grojama roko muzika. Ten grodavo „Raganiai“, „Gėlių vaikai“, „Bočiai“ ir kt. Hipiai Lietuvoje mėgo taip vadintus vakarėlius, kuriuose jie klausydavosi muzikos, šokdavo, skaitydavo poeziją bei diskutuodavo apie teatrą ar tiesiog kalbėdavosi kitomis temomis, kurios rūpėdavo to meto jaunimui. Vasarą jie vykdavo į Liepoją ar Palangą, kur koncertus rengdavo roko grupės iš Latvijos bei Talino. Vasarą taip pat buvo daug keliaujama. ¹⁰³

Hipių aplinkoje roko muzika tarsi meilės ir laisvės metafora. Roko muzika buvo tarsi langas į laisvę, mažas laisvės kvapas. Klausytis muzikos kartu buvo tarsi ritualas. Muzika labai vienijo hipių judėjimo dalyvius. ¹⁰⁴

Kaip vienos svarbiausių kryptių buvo išskirtos, kaip knygoje apibūdinta, „sunkioji“ roko muzikos kryptis, savo ištakas turinti bliuzo muzikos žanre, į kurią įėjo tokie atlikėjai kaip „Led Zeppelin“ ar Jimi Hendrix. Kita kryptis, kurią išskyrė, buvo labiau psichodelinė ir į ją įėjo tokios grupės kaip „The Doors“ ar kt. Rašoma, kad buvo dainų, kurios buvo tarsi himnai. Tarp jų minėtina ir Janis Joplin daina „Mercedes Benz“. ¹⁰⁵ iš paskutinio, jau po mirties išleisto, J. Joplin albumo, pavadinimu „Pearl“ (1971). Joplin buvo pirmoji moteris rokerė 7-ajame dešimtmetyje, Jimi Hendrix buvo neprilygstamas gitaristas, kuris, deja, mirė tais pačiais metais, kaip ir Janis. „Led Zeppelin“ laikoma viena įtakingiausių grupių roko muzikos istorijoje, kaip ir „The Beatles“.

Knygoje „Laisvės proveržiai sovietiniame Kaune“ vienas iš Kauno miesto sodo „Company“ narių Kristofas Petkūnas prisiminė, kad „muzikos klausydavomės dažniausiai pas tuos, kurių buvo tolerantiškesni tėvai“. Jis mini, kad pas jį dažniausiai penktadieniais susirinkdavo draugai ir jis papasakodavo naujienas, kurios buvo susijusios su muzika, kurias jis buvo išgirdęs per draudžiamą radijo stotį. Taip pat minima, jog sužinoti, kaip atrodo jų mėgiami atlikėjai, jaunuoliai galėjo sužinoti iš žurnalų, populiariančių muziką, tokių kaip

---

¹⁰⁰ Plaušinytė, Skaistė. „Hipių judėjimas Lietuvoje“. [žiūrėta 2018-05-25] <<http://straipsniai.lt/bendruomenes/hipiu-judejimas-lietuvoje-i-dalis/>>.

¹⁰¹ Ten pat.

¹⁰² Ramanauskaitė, Egidija. „Sovietmečio Lietuvos hipiai – pasaulinės paralelės“ [prieiga per internetą žiūrėta 2021-04-13] <http://paneveziomuziejus.lt/files/krastoistorija/Ramanauskaite_Sovietme_2020.pdf> P. 62.

¹⁰³ Ten pat. P. 62.

¹⁰⁴ Mikailienė, Živilė. „The hippie movement in Soviet Lithuania. Aspects of Cultural and Political Opposition to the Soviet regime“. P. 617-618 Prieiga internete: <<https://www.zfo-online.de/portal/index.php/zfo/article/view/9272/9271>>

¹⁰⁵ Bartkevičius, Kęstutis, Bulota, Rytis, Dementavičius, Justinas, Ivanauskas, Vilius, Kavaliauskaitė, Jūratė, Kraniauskas, Liutauras, Kulevičius, Salvijus, Mikailienė, Živilė, Ramonaitė, Ainė. *Sąjūdžio ištakų beiškant. Nepaklusniųjų tinklaveikos galia*, Vilnius: Baltos lankos, 2011. P. 66.

čekų žurnalas „Melodija“. Petkūnas prisiminė, jog žurnalas buvo karpomas ir kuriami „savi žurnaliukai, kuriuos duodavome kitiems paskaityti“. Pasak jo: „plaukai ir drabužiai buvo toks kaip ir protestas.“¹⁰⁶ Jis mini, kad buvo įvairiausių būdų nuslėpti tai, kad turi ilgus plaukus, pvz., slėpti juos po apykakle ar tepti riebalais, kad plaukai prarastų purumą.¹⁰⁷

Madingos Kauno hipės merginos stengdavosi perimti mėgiamų roko muzikančių išvaizdą, nešioti labai ilgus arba trumpus sijonus bei įsisegti gėlę arba į plaukus, arba į palaidinę.¹⁰⁸

Hipiai nesiejo meilės vien su fizine meile. Jie tai siejo ir su meile bendraminčiams, harmonijos bei grožio paieškomis, prievartos atsisakymu, pacifizmu. Vaikinai dažniausiai nenorėdavo tarnauti kariuomenėje. Buvo manoma, jog tikras hipis neprivalo tarnauti kariuomenėje, nes tai prieštarauja jų principams. Sovietinės armijos buvo bandoma išvengti visaip: suvaidinant savižudybę, gulantis į psichiatrijos ligonines.¹⁰⁹

Straipsnyje S. Plaušinytė teigia, jog tikri hipiai pasisakydavo už meilę ir taiką. Nuo armijos jiems išsisukti padėdavo psichiatrijos ligoninės. Tais laikais, kai hipiai buvo populiarūs, lengviausias būdas išsisukti nuo armijos buvo persipjauti venas. Straipsnyje pateiktoje istorijoje minimas asmuo pats negalėjo persipjauti venų, tad paprašė, kad tai padarytų draugas. Atvažiavus greitajai medicinos pagalbai, vaikas pareiškė, kad persipjovė venas pats. Viskas baigėsi nesėkme, ir jam teko ieškoti kito būdo, kaip nepatekti į sovietinę armiją. Antru bandymu vaikiniui pavyko pelnyti psichiškai nesveiko žmogaus reputaciją ir vietoj armijos pateko į Švėkšnos psichiatrijos ligoninę.¹¹⁰

Tautybė hipių judėjime nebuvo svarbi. Dauguma hipių studijavo aukštosiose mokyklose, kiti mokėsi dar vidurinėje mokykloje, buvo inteligentiški. Merginos judėjime taip pat dalyvavo, bet vaikinai reiškėsi aktyviau.¹¹¹

Pasak E. Ramanauskaitės, hipiavimas buvo neatsiejamas nuo muzikos. Respondentai teigė, nors „dauguma muzikantų turėjo ilgus plaukus, bet ne visi jie buvo hipiai“.¹¹²

Hipių pasaulėžiūros principai prieštaravo komunistinei vertybių sistemai, oficialioms mąstymo normoms. Nors politiniai motyvai hipių judėjime nebuvo oficialiai reiškiami, jų pasirinktos kultūrinės formos tapo priešinimosi sovietinei sistemai išraiška.¹¹³

---

¹⁰⁶ Tamoliūnienė, Rimantė. *Laisvės proveržiai sovietiniame Kaune: nuo slapto pagrindžio iki atviro protesto*. Kauno apskrities viešoji biblioteka, Kaunas, 2007. P. 87.

¹⁰⁷ Ten pat.

¹⁰⁸ Ramanauskaitė, Egidija. „Jaunimo kultūrinė rezistencija sovietmečiu: hipių kultūrinės idėjos Lietuvoje“ *Kauno istorijos metraštis*. P. 147.

¹⁰⁹ Plaušinytė, Skaistė. „Hipių judėjimas Lietuvoje“. [žiūrėta 2018-05-25] <<http://straipsniai.lt/bendruomenes/hipiu-judejimas-lietuvoje-i-dalis/>>.

¹¹⁰ Ten pat.

¹¹¹ Ten pat.

¹¹² Ramanauskaitė, Egidija. „Jaunimo kultūrinė rezistencija sovietmečiu: hipių kultūrinės idėjos Lietuvoje“ *Kauno istorijos metraštis*, 4t. Kaunas: VDU leidykla, 2003. P. 145.

¹¹³ Tamkutonytė, Živilė. „Hipių judėjimas Lietuvoje sovietmečiu: mada ir / ar pasipriešinimas“ [žiūrėta 2018-05-26] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2002~1367154205763/DS.002.0.01.ARTIC>>. P. 129.

Reikia paminėti, jog hipių judėjimas Lietuvoje buvo visos Sovietų Sąjungos hipių judėjimo dalis. Tarp Sąjungos hipių vyko keitimasis informacija, muzika, idėjomis. Lietuvoje hipių judėjimas daugiausia buvo didžiųjų miestų jaunimo reiškiny. ¹¹⁴

Svarbiausias bruožas, skyręs hipius iš sovietinės visuomenės, - ilgi plaukai, simbolizavę laisvę, iššūkį visuomenei, o komunistams keldavę asociacijas su nešvara ir nevalyvumu. Hipių aprangoje buvo gėlių motyvų: gėlėtos suknelės, marškiniai; gausu apyrankių, juostelių ant galvos ir panašiai. Šių jaunuolių tikslas buvo šokiruoti visuomenę. ¹¹⁵

Stasys Daugirdas teigia, jog „natūralūs hipiai buvo nuo 1967-ųjų iki 1974-ųjų“, o vėliau plaukus užsiaugino net kai kurie partijos veikėjai. ¹¹⁶

Hipiai vartojo žargoną siekdami atsiriboti nuo visuomenės. Tai buvo savotiška protesto prieš visuomenę forma. Žargonu jie atskirdavo „svetimus“ nuo „savų“. Hipių žodyną sudarė skoliniai iš kitų kalbų (anglų, rusų) ir nusikaltėlių žargono elementai: apsinešęs – girtas, bachūras – vaikas, chebra – kompanija, grupė. ¹¹⁷

Keliavimas, populiariausia forma – pakeleivingomis mašinomis, autostopu, vadinamasis tranzavimas (hičhaikinimas, buvimas trasoje), buvo neatsiejama hipių gyvenimo būdo dalis. Vyko nuolatinis judėjimas po visą SSRS. Taip buvo palaikomi ryšiai su kitų miestų hipiais. Bene populiariausias tranzavimo punktas buvo Talinas. Lietuvoje dažniausiai važiuojama į pajūrį. Ten kuriamos nedidelės laikinos bendruomenės. Tranzavimas sovietinio režimo buvo prilyginamas valkatavimui, nekontroliuojamam elgesiui. „Padorūs“ visuomenės nariai važinėjo savais automobiliais arba visuomeniniu transportu. ¹¹⁸

Hipiams dažnai būdavo keliamos bylos dėl valkatavimo. Jie buvo kaltinami veltėdžiavimu. Pasitaikydavo atvejų, kai tėvai bandydavo „išgydyti“ savo vaikus nuo hipizmo, pasitelkę psichiatrijos ligonines. ¹¹⁹

Teigiama, kad po Romo Kalantos susideginimo santvarkos požiūris į hipių judėjimą dar labiau pasikeitė. Vienas iš daugelio pavyzdžių gali būti Aleksandro Jegorovo – Džyzos, vieno iš garsiausių Kauno hipių, antisovietinio pasipriešinimo dalyvio atsiminimas, kad po R. Kalantos susideginimo jį surišo ir jis 6 mėnesius praleido psichiatrijos ligoninėje Kuzmos gatvėje Kaune. ¹²⁰ A. Jegorovo – Džyzos atvejis rodo, kad hipiai po Kalantos įvykių buvo smarkiai persekiojami,

---

¹¹⁴ Ten pat. P. 127.

¹¹⁵ Plaušinytė, Skaistė. „Hipių judėjimas Lietuvoje“. [žiūrėta 2018-05-25] <<http://straipsniai.lt/bendruomenes/hipiu-judejimas-lietuvoje-i-dalis/>>.

¹¹⁶ Radzevičius, Rokas. *Lietuvos roko pionieriai*, Vilnius: Vaga, 2012. P. 98.

¹¹⁷ Ten pat.

¹¹⁸ Tamkutonytė, Živilė. „Hipių judėjimas Lietuvoje sovietmečiu: mada ir/ar pasipriešinimas“ [žiūrėta per internetinę prieigą 2018-05-26] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2002~1367154205763/DS.002.0.01.ARTIC>>. P. 133, 135.

¹¹⁹ Bartkevičius, Kęstutis, Bulota, Rytis, Dementavičius, Justinas, Ivanauskas, Vilius, Kavaliauskaitė, Jūratė, Kraniauskas, Liutauras, Kulevičius, Salvijus, Mikailienė, Živilė, Ramonaitė, Ainė. *Sąjūdžio ištakų paieška. Nepaklusniųjų tinklaveikos galia*, Vilnius: Baltos lankos, 2011. P. 65, 72.

¹²⁰ Sudikienė Viljama. „Bet tada laikai buvo visai kiti...“ Lietuvos Aidas. 1995-04-01. P.23.

uždaromi į psichiatrijos ligonines, stengiantis paversti juos psichikos sutrikimų turinčiais asmenimis.

Komjaunimas naujų judėjimų atžvilgiu veikė kaip konservatyvumo gynėjas ir jaunimo interesų slopintojas. Sovietmečiu tai buvo vienintelė vieninga ir ideologiškai motyvuota jaunimo organizacija. Alternatyvi kultūra neturėjo jokios galimybės reikštis.¹²¹

Hipijų judėjimo dalyviai buvo dvasiškai ir fiziškai gniuždomi. Komjaunimas ir KGB kovoje su hipiais suvaidino svarbiausią vaidmenį. Žinoma, kad komjaunimas rengdavo akcijas prieš hipius: gatvėse gaudydavo ir nukirpdavo jų ilgus plaukus, mokymo įstaigose rengdavo „paklydusių draugų“ smerkimo spektaklius. KGB sekdamo, žymėdavo hipijų judėjimo dalyvius. Dažnai hipiai tapdavo bandomaisiais triušiais: per prievartą buvo guldomi į psichiatrijos ligoninę ir atliekami bandymai su sveiku organizmu.¹²²

Jaunimo nesmurtinėje rezistencijoje hipijų judėjimas suvaidino labai svarbų vaidmenį. Jaunuoliams atsirado proga save išreikšti kitaip negu buvo priimtina sovietinėje visuomenėje. Juos įkvėpė roko muzika (Janis Joplin, Jimi Hendrix, „Led Zeppelin“ ir kt.) bei kiti Sovietų Sąjungoje draudžiami dalykai. Gėlių vaikai propagavo taikos, meilės idėjas ir buvo toli nuo tarybinio jaunuolio įvaizdžio, nes buvo savotiška alternatyva kultūrai, kuri dominavo tuo laikotarpiu totalitarinėje sistemoje. Nepaisant to, sovietų valdžia Lietuvoje stengėsi visai paveikti hipijų judėjimo jaunuolius (uždarydami į psichiatrijos ligoninės ir kt.).

2.3. Romas Kalanta ir Kauno įvykiai

Jaunimui nesvetimas pasiaukojimas. Vienu ryškiausi tokiu pavyzdžiu tapo Romo Kalantos poelgis, padaręs didžiulį poveikį visam Lietuvos jaunimui¹²³. Jo protesto forma - pasirinkta savižudybė, sukretė sovietinę Lietuvos visuomenę, o ypač jaunimą. Apie tai, kas buvo Romas Kalanta ir kaip kilo vadinamasis Kauno pavasaris apžvelgsiu šiame poskyryje.

Žinoma, kad Romas Kalanta gimė Alytuje 1953 metų vasario 22 dieną. 1963-iaisiais jo visa šeima persikėlė gyventi į Kauną. Apie šeimą žinoma tiek, kad jo tėvas kovojo 16-ojoje lietuviškojoje divizijoje, buvo sužeistas, o vėliau dirbo partinį darbą. Motina buvo religinga, tad ir vaikus stengėsi auklėti krikščioniškai, lankė bažnyčią¹²⁴. Taip pat žinoma, kad Romas Kalanta

---

¹²¹ Tamkutonytė, Živilė. „Hipijų judėjimas Lietuvoje sovietmečiu: mada ir/ar pasipriešinimas“ [žiūrėta 2018-05-26 <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2002~1367154205763/DS.002.0.01.ARTIC>>]. P. 137.

¹²² Ten pat. P. 142.

¹²³ Bagušauskas Juozapas Romualdas. *Lietuvos jaunimo pasipriešinimas sovietiniam režimui ir jo slopinimas*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras. 1999. P. 191.

¹²⁴ Aleksandravičius, Egidijus, Žukas, Saulius. *Romo Kalantos auka. 1972 metų Kauno pavasaris*, Vilnius: Baltos lankos, 2002. P. 29.

buvęs religingas, mėgęs bažnytinę muziką, kurios eidavęs pasiklausyti į Katedrą, ir netgi ketinęs stoti į Kunigų seminariją.¹²⁵

Nėra visiškai aišku, ar susideginimo dieną R. Kalanta buvo komjaunuolis, ar ne. Pagal formalų priklausymą komjaunimui tuo metu Lietuvoje nebuvo galima nieko spręsti apie žmogaus politinius įsitikinimus. Pasak tėvų, kai kurių mokytojų bei draugų, Romas Kalanta buvo pašalintas iš komjaunimo dėl „politinio nesubrendimo“. Po žūties bandyta jį „grąžinti“ į komjaunimą, nes kitaip galėjo atsirasti dar vienas įrodymas, jog susidegino apgalvojęs ir pasirinkęs būtent tokį protesto būdą.¹²⁶

Apie Romą Kalantą yra žinoma, jog jis buvo lėto, taikaus būdo, gana uždaras, mėgstantis analizuoti, nelinkęs atvirai bičiuliauti, niekad nebuvo sulaikytas ar patekęs į nepilnamečių inspekcijos įskaitą. R. Kalanta buvo apsiskaitęs, rašė eilėraščius, domėjosi muzika, sportu, hipių judėjimu, anot jo, kovojusio su melu ir neteisybe, labai mėgo „The Beatles“ muziką, pats grojo gitara. Buvo panašus į tipišką tuometinį hipį Lietuvoje: augino ilgus plaukus, kopijavo užsienio hipių aprangą. Paskutiniaisiais gyvenimo metais išryškėjo Romo nusivylimas gyvenimu. Jo piešiniuose dažnas aukos motyvas, vaizduojamas kryžius, žmogus bei ugnis. Ištraukos iš Romo užrašų knygelės padeda geriau suvokti vaikino dvasinę būseną likus ne daug laiko iki susideginimo: „Nekaltinkite dėl mano mirties nieko. Žinojau, kad anksčiau ar vėliau turėsiu tai padaryti. Aš nekenčiu socialistinės santvarkos. Aš nesu niekam naudingas. Kam man daugiau gyventi? Kad ši santvarka mane užmuštų? Geriau aš pats save... Čia niekad nebus laisvės. Net šitą žodį „Laisvė“ uždraudė“.¹²⁷

Iš užrašų knygelės įrašų, laiškų bei kitos informacijos matyti, jog mintį apie savižudybę jis brandino ilgai, maždaug pusę metų. Domėjosi savižudybės būdais, jos detalėmis. Ketinimą nusižudyti liudija tokios užrašytos frazės: „Vis nesiryžtu, nors reikia tai padaryti būtinai“, „Mirtis man bus šventė, lauksiu jos ir sulauksiu“, „Laiškus sudeginsi ir iš manęs liks pelenų krūvelė“.¹²⁸

Klasės auklėtojas charakteristikoje Romą Kalantą apibūdino kaip pasižymintį netvarkinga išvaizda, neaktyvų, linkusį analizuoti, nesidomintį jokia dėstoma disciplina, savitai vertinantį visus gyvenimo reiškinius. Žinoma, kad tokio tipo teiginiai kartojasi ir kitų rašytose charakteristikose. Pasikeitus politinei situacijai, daugelio anksčiau liudijusių parodymai iš dalies pasikeitė. Romas buvo įvardijamas kaip draugiškas, domėjęsis ne tik sportu, bet ir muzika bei politika, istorija ir filosofija. Daugeliu klausimų turėjęs originalią nuomonę.¹²⁹

---

¹²⁵ Alantas, Vytautas. *Romas Kalanta. Gyvieji deglai Nemuno slėnyje*, JAV: Vilties spaustuvė, 1976. P. 17.

¹²⁶ Aleksandravičius, Egidijus, Žukas, Saulius. *Romo Kalantos auka. 1972 metų Kauno pavasaris*, Vilnius: Baltos lankos, 2002 P. 29.

¹²⁷ Ten pat. P. 30.

¹²⁸ Ten pat. P. 30.

¹²⁹ Ten pat. P. 30.

Po Romo Kalantos mirties buvo bandoma ieškoti jį sukompromituoti galinčių faktų. Jau atliekant teismo medicinos ekspertizę, medikų buvo prašoma atkreipti dėmesį, ar nėra teismo medicininių duomenų, jog R. Kalanta vartojo narkotikus ar prieš mirtį buvo išgėręs alkoholio. Narkomano ar išgėrusio žmogaus žūtis būtų buvusi puiki kompromituojanti medžiaga. Hipiai augino ilgus plaukus. Daugeliui miesto žmonių tai galėjo asocijuotis su homoseksualizmu, kurį tuometinė sovietinė teisė traktavo kaip kriminalinį nusikaltimą, todėl medikų prašyta nustatyti, ar R. Kalanta nebuvo homoseksualus. Partinių ir KGB veikėjų nusivylimui, atlikus skrodimą, į visus šiuos klausimus buvo atsakyta neigiamai, taip pat pažymėta, kad nerasta jokių kitų anatominių pakitimų, galėjusių turėti įtakos jo psichinei būklei.¹³⁰

Jau po Romo Kalantos mirties būta bandymų įrodyti, kad jis sirgęs psichikos liga. Tam buvo palankus faktas, nes jis lankėsi pas gydytoją poliklinikoje, bet jokia liga nebuvo diagnozuota. Manoma, kad tokiu būdu jis norėjo gauti atleidimą nuo abiturės egzaminų. Žinoma, kai Romas Kalanta neišlaikė egzaminų, jo nervinė būklė pablogėjo, tad jis vėl nuėjo pas gydytoją. Buvo išrašyta vaistų, tačiau juos Romas vartojo trumpai. Nepavyko bandymai pavaizduoti R. Kalantą kaip chuliganą ar asocialų asmenį, nes jis neturėjo jokių konfliktų su teisėsauga.¹³¹

Prieš gegužės 14-osios tragediją Kaune, Vežėjų ir Ariogalos gatvių sankryžoje, stoviniavo R. Kalantos draugai. Vieno iš jų teigimu, Romas priėjęs ir paprašęs benzino. Draugai dar juokavo, ar šis namą ketina padegti, o Romas atsakęs, kad degalų reikia labai svarbiam tikslui. Jam buvo pripilta A-72 rūšies benzino.¹³²

Romas Kalanta apie vidurdienį atėjo į Kauno muzikinio teatro sodelį. Manoma, ši vieta buvo pasirinkta ne atsitiktinai, nes priešais stovėjo Vykdomojo komiteto pastatas. Čia nuolatos rinkosi Kauno hipiai. Remiantis liudininkų pasakojimais, R. Kalanta sušuko: „Laisvę Lietuvai!“ ir apsipylė benzinu. Yra ir kita versija. Daugelio mačiusiųjų teigimu, Romas šaukęs jį pribaugti, tačiau yra tvirtinančių, jog girdėjo tik „Gelbėkit mane!“ Taip pat nėra aišku, ar tuo metu šalia Romo Kalantos stovėję ilgaplaukiai jaunuoliai iš tiesų neleido jo gesinti tam, kad būtų įvykusi suplanuota protesto akcija. Žinoma, kad arčiausiai stovintys visgi puolė gesinti lietpalčiais ir švarkais, tačiau atskubėjusi greitoji pagalba į ligoninę R. Kalantą išvežė jau netekusį sąmonės. Į ligoninę jis buvo nuvežtas 1972 m. gegužės 14 dieną 12.50 val., o mirė gegužės 15-osios naktį 4 valandą. Mirties liudijime gydytojai konstatavo viso kūno II, III, IV laipsnio nudegimus. Žinoma, kad į ligoninę skambinę valdžios pareigūnai prašė gydytojų daryti viską, kad tik Romas Kalanta išgyventų, nes suvokė, jog gali kilti skandalas dėl „antitarybinio išpuolio“.¹³³

---

¹³⁰ Ten pat. P. 30.

¹³¹ Ten pat. P. 30.

¹³² Ten pat. P. 35.

¹³³ Ten pat. P. 35.

Romo Kalantos laidotuvės buvo paankstintos dviem valandomis ir įvyko 14 valandą Romainių kapinėse. Per laidotuves kapinės buvo apsuptos milicijos pareigūnų (didelės milicijos pajėgos buvo dislokuotos kapinėse nesitikint, kad pasipiktinę jaunuoliai surengs demonstracijas miesto centre). Žuvusysis buvo palaidotas gilioje (manoma, net trijų metrų) duobėje, karstas užbetonuotas, o tik paskui užpiltas žemėmis. Laidotuvėse dalyvavo tik žuvusiojo artimieji.¹³⁴

Prie Kalantų namų susirinkęs jaunimas sužinojo, kad laidotuvės jau įvykusios, kilo pasipiktinimas. Susirinkusieji sustabdė eismą ir, Vytauto Kaladės bei Antano Kačinskio paraginti, nutarė eiti miesto centro link. Pakeliui minia gausėjo ir skandavo tokius šūkius: „Laisvė!“, „Laisvę Lietuvai!“, „Rusai, lauk iš Lietuvos!“, prisijungė ir vyresnės kartos žmonės. Prie susideginimo vietos ir šalia esančių Vykdomojo komiteto rūmų jaunuoliai skandavo šūkius apie R. Kalantą, buvo nukreiptų ir prieš milicijos darbuotojus. Pastarieji su KGB bandė išvaikyti minią, bet pajėgos buvo per menkos ir demonstrantai toliau tęsė savo eiseną. Nepavykus prasiveržti pro milicijos sudarytą gyvają grandinę, Vytautas Kaladė, Virginija Urbonavičiūtė kreipėsi į jaunimą ir pareiškė pasipiktinimą draudimu dalyvauti laidotuvėse. Po šios kalbos visi grįžo prie susideginimo vietos ir, susikibę rankomis, apsupo ją ratu, o V. Kaladė paprašė tylos minute pagerbti žuvusiojo atminimą. Žinoma, kad prie demonstrantų, reiškiančių pasipiktinimą dėl draudimo dalyvauti laidotuvėse bei reikalaujančių suteikti laisvę, prisidėjo ir atsitiktinių praeivių. Kai kurie buvo išgėrę ar chuliganiškai nusiteikę. Minia vis gausėjo.¹³⁵

Reikšdamas nepasitenkinimą jaunimas protestavo: spardė šiukšlių dėžes, vartė suolus, prie „Romuvos“ kino teatro iš jų bandė pastatyti barikadą. Prasidėjus naujiems susidūrimams su milicija, demonstrantai laidė į malšintojus akmenis ir bent vieną iš jų sužalojo. Išdaužtos kelių parduotuvių vitrinos, padegtas milicininkų motociklas. Pradėjus gaudyti demonstrantus, dauguma bėgo slėptis į Laisvės alėjoje esančius kiemus, kai kuriuos patys gyventojai slėpė namų koridoriuose, sandėliukuose bei kitose patalpose. Žinoma, kad dalis jaunuolių, norėdami išvengti suėmimų, buvo sulipę į Laisvės alėjoje augančias liepas. Iš medžių buvo iškelti tik gaisrininkams panaudojus vandenį. Yra liudijimų, kad apie 21 val. A. Mickevičiaus gatvės dalyje, esančioje tarp Laisvės alėjos ir K. Donelaičio gatvių, protestuojantis jaunimas irgi pradėjo statyti barikadas. Jie mėtė akmenis bei kitus daiktus į milicijos pareigūnus, tačiau šie nebuvo tinkamai ginkluoti (išskyrus gumines lazdas) ir jokių veiksmų nesiėmė.¹³⁶

22 valandą pasirodžius Vidaus reikalų ministerijos kariuomenės kareiviams, kurie buvo ginkluoti lazdomis, skydais bei šalmais, įvyko naujas susidūrimas. Buvo beveik tamsu, todėl nuo kariuomenės ir milicijos nukentėjo ne tik maištininkai, bet ir draugovininkai, nes jų skiriamųjų

---

¹³⁴ Ten pat. P. 36.

¹³⁵ Ten pat. P. 37.

¹³⁶ Ten pat. P. 37.

ženklų negalima buvo įžiūrėti tamsoje. Kariuomenė, milicija ir saugumas išvaikė jaunimą, tačiau įtampa tebetvyrojo, buvo laukiama kitų neramumų.¹³⁷

Žinoma, kad į pagalbą milicijai buvo pasiūsti kadriniai partijos darbuotojai, komjaunimo ir partinis-ūkinis aktyvas, draugovinė, kurie sudarė ~300 žmonių. Kartu su KGB, milicijos pajėgomis jie budėjo visą naktį.¹³⁸

Gegužės 19-osios rytą R. Kalantos susideginimo vietoje buvo gėlių ir degė žvakė, aplinkui tylėdami stovėjo iki trisdešimt žmonių. Civilių drabužiais apsirengę milicininkai neleido žmonėms būriuotis, kartojo: „Nesustokit, nesustokit, eikit toliau!”¹³⁹

Demonstrantai norėdami išvengti konfliktų, vaikščiojo aplinkui. Minia lėtai, bet augo, 16 valandą milicija pradėjo vaikyti ir vėl mušti žmones. Gegužės 19-osios demonstracijoje dalyvavo mažiau jaunimo, ir tvarką atkūrė per dvi valandas. Tačiau iš KGB duomenų žinoma, kad demonstracijoje dalyvavo 1500-2000 žmonių.¹⁴⁰

Gegužės 19-ąją jaunimas išėjo į gatves. Prieš juos buvo mesti specialūs kariuomenės daliniai. Beginklis jaunimas su plakatais reikalavo nutraukti Lietuvos okupaciją ir atkurti nepriklausomą Lietuvą. Milicijos ir KGB pajėgos juos išvaikė.¹⁴¹

Siekiant informuoti gyventojus apie padėtį mieste buvo pasinaudota žiniasklaida. Gegužės 19 d. per radiją ir televiziją į gyventojus kreipėsi Kauno miesto vykdomojo komiteto pirmininkas Vladislovas Mikučiauskas. Tai buvo pirmas atvejis Sovietų Lietuvoje, kai valdžios atstovai buvo priversti kreiptis per visuomenės informavimo priemones. Bet tokie raminiai nepavyko. Gegužės 21 dieną mėginta organizuoti kitą demonstraciją. Aktyvi KGB veikla nutraukė neramumus.¹⁴²

2.3.1. Represijos prieš jaunimą Kaune

Milicija gana keistai elgėsi su ilgaplaukiais vaikiniais. Ilgesni nei įprasta plaukai buvo pasipriešinimo visuomenei simbolis. Sulaikytus protestuotojus veždavo į tardymo skyrių, ten nukirpdavo ir mušdavo. Jeigu nebuvo jokių antitarybinės veiklos įrodymų, jaunuolius veždavo už miesto paauklėti. Būdavo nuvežami apie 50 kilometrų už miesto ir jiems dažniausiai tekdavo grįžti pėsčiomis. Oficialiais duomenimis nurodo, kad per R. Kalantos laidotuvių demonstraciją buvo sulaikyti 402 asmenys. „Tarp suimtųjų 47,7 proc. - jauni darbininkai, 29,6 proc. – besimokantis jaunimas (35 bendrojo lavinimo mokyklų moksleiviai, 5 – vakarinių, 27 – specialiųjų vidurinių, 29

¹³⁷ Aleksandravičius, Egidijus, Žukas, Saulius. *Romo Kalantos auka. 1972 metų Kauno pavasaris*, Vilnius: Baltos lankos, 2002. P. 37.

¹³⁸ Ten pat. P. 37.

¹³⁹ Ten pat. P. 51.

¹⁴⁰ Ten pat. P. 51.

¹⁴¹ Bagušauskas, Juozapas Romualdas. *Lietuvos jaunimo pasipriešinimas sovietiniam režimui ir jo slopinimas*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras. 1999. P. 195.

¹⁴² Aleksandravičius, Egidijus, Žukas, Saulius. *Romo Kalantos auka. 1972 metų Kauno pavasaris*, Vilnius: Baltos lankos, 2002. P. 51.

– profesinių technikos mokyklų moksleiviai, 35 – studentai), 9,2 proc. – tarnautojai, 4,9 proc. – niekur nedirbantys ir nesimokantys asmenys, buvo netgi kolūkiečių“. ¹⁴³ Įdomus faktas tas, kad tarp sulaikytųjų kas ketvirtas – VLKJS narys. Tarp moksleivių ir studentų – 35 proc. komjaunuolių. ¹⁴⁴

Iš sulaikytųjų 33 patraukė administracinė atsakomybė, o 6 – baudžiamojon. Žinoma, kad Kauno milicijos valdybos tardymo skyrius 1972 metų gegužės 29 dieną iškelė baudžiamąją bylą V. Kaladei ir kitiems, dalyvavusiems Kauno įvykiuose. Pasak kitų šaltinių, baudžiamojon atsakomybėn buvo patraukti du moksleiviai: Komjaunimo vidurinės mokyklos vienuoliktokas G. Pociūnas ir 4-osios vidurinės mokyklos mokinys R. Truškauskas. Asmenims buvo pateikti kaltinimai dėl viešosios tvarkos pažeidimo. Du iš teisiamųjų buvo kaltinami chuliganizmu ir valstybinio turto niokojimu. Žinoma, jog teismo metu V. Kaladė prisipažino, kad jo veiksmai „išplaukė iš to, kad buvo nusiteikęs prieš viešosios tvarkos saugotojus“, ¹⁴⁵ ir atsisakė prisipažinti kaltas. Kiti teismo salėje kalbėjo mažai ir teigė, kad sąmyšį mieste kėlė būdami girti. Už dalyvavimą demonstracijose buvo nuteisti: V. Kaladė ir A. Kačinskas – trejiems metams laisvės atėmimo, K. Grinkevičius ir V. Žmuida – dvejiems, R. Baužys – pusantrų metų, V. Urbonavičiūtė – vieneriems metams pataisos darbų be laisvės atėmimo, išskaitant iš uždarbio 20 proc. valstybės naudai, J. Prapuolenaitis ir J. Macijauskas – trejiems metams laisvės atėmimo. Visi buvo teisiami ne politiniu pagrindu, o tiesiog už viešosios tvarkos trikdymą bei chuliganišką elgesį. Teismo metu buvo akcentuojama, kad šie asmenys yra linkę į alkoholizmą, kai kurie jau teisti, neturi aukštų siekių bei negalvoja apie gyvenimo prasmę. Tarp demonstrantų būta ir studentų, bet jų nusikaltimo valdžia viešai neafišavo. Jie buvo „tyliai pašalinti iš aukštųjų mokyklų“. ¹⁴⁶

Žinoma, kad gegužės 14–19 įvykiai Kaune KGB buvo filmuojami bei fotografuojami. Medžiaga buvo panaudota siekiant nustatyti sulaikytųjų veiksmus per demonstracijas. Dauguma demonstrantų į teismą nepateko, nes buvo apsiribota tokiais asmenybėmis, kurias buvo galima pristatyti kaip kontraversiškas. Galima spėti, kad kiti demonstrantai buvo palikti KGB profilaktiniam darbui ir su jais neoficialiai susidorota. Reikia paminėti, kad nė vienas žmogus nebuvo teisiamas už gegužės 19 – osios demonstracijas, visi buvo kaltinami tik dėl gegužės 18 – osios įvykių. ¹⁴⁷

2.3.2. Sovietų valdžios požiūris į įvykius Kaune

Tikėtina, kad sovietų valdžia numanė R. Kalantos poelgio priežastis, bet negalėjo leisti, kad apie tai sužinotų visuomenė. Buvo kuriama valdžiai palanki versija apie įvykius, ieškoma

---

¹⁴³ Aleksandravičius, Egidijus, Žukas, Saulius. *Romo Kalantos auka. 1972 metų Kauno pavasaris*, Vilnius: Baltos lankos, 2002. P. 52.

¹⁴⁴ Ten pat. P. 52.

¹⁴⁵ Ten pat. P. 55.

¹⁴⁶ Ten pat. P. 55.

¹⁴⁷ Ten pat. P. 55.

tikrųjų įvykio kaltininkų. Tuometinei įvykių versijai turėjo pritarti ir visi politiškai subrendę Lietuvos gyventojai.¹⁴⁸

Žinoma, jog gegužės įvykius sovietų valdžia griežtai pasmerkė ir paskelbė savą versiją. Šie įvykiai buvo pavadinti „pavieniais atsitiktinių asmenų chuliganiškais veiksmais“. Buvo pasitelktos visos teisės, medicinos ir propagandos jėgos, kad būtų įrodyta, jog Romo Kalantos susideginimas nebuvo politinė akcija. Kratos buvo atliktos jo tėvų, draugų, susirašinėjimo bičiulių ir kitų liudininkų namuose, konfiskuoti laišakai, užrašai, vadovėliai, nuotraukos.¹⁴⁹

1972-aisiais liudiję R. Kalantos draugai ir bendraklasiai tvirtino, kad gerai jo nepažinojo, artimai nebendravo, kad Romas nėra su jais kalbėjęs apie jokią politiką ar ketinimus nusižudyti. Tačiau kai kuriuose tardymo protokoluose galima rasti įrašų, jog jis kalbėjo, kad viskas nusibodę, norisi viską mesti ir susideginti. Kalbėjo, kad nusižudys tik susidegindamas ir tik benzinu. Žinoma, kad tardoma Lina Lekeckaitė (žuvusiojo draugė) teigė, kad gal Romas Kalanta „nusižudė dėl kažkokių nerealių įsitikinimų, nusivylimo gyvenime, o gal sirgo nepagydoma liga, skųsdavosi, kad skauda galvą, širdį“.¹⁵⁰

Tardymo organams mokyklos pateiktoje charakteristikoje rašoma, jog tragiška bei ankstyva Romo Kalantos mirtis susijusi su jo nihilistiniu požiūriu, savotišku originalumo vaikymusi, pastangomis nustebinti pasaulį nepaprasta mirtimi. Fizikos mokytojas V. Karkauskas teigė girdėjęs, kad jo mokinys sirgo psichikos liga. Nepaisydami iš anksto žinomos oficialios nuomonės, ne visi apklausti R. Kalantos artimieji kalbėjo taip, kaip norėjo valdžia. Brolis Antanas liudijo, kad Romas nekalbėjo, jog nusibodo gyventi, nori nusižudyti. Brolis teigė nepastebėjęs jokių psichikos sutrikimų. O vakarinės mokyklos rašytoje charakteristikoje yra tvirtinama, kad Romas Kalanta buvęs stropus, atidus, mėgstamas bendraklasių, domėjęsis politiniais įvykiais, turėjęs ateities planų.¹⁵¹

Romas Kalanta nebuvo nei asociali, nei į psichinį nestabilumą linkusi asmenybė, bet sovietų valdžiai buvo patogų paversti jį psichikos ligoniu. Todėl, atlikę teismo psichiatrinę ekspertizę, ištyrę R. Kalantos užrašus, laiškus, piešinius, klasės darbus, tėvų, mokytojų bei draugų parodymus, medikai padarė išvadą, jog Romas Kalanta „sirgo chronine psichine liga – šizofrenija. Tai liudija mąstymo, jausmų, valios sferų sutrikimai, uždaras būdas, kontakto stoka, polinkis nevaisingiems užvedžiojimams, nuotaikų svyravimas, pesimizmas, minčių prieštaravimai. Nusižudė ligos būsenoje ir negalėjo suprasti tikros savo veiksmų reikšmės ir jiems vadovauti“.¹⁵²

---

¹⁴⁸ Ten pat. P. 57.

¹⁴⁹ Ten pat.

¹⁵⁰ Ten pat.

¹⁵¹ Ten pat. P. 58.

¹⁵² Ten pat. P. 58.

Neaišku, kokiais šaltiniais remiantis buvo teigiama, kad žuvusysis nesidomėjo politika, kad neišlaikęs abitūros egzaminų tapo irzlus, piktas, ūmus, greitai įsižeisdavo, atsikalbinėdavo. Jis esą piešdavo kaukoles, skeletus, kaulus, karstus bei kitus nerealius motyvus. Išvadose yra pabrėžiama, kad Romas Kalanta pasižymėjo „fantastiškumu“ ir buvo atitrūkęs nuo realybės bei tikrovės.¹⁵³

Vis pasigirsdavo pareiškimų, smerkiančių Kauno įvykius ir jaunimą, dalyvavusį juose. Šie jaunuoliai buvo vadinami chuliganais, o milicijos veiksmus prieš jaunuolius palaikė žmonės, kurie bendradarbiavo su KGB. Pasirodė daug surežisuotų kalbų. Pavyzdžiui, žmonės „Drobė“ audėja G. Kizelienė teigė, jog ją labai trikdo chuliganiški jaunimo išpuoliai. Ji su savo bendradarbiais smerkia nesusipratusius jaunuolius, jų veiksmus ir palaiko visas priemones, kurių yra imtasi.¹⁵⁴

Tokie pareiškimai nebuvo spontaniški, nes KGB ėmėsi aktyvios propagandinės kampanijos: darbuotojai ir agentai perskaitė 600 paskaitų, buvo parengti 75 straipsniai, skirti Kauno įvykiams ir hipių judėjimui diskredituoti.¹⁵⁵

Kauno miesto partinis bei komjaunimo aktyvas, komjaunimo darbuotojai kaltę dėl įvykių vertė užsienio propagandai, kuri buvo priešiška nusiteikusi; demonstracijų dalyvius vadino nesąmoningu jaunimu, tarp kurio buvę nemažai hipių, o pačias demonstracijas – antvisuomeninių elementų sueigomis, kuriose dalyvavo asocialūs žmonės, nekadriniai darbininkai, teistas ir visuomenei naudingo darbo nedirbantis jaunimas. Buvo aiškinama, kad „kadriniai darbininkai, studentai ir inteligentija įvykiuose nedalyvavo ir teisingai vertino chuliganiškus veiksmus“.¹⁵⁶

Yra žinoma, kad prasidėjus Atgimimui išaiškėjo, jog kai kurie mokytojai buvo priversti pasirašyti po sukurta Romo Kalantos charakteristika, nes bijojo netekti darbo.¹⁵⁷

Lietuvos gyventojų nuomonės dėl Romo Kalantos poelgio Kaune buvo pakankamai įvairios. Vieni manė, kad tai buvo nelaimingai įsimylėjusio jaunuolio savižudybė. Tam pagrindo davė jo užrašų knygelėje rastas įrašas: „Linute, atleisk, bet aš kitaip negalėjau. Tavo Romas“, kiti jo susideginimą siejo su psichikos liga, tretieji manė, kad vaikinų poelgis – protestas prieš esamą valdžią. Buvo nuomonių, kad Romas Kalanta priklausė kažkokiai sektai, nes tardoma B. Vyšniauskaitė teigė girdėjusi, jog jis priklausė hipiams ir ištraukė burtus susideginti.¹⁵⁸

---

¹⁵³ Ten pat.

¹⁵⁴ Ten pat. P. 59.

¹⁵⁵ Ten pat. P. 59.

¹⁵⁶ Ten pat. P. 59.

¹⁵⁷ Ten pat. P. 62.

¹⁵⁸ Ten pat. P. 62.

2.3.3. „Kalantinių“ atgarsiai Lietuvoje ir pasaulyje

Žinoma, jog pačioje Lietuvoje po Romo Kalantos susideginimo pradėti platinti eilėraščiai bei įvairiausi atsišaukimai ta tema. Atsišaukimų skaičius buvo tris kartus didesnis nei iki tol. KGB surado apie 600 antitarybinių atsišaukimų, kurie buvo vienaip ar kitaip susiję su Kauno įvykiais. 1972 m. KGB kilusi isterija buvo iracionali. Pavyzdžiui, jei merginos drabužiuose pasitaikydavo geltonos, žalios bei raudonos spalvos, kad ir išdėstytos skirtinga tvarka, imta įžvelgti trispalvės propagavimą.¹⁵⁹

1972 m. buvo konfiskuoti eilėraščių, kuriame aukštintas Romo Kalantos poelgis ir buvo raginama kovoti su sovietine santvarka, nuorašai. KGB išsiaiškino, kad eilėraštis pirmą kartą pasirodė gegužės 19 dieną Kaune vykusios demonstracijos metu, o vėliau buvo platintas Vilniuje, Šiauliuose, Klaipėdoje, Pasvalyje, Vilkaviškyje ar Rokiškyje bei kitur. Eilėraštis daugiausia profesinių technikos mokyklų moksleivių, taip pat plito tarp jaunų darbininkų.¹⁶⁰

Užsienyje, pagrinde JAV, leistose knygose ir laikraščiuose dauguma informacijos apie Kauno gegužės įvykius pateikiama iš patriotinių pozicijų. Pareikšti nepritario dėl Kaune vykusių eitynių nuslopavimo į Klivlando gatves išėjo lietuviai. Šią demonstraciją surengė organizacija „Jaunimo žygis už tikėjimo laisvę“.¹⁶¹

Klivlando lietuviai po savaitės, birželio 1 d., surengė kitą didelę demonstraciją, kurioje dalyvavo apie 700 žmonių. Po pamaldų Šv. Jono katedroje į miesto centrą išėjo didelė virtinė žmonių su plakatais bei lietuvių, latvių ir estų vėliavomis. Aikštėje lietuvių ir amerikiečių pareigūnai sakė kalbas, kuriomis smerkė persekiojimus sovietų okupuotoje Lietuvoje. Taip pat buvo priimtos protesto rezoliucijos. Vakare uždegtos žvakelės. Taip prisiminta Romo Kalantos auka.¹⁶²

Panašias demonstracijas su pamaldomis, kalbomis ir priimamomis rezoliucijomis rengė didžiosios ir mažesnės lietuvių bendruomenės Amerikos miestuose, Kanadoje ir visame laisvame pasaulyje, kur tik buvo įsikūrę lietuviai.¹⁶³

Užsienio spaudoje JAV, Švedijoje, Italijoje, Prancūzijoje ir kitur taip pat buvo nušviesti Kauno įvykiai. Pavyzdžiui, Los Angeles „Times“ rašė, kad „rusai malšina riaušes, šimtai suimtųjų Lietuvoje“.¹⁶⁴

---

¹⁵⁹ Ten pat. P. 63.

¹⁶⁰ Ten pat. P. 64.

¹⁶¹ Ten pat.

¹⁶² Alantas Vytautas. *Romas Kalanta. Gyvieji deglai Nemuno slėnyje*, JAV: Vilties spaustuvė, 1976. P. 79.

¹⁶³ Ten pat. P. 80.

¹⁶⁴ Ten pat. P. 83-93.

2.4. Etnokultūrinis jaunimo judėjimas ir kiti judėjimai

Jaunimo nesmurtinė rezistencija turėjo daug formų. Be hipių, kurie buvo aptarti ankstesniame poskyryje, sovietinėje Lietuvoje reikėsi ir kitos nesmurtinės jaunimo rezistencijos formos, pavyzdžiui, etnokultūrinis sąjūdis ir kiti judėjimai. Jų specifika ir svarba bus aptariama šiame skyriuje.

Etnokultūriniu sąjūdžiu Lietuvoje įvardijama XX a. 7 dešimtmetyje susiformavusi subkultūrinė bendrija, apėmusi žygeivius, kraštotyrinį judėjimą ir folkloro klubus bei ansamblius.¹⁶⁵ Sovietmečio jaunimo etnokultūrinio sąjūdžio pradininkais turėtume laikyti žygeivius. Oficialus žygeivių įkūrimo tikslas buvo auklėti jaunuosius socializmo statytojus, stiprinti jų fizinę galią ir ruošti patikimus Sovietų Sąjungos gynėjus. Tačiau vėliau po šių klubų sparnu susiformavo judėjimas, kurio tikslai labai skyrėsi nuo oficialiai deklaruojamų.¹⁶⁶

Pačią grupę buvo sudėtinga apibrėžti, nes narių skaičius joje svyravo. Vieni nariai aktyviai dalyvaudavo visoje žygeivių veikloje, o kiti prisijungdavo tik per šventes ar kokį žygį. Grupės narių dauguma buvo iš inteligentiškų ir tikinčiųjų šeimų. Dauguma jau iki klubo daug žinojo apie Lietuvos istorijos praeitį, turėjo nuo sovietinių trėmimų nukentėjusių artimųjų: tremtinių, politinių kalinių, patys buvo susidūrę su saugumu.¹⁶⁷

Žinoma, kad žygeivių judėjimą sudarė neformaliais ryšiais susietas bendraminčių bei bendražygių judėjimas. Jie organizuodavo bendrą veiklą, tokią kaip ekspedicijos, žygiai, kalendorinės šventės ir įvairios pilietinės akcijos.¹⁶⁸

Žygeiviai mokėdavo puikiai sužaisti. Pavyzdžiui, į vakaronę būdavo pakviečiamas buvęs sovietų stribas. Jam duodama išgerti ir taip paminima kokia Lenino gimimo data t. y., ta intencija gaunama proga surengti žygį ar renginį. Taip buvo suorganizuojama gražiausia tautinė vakaronė.¹⁶⁹

Po 1972-ųjų grupė organizuodavo daugiau įvairių žygių, skirtų susipažinti su valstybei ir Lietuvos kultūrai brangiomis vietomis. Rengdavo talkas Lietuvos kultūriniam paveldui tvarkyti.¹⁷⁰

---

¹⁶⁵ Ramonaitė Ainė, Kukulskytė Rytė. *Etnokultūrinis judėjimas sovietmečiu: nematoma alternatyva sistemai?* [žiūrėta 2018-05-26] <https://talpykla.istorija.lt/jspui/bitstream/99999/1197/1/Lietuvos%20etnologija%2014%2823%29_161-181.pdf>. P. 164.

¹⁶⁶ Anglickienė, Laima. „Jaunimo kultūrinė rezistencija sovietmečiu: žygeivių klubas „Ažuolas““. [žiūrėta 2018-05-24] <http://wiki.azuolas.org/_media/know:failu_saugykla:azuolopriesistore.pdf>. P. 165.

¹⁶⁷ Ten pat. P. 167.

¹⁶⁸ Ramonaitė Ainė, Kukulskytė Rytė. *Etnokultūrinis judėjimas sovietmečiu: nematoma alternatyva sistemai?* [žiūrėta 2018-05-26] <https://talpykla.istorija.lt/jspui/bitstream/99999/1197/1/Lietuvos%20etnologija%2014%2823%29_161-181.pdf>. P. 165.

¹⁶⁹ Anglickienė, Laima. „Jaunimo kultūrinė rezistencija sovietmečiu: žygeivių klubas „Ažuolas““. [žiūrėta 2018-05-24] <http://wiki.azuolas.org/_media/know:failu_saugykla:azuolopriesistore.pdf>. P. 169.

¹⁷⁰ Ten pat. P. 169.

Paminėtina, kad po akcijos Dariškėse, sąskrydžio Poškonyse ir žygeiviams Vištytyje restauravus Lietuvos nepriklausomybės dešimtmečio paminklo įrašą, partija grasino uždrausti žygeivišką veiklą. Žinoma, kad dauguma žygeivių klubo narių buvo išvaikyti, o likusių klubų aktyvistai buvo dažnai kviečiami į saugumą perauklėti. 1972–1975 metais oficialioji „Ąžuolo“ žygeivių grupės sekcija gerokai nusmuko.¹⁷¹

Iš kraštotyrininkų vėliau išaugo folkloro judėjimas – pradėjo kurtis etnografiniai ansambliai kaimuose, folkloro ansambliai ir klubai miestuose. Folkloro ansambliai nuo sovietinių dainų ir liaudies šokių ansamblių iš esmės skyrėsi stilistika, repertuaru, drabužiais ir su jais neturėjo jokių sąsajų.¹⁷²

Kartu su žygeiviais 1968-aisiais susiformavo panaši srovė – Ramuvos judėjimas. Žodį „Ramuva“ pirmieji Ramuvos judėjimo atstovai laikė bendrinium, kuris reiškė folkloristų ir kraštotyrininkų klubą. Pagrindiniai šio susiformavusio judėjimo tikslai - senovinių baltiškų ir lietuviškų tradicijų, papročių, tikėjimo ir apeigų puoselėjimas ir atgaivinimas, kraštotyros veikla. 1969 metų sausio 31 dieną oficialiai buvo įsteigta Vilniaus kraštotyrininkų Ramuva. Po „kalantinių“ tiek žygeiviai, tiek ramuviečiai buvo išvaikyti, o nariai patyrė represijas iš saugumo.¹⁷³

Ramuviečiai, žygeiviai, folkloro ansambliai ir klubai nuo savo sovietinių atitikmenų skyrėsi ne tik pavadinimu, bet ir veiklos pobūdžiu. Kitaip nei sovietiniai turistai, kurie buvo orientuoti į sporto laimėjimus, žygeiviai elgėsi priešingai. Jų kelionės buvo skirtos sužinoti daugiau apie kraštą, kraštotyros medžiagai rinkti, piliakalniams, istoriniams paminklams, partizanų kapams tvarkyti. Priešingai nei sovietinės organizacijos, kurios rinko informaciją apie kolūkių kūrimosi istoriją ir pan., ramuviečiai domėjosi tautosaka, mokėsi dainų iš senųjų liaudies dainininkų. 7 dešimtmečio pabaigoje pradėję kurtis folkloro ansambliai stengėsi pabrėžti folklorui būdingą improvizaciją, spontaniškumą, saviraiškos laisvę, todėl kiekviena daina ar šokis autentiškoje aplinkoje buvo atliekami savitai, o rūbai buvo skirtingi.¹⁷⁴

Žinoma, kad judėjimo lyderiai ir būrelių vadovai nuolat jautė KGB spaudimą. Jie buvo tardomi, metami iš darbo, patirdavo psichologinį smurtą, jiems buvo grasinama. Būrelio veikla dažniausiai būdavo uždraudžiama arba atimamos jam priklausančios patalpos.¹⁷⁵

Ričardas Repšys savo straipsnyje „Eucharistijos bičiulius“ (toliau EB – aut. past.) apibrėžia kaip „slaptą katalikiško lietuvių jaunimo organizaciją“. Jie susikūrė kaip atsakas į

---

¹⁷¹ Ten pat. P. 171.

¹⁷² Ramonaitė Ainė, Kukulskytė Rytė. *Etnokultūrinis judėjimas sovietmečiu: nematoma alternatyva sistemai?* [žiūrėta 2018-05-26] <https://talpykla.istorija.lt/jspui/bitstream/99999/1197/1/Lietuvos%20etnologija%2014%2823%29_161-181.pdf>. P. 165.

¹⁷³ Dapkevičius, Juozas *Traktatas apie žygeivius: skiriama Punios sutarties 30-mečiui*. Lietuvos žygeivių sąjungos Panevėžio skyrius, Panevėžys:1997. P. 9.

¹⁷⁴ Ten pat. P. 168.

¹⁷⁵ Ten pat. P. 169.

rusifikaciją ir ateizmą. Šiai organizacijai vadovavo sesuo Gema. Dėl to ji buvo persekiojama saugumo ir net kalinama. Oficialia organizacijos įkūrimo data laikomi 1970-ieji. Organizacija išsiskyrė tuo, kad buvo pabrėžiamas asmeninis maldos ryšys su Eucharistija, tautiškumas, intelektualinis bei dvasinis tobulėjimas. Šią jaunimo organizaciją palaikė ne tik dvasininkija, bet ir politiniai kaliniai. EB nariai gilinosi į Šv. Rašto studijas, platindavo „Katalikų bažnyčios kroniką“, atstatydavo nugriautus kryžius, žygiuodavo į Kryžių kalną ir užsiimdavo kita veikla. Aktyviausi buvo Kaune, Šiauliuose, Vilniuje ir kitur. Aktyviausių EB narių skaičius svyruoja nuo 200 iki 300. Saugumas juos sekdamas ir tardydavo.¹⁷⁶

Žygeivių, Ramuvos klubai, folkloro ansambliai kūrė gyvenamąją aplinką su savomis vertybėmis bei reikšmėmis.¹⁷⁷ Etnokultūrinis sąjūdis kvietė susikoncentruoti į tautos praeitį, nepamiršti senųjų tradicijų. Jaunimas noriai dalyvavo jo veikloje per žygeivių, ramuviečių klubų veiklą. Ne tik etnokultūrinis sąjūdis buvo svarbus jaunimui, bet ir tikintis jaunimas išitraukė į vadinamą „tyliąją rezistenciją“ per jaunimo organizaciją „Eucharistijos bičiuliai“, kuriai vadovavo vienuolė Jadvyga Stanelytė, geriau žinoma sesers Gemos vardu.

---

¹⁷⁶ Repšys, Ričardas. *Eucharistijos bičiuliai*. [prieiga internete žiūrėta 2021-04-13] < <https://www.vle.lt/straipsnis/eucharistijos-biciuliai/> >

¹⁷⁷ Ramanauskaitė, Egidija. „Jaunimo kultūrinė rezistencija sovietmečiu: hipių kultūrinės idėjos Lietuvoje“. *Kauno istorijos metraštis*. T. 4. P. 130.

III. JAUNIMO NESMURTINĖ REZISTENCIJA KAUNE

3.1. Kauno moksleivių ir studentijos padėtis (7 deš. pr. – 8 deš. pab.)

Kaunas sovietiniais metais buvo vienas iš akademinių centrų. Jame buvo ne tik vidurinės mokyklos, bet ir daug aukštųjų mokyklų. Kokia buvo moksleivių ir studentijos padėtis 7 – 8 deš. bus apžvelgta šiame poskyryje.

XX a. 7 dešimtmetyje Kaune veikė penkios aukštosios mokyklos: Politechnikos, Medicinos, Kūno kultūros institutai bei Žemės ūkio ir Veterinarijos akademijos. Pokariniais metais aukštosios mokyklos labai išaugo. Kaune buvo platus vidurinių mokyklų tinklas. Į jį įėjo ir technikumai, ir bendrojo lavinimo mokyklos, taip pat ir kitos mokymo įstaigos. Sovietų valdymo metais Kaune buvo pastatytos ir naujos mokyklos priemiesčiuose, pavyzdžiui, Aleksote. Visose Kauno bendrojo lavinimo mokyklose mokėsi 34 tūkst. moksleivių. Kaune veikė „10 darbininkų jaunimo vidurinių mokyklų“, kaip teigė knygos autoriai, kuriose mokėsi 5000 moksleivių.¹⁷⁸

Iš sovietinio leidinio apie Kauną sužinome, kad septinto dešimtmečio Kaune veikė 61 bendrojo lavinimo mokykla, iš jų 25 vidurinės mokyklos. Šiose mokyklose mokėsi 33 tūkst. mokinių. Vidurinės mokyklos Kaune kiekvienais metais išleisdavo 1000 abiturientų. Aleksote, Petrašiūniuose, Šančiuose ir Vilijampolėje įsikūrė daug septynmečių, vidurinių.¹⁷⁹

Viena didžiausių okupuotoje Lietuvoje mokyklų buvo Kauno Politechnikumas. Politechnikumo šaknys siekia buvusią Aukštąją technikos mokyklą, kuri buvo įkurta dar 1920-aisiais. Sovietiniame Kaune šis politechnikumas ruošė metalo apdirbimo pjovimo, pramonės įmonių elektros įrengimų, automobilių kelių statybos, remonto ir eksploatacijos bei radijo aparatų gamybos ir kitų profesijų technikus. Iš viso politechnikume mokėsi 1700 moksleivių, pasak knygoje pateiktų duomenų. Medžio apdirbimo bei Maisto pramonės technikumai išugdo nemažai darbuotojų. Kaune taip pat buvo dvi prekybos mokyklos, Statistikos technikumai, Žemės ūkio bei Sodininkystės-daržininkystės technikumai.¹⁸⁰ Kauno politechnikume veikė šie fakultetai: hidrotechnikos, statybos, technologijos, elektrotechnikos bei mechanikos. Jie ruošdavo virš 25 specialybių inžinierius.¹⁸¹

Kalbant apie su menu susijusius dalykus, tai sovietiniame Kaune veikė Juozo Gruodžio vardo technikumai. Ten mokėsi ~300 moksleivių. Be šio technikumai Kaune buvo dar ir dešimtmetė muzikos mokykla (mokėsi ~200 moksleivių) bei vaikams skirta muzikos mokykla. To meto Kaune veikė 3 dailės mokyklos. Taikomosios dailės technikumai, kuris buvo pavadintas Stepo Žukos vardu, ruošė dailininkus tekstilės pramonei, medžio ir keramikos dailiojo apdirbimui ir

¹⁷⁸ Abramauskas, S., Černeckis V., Gulbinskienė, A. *Kaunas*. Kaunas: Mintis, 1968. P. 65-71-74.

¹⁷⁹ V. Černeckis, A. Gulbinskienė, P. Kežinaitis. *Kaunas. Jo praeitis, dabartis ir ateitis*. Kaunas: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1960. P. 108-109.

¹⁸⁰ Ten pat. P. 109.

¹⁸¹ Ten pat. P. 111.

pan. Dažniausiai moksleiviai, kurie baigė Kauno vidurinę dailės mokyklą, stodavo mokytis į aukštąsias mokyklas, susijusias su daile.¹⁸²

Kaunas 8-to dešimtmečio leidinyje vadinamas „studentų miestu“¹⁸³ Šis faktas yra pagrindžiamas tuo, kad Kaune mokėsi daugiau kaip 20 tūkst., t.y., „trečdalis visų stacionariuose skyriuose besimokančių Lietuvos studentų“.¹⁸⁴

1977 m. leidinyje teigiama, kad Kauno politechnikos institute mokosi 15 tūkst. studentų (stacionare ~9000).¹⁸⁵ Kauno medicinos institutas (trumpiau KMI) buvo įsteigtas Kauno valstybinio universiteto medicinos fakulteto pagrindu dar 1950-aisiais. KMI ruošdavo gydytojais stomatologai, kiti įvairių specialybių gydytojais bei farmacininkais. Iš 1977 m. duomenų, kurie buvo pateikti knygoje, sužinome, jog KMI studijavo ~3 tūkst. studentų.¹⁸⁶

Kauno kūno kultūros institutas, oficialiai buvo žinomas kaip Lietuvos valstybinis kūno kultūros institutas, rengė įvairius specialistus, susijusius su fiziniu lavinimu, pradedant nuo pedagogų vidurinėms mokykloms ir baigiant treneriais sportinėms organizacijoms. Ten su neakivaizdiniu skyriumi mokėsi ~800 studentų.¹⁸⁷

8-tajame deš. Lietuvos veterinarijos akademijoje mokėsi ~2 tūkst. studentų. Aukštoji veterinarijos mokykla veikė jau nuo 1936 m. XX a. 8 deš. Kaune buvo 38 bendrojo lavinimo mokyklos ir jose mokėsi ~45 tūkst. moksleivių.¹⁸⁸

Kaunas buvo svarbus mokslo centras sovietmečiu. Jame mokėsi daug akademinio jaunimo. Universitetai ir mokyklos tapo svarbūs centrai jaunimo nesmurtinėje rezistencijoje. Tai bus apžvelgta kitose poskyriuose.

3.2. Antisovietiniai pasisakymai

Pasisakymai prieš esamą tvarką yra vienas iš nesmurtinės rezistencijos būdų. Kiek ir kokių pasisakymų buvo Kaune jaunimo tarpe XX a. 7 dešimtmetyje, bus apžvelgta šiame poskyryje apie antisovietinius pasisakymus.

Kauno politechnikos instituto mašinų gamybos fakulteto antro kurso studentas Baitonis aktyviai per paskaitas ir tarp studentų įrodinėjo, kad sovietų Lietuvoje nėra demokratijos,

---

¹⁸² Černeckis, V., Gulbinskienė, A., Kežinaitis, P. *Kaunas. Jo praeitis, dabartis ir ateitis*. Kaunas: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1960. P. 110.

¹⁸³ Daunienė, J., Gulbinskienė, A., Kugevičius V., Semaška, A. *Kaunas. Turistui apie miestą*. Vilnius: Mintis, 1977. P. 68.

¹⁸⁴ Ten pat. P. 68.

¹⁸⁵ Ten pat. P. 69.

¹⁸⁶ Ten pat. P. 70.

¹⁸⁷ Ten pat. P. 70.

¹⁸⁸ Ten pat. P. 70.

žodžio laisvės, kad valdžia daro tai, kas nepatinka piliečiams. Jis kėlė klausimą, kodėl negalima kritikuoti valdančiosios partijos, kaip tai yra daroma Vakarų šalyse.¹⁸⁹

1964 m. KGB ataskaitoje buvo rašoma, kad trečio kurso studentas Rimantas Kaškenčius, kuriam buvo 21 m., giria viską, kas iš užsienio, taip pat kalba, kad Sovietų Sąjunga greitai žlugs su savo nepakenčiama valdžia, pateikia pavyzdžių, kaip užsienyje gyventi gerai, o čia – blogai. Kaškenčius klausosi užsienio radijo ir dėl to skleidžia antisovietines mintis. Ataskaitoje pažymėta, kad KGB agentas bando paveikti vaikiną, kad jo mintys pasikeistų.¹⁹⁰ Zigmas Rinkenčius, statybos fakulteto studentas, pasak KGB, nesusigaudantis tarptautinio komunistinio judėjimo klausimuose, jo nuomone, sovietų valdžios organai žiauriai elgėsi pokario metu su ginkluotais banditais.¹⁹¹

Kauno politechnikos instituto radioelektronikos fakulteto II kurso studentai Šabanas ir Zakarevičius yra amerikietiško gyvenimo būdo ir muzikos gerbėjai. Magnetofono juostoje turi surinkę bulvarinės muzikos. Vienoje juostoje dainuojamos vulgarios dainos lietuvių kalba. Šabanas žavisi tvistu ir kitais užsienio jaunimo šokiais. Vaikinams įtaką darė, kaip teigiama ataskaitoje, „miesčioniškos“ šeimos.¹⁹²

Kauno politechnikos instituto santechnikos fakulteto vakarinės grupės II kurso studentas Vytautas Valiukevičius laikėsi nuomonės, kad Lietuvoje vyko rusinimas. Kaip pavyzdžius pateikė, kad Kauno geležinkelio stotyje, Nemuno laivininkystėje negalima kalbėti lietuviškai. Valiukevičius ir studentas Juodpusis atvirai pasisakė už, kaip saugumas įvardijo, nacionalizmą. KGB ataskaitoje daroma išvada, kad jie neatsisakė „buržuazinės“ ideologijos likučių, bet ir skleidė juos kitiems. KPI statybos fakulteto I kurso studentas Aleksandras Ūdryš žavėjosi Lietuvos „buržuazinių“ ideologų darbais, „neteisingai interpretavo ir suprato“, savo pasisakymuose skleidė „žalingas mintis“.¹⁹³

Statybos fakulteto III kurso studentai Šilgalis ir Vaičiūnas įrodinėjo istorijos seminaro metu, kad fašizmas ir komunizmas vienas nuo kito neatskiriami, taip pat jie vienodai susidorodavo su priešais. Paminėta, kad Henrikas Šilgalis žavėjosi užsienio modernizmu.¹⁹⁴

Kauno kūno kultūros instituto I kurso studentas Valentinas Buikus, kuriam 20 metų, kai kalbėjosi su kurso draugais, skleidė antisovietines, „nacionalistines“ kalbas. „Neteisingas mąstymas“, pasak KGB ataskaitos, pasireiškė ir visuotinių užsiėmimų metu. Su vaikinų buvo vestas „profilaktinis pokalbis“ komjaunimo susirinkimo metu kūno kultūros institute. Nei pas tėvus,

---

¹⁸⁹ Ten pat. P. 7.

¹⁹⁰ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto pažyma apie jaunimo antisovietinius poelgius 1964 m. F. K-41, ap. 1, b. 633, l. 62-73. [žiūrėta 2020-11-12] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4571/from:690> > P. 2.

¹⁹¹ Ten pat. P. 2.

¹⁹² Ten pat. P. 2.

¹⁹³ Ten pat. P. 3.

¹⁹⁴ Ten pat. P. 3.

nei pas studentą nebuvo rasta kompromituojančios medžiagos, kaip teigiama ataskaitoje. Saugumas manė, kad vaikinai mąstė „neteisingai“ dėl „jauno amžiaus bei nesupratingumo“. Buikus įvardintas buvo kaip „jaunas, pažangus studentas, komjaunuolis“. ¹⁹⁵ Susirinkime vaikinai buvo pasmerktas ir iš jo buvo reikalaujama daugiau skaityti sovietinės literatūros, kuri turėjo „padėti“, kad ateityje vaikinai daugiau taip nesielgtų. KGB ataskaitoje pažymėta, kad susirinkimas nusprendė prašyti rektoriaus, kad reikia Buikus palikti mokytis ir leisti komjaunimui jį „auklėti“. KGB toliau pažymi, jog Buikus pasikeitė ir supratęs savo klaidas daugiau taip nebesielgia. Taip pat KGB nustatė, kad „nesveikų pasisakymų“ priežastis buvo šeimos auklėjimas, o vaikinų tėvas ir dėdė buvo represuoti sovietų valdžios. ¹⁹⁶

Iš situacijos matome, kad į pažangių studentų antisovietinius pareiškimus buvo žiūrima atlaidesniau, ieškota jiems pateisinimų, kurie padėtų išlikti mokymosi įstaigoje. Komjaunimui buvo priskirta „padėti suklydusiam“ jaunuoliui. Tikėtina, kad V. Buikus, nenorėdamas nemalonumų tėvams ir sau pačiam, pakeitė savo elgesį dėl šeimos praeities.

Lietuvos veterinarijos akademijos trečio kurso studentas Ivanas Leščinskas, kuriam 26 m., tarp savo draugų kalbėjo antisovietiniais pasisakymais, ironiškai atsiliepė apie sovietų valdžią ir komunistus. Pasak jo, „komunizmas - tai propaganda, išgalvota komunistų su tikslu apgauti liaudį“. ¹⁹⁷

Jis teigė, kad Amerika yra tautų išvaduotoja, o ne priešingai, kaip teigė komunistai. Būtent dėl šių pasisakymų KGB užvedė operatyvinę bylą patikrinimui. Po agento pateiktos informacijos jaunuolis ir toliau skleidė savo mintis. Leščinsko giminaičiai dirba popieriaus fabrike, kur, jų nuomone, yra daromos apgaulės ir mažinami atlyginimai. KGB nusprendė, kad čia ir yra jaunuolio antisovietinių pasisakymų šaltinis. ¹⁹⁸

Apie tolimesnį jaunuolio, kuris studijavo Lietuvos veterinarijos akademijoje, likimą nėra aišku, t.y., ar jis buvo iškviestas taip vadinamam profilaktiniam pokalbiui, ar ir kaip buvo nubaustas, ar buvo nubausti jo tėvai ir pan. Iš pateiktos medžiagos galima daryti išvadą, kad net ir dėl menkausio dalyko, tokio kaip ironija prieš sovietų valdžią, galėjo būti užvedama operatyvinė byla.

Žemės ūkio akademijos VI kurso studentas, kuriam buvo 30 m., ir jo pavardės nepavyko perskaityti, kalbėjo antisovietine tematika, klausėsi užsienio radijo ir apie tai pasakojo savo rato žmonėms. Gyrė amerikietišką gyvenimo būdą, kritikavo gyvenimą sovietų Lietuvoje, nes

---

¹⁹⁵ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto pažyma apie jaunimo antisovietinius poelgius 1964 m. F. K-41, ap. 1, b. 633, l. 62-73. [žiūrėta 2020-11-12] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4571/from:690> > P. 4.

¹⁹⁶ Ten pat. P. 4.

¹⁹⁷ Ten pat. P. 5.

¹⁹⁸ Ten pat. P. 5.

teigė, kad „čia nėra demokratijos, jokių laisvių“. ¹⁹⁹ Jo tėvas kartu su šeima 1939 m. buvo ištemtas į tolimą Sovietų Sąjungą. Studentas teigė, kad sovietų Lietuvoje nėra galimybės atsiskleisti talentingiems rašytojams, nes visi rašo „pagal vieną formatą“. Ataskaitoje teigiama, kad prieš jį renkami oficialūs duomenys, kad buvo galima prarasti KGB įprastą „profilaktinį pokalbį“ į kurį turėjo būti įtraukta ir akademijos bendruomenė. ²⁰⁰

Jaunimas visad būdavo aktyvus reikšti kitonišką nuomonę. Sovietiniai Lietuvos metai nebuvo išimtis. Daugiausiai studentai pasisakydavo paskaitų ar pokalbių su draugais metu antisovietinėmis temomis, girdavo Vakarų gyvenimo būdą ir etc.

3.3. Antisovietinės grupės ir antisovietinių lapelių platinimas

Pogrindinių grupių kūrimas prieš okupacinę valdžią ir atsisaukimų platinimas taip pat buvo dažna praktika, kai kalbame apie nesmurtinę rezistenciją. Kiek Kauno jaunimas buvo aktyvus antisovietinių grupių steigime bei kaip jas steigė, kokius antisovietinius lapelius platino ir kiek jų buvo, apžvelgsiu šiame poskyryje.

KGB ataskaitoje rašoma, kad 1960-ųjų gruodį buvo išaiškinta „religinė-nacionalistinė jaunimo grupė“. ²⁰¹ Tai reiškė, kad joje buvo tikintis ir patriotiškas jaunimas.

Grupėje buvę nariai buvo iš aukštųjų mokyklų, o taip pat ir specialių vidurinių institucijų. Grupė susidėjo iš šių asmenų: 24 m. Zigmo Tamakausko, kuris buvo komjaunuolis iš tarnautojų šeimos ir dirbo korektoriumi pedagoginės literatūros leidykloje bei gyveno Kaune. ²⁰²

22 m. jaunuolis, Kazys Kalibatas, kuris buvo kilęs iš valstiečių šeimos ir partijai nepriklausė, II kurso studentas Valstybinėje konservatorijoje. To paties amžiaus kaip ir Kazys Kalibatas buvo ir Vanda Kalibataitė ir ji studijavo Valstybinėje konservatorijoje taip pat II kurse. ²⁰³ Turbūt Kalibatai buvo brolis ir sesuo (aut. pastaba). 19-os metų Algimantas Mišeikis (vėliau tapęs žymiu chorvedžiu) buvo kilęs iš valstiečių, priklausė komjaunimui bei buvo tos pačios, jau anksčiau minėtos konservatorijos studentas, mokėsi I kurse, Stasys Kšanas, kilęs iš Dotnuvos, taip pat mokėsi Valstybinėje konservatorijoje, pirmajame kurse, 20-metė Elena Liutkevičiūtė, gimusi tarnautojų šeimoje, Kaune buvo Valstybinės konservatorijos studentė, 18-metis Juozas Rimas gimė tarnautojų šeimoje, Kaune, buvo I kurso studentas. Iš Šakių kilęs dvidešimtmetis Leonas Pranulis, kilęs iš valstiečių šeimos, ir mokėsi I kurse. Visi paminėtieji gyveno Vilniuje, mokėsi Valstybinėje konservatorijos I-II kurse. ²⁰⁴

---

¹⁹⁹ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto pažyma apie jaunimo antisovietinius poelgius 1964 m. F. K-41, ap. 1, b. 633, l. 62-73. [žiūrėta 2020-11-12] <<http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4571/from:690>> P. 6.

²⁰⁰ Ten pat. P. 6.

²⁰¹ Lietuvos SSR KGB pranešimas Lietuvos SSR LKP sekretoriui apie išaiškinta slaptą religinę-nacionalistinę jaunimo grupę. F. K-41, ap. 1, b. 623, l. 53-62. [žiūrėta 2021-02-24] <<http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4553/from:690>> P. 1.

²⁰² Ten pat. P. 1.

²⁰³ Ten pat. P. 1.

²⁰⁴ Ten pat. P. 2.

22 m. Marija Teresė Laurinavičiūtė studijavo Kauno politechnikos institute ir buvo antrakursė. Priklauso komjaunimui. 28 m. Alfonsas Ūsas buvo nepartinis ir studijavo Kauno muzikos technikume. 21 m. Algimantas Brundza, kaip ir A. Ūsas, buvo nepartinis ir studijavo ten pat. Visi trys jaunuoliai buvo kilę iš tarnautojų šeimų ir gyveno Kaune.²⁰⁵

22 m. Vytautas Šeinauskas kilęs iš Kauno, tarnautojų šeimos, bet studijavo Vilniaus Tallat-Kelpšos muzikos technikume ir gyveno Vilniuje. 21 m. Leonas Ulevičius kilęs iš darbininkų šeimos, nepriklausantis partijai. Gyveno Kaune ir studijavo Gruodžio muzikos technikume. Ten pat studijavo ir gyveno 20-metis Vytautas Ralauskas, bet jis buvo kilęs iš valstiečių šeimos. Algimantas Bendoraitis taip pat buvo 20-metis. Kilęs iš darbininkų šeimos. Mokėsi ten pat, kur ir anksčiau minėtieji, ir jie visi buvo nepartiniai.²⁰⁶

22 m. Teodoras Sakalauskas gimęs Rokiškio rajone. Tėvas, pasak KGB terminijos, buvo „buržuazinės policijos valdininkas“²⁰⁷, tad būtent tokioje šeimoje ir gimė T. Sakalauskas. Partinis nebuvo. Gyveno Kaune ir dirbo statybos projektavimo institute braižytoju. 27 m. Grasilda Kniukštaitė nepartinė, dirbo vaistinės sandėlyje. 23 m. Aurelija Kniukštaitė „be apibrėžtų užsiėmimų“, kaip įvardijama KGB ataskaitoje. Abi jos gyveno Kaune ir buvo kilusios iš tarnautojų šeimų. 22 m. Romualdas Boberis buvo komjaunuolis, kuris gimė darbininkų šeimoje ir gyveno Kaune. Dirbo prekybos centre krovėju. 23 m. Stefanija Lanakerytė kilusi iš ten pat, kaip ir R. Boberis. Partijai nepriklausė. Dirbo rūbininke technikume. To paties amžiaus kaip S. Lanakerytė buvo ir Paulina Kenarutytė, kilusi iš Šiaulių rajono, valstiečių šeimos. Ji gyveno Šiauliuose ir studijavo Šiaulių muzikos mokykloje.²⁰⁸

KGB ataskaitoje rašoma, jog Tamakauskas, Kalibatas ir Kalibataitė nutarė, jog jų grupės tikslas bus jaunimą įkvėpti patriotine ir religine „dvasia“, ką saugumas įvardijo kaip „nacionaline-religine“ dvasia su aiškiai neigiamu atspalviu. Šios grupės nariai siekė išleisti laikraštį arba žurnalą, kuris sovietiniais metais būtų buvęs nelegalus. Grupė telkė „politiškai nestabilius“ asmenis iš mokinių/studentų tarpo, kad galėtų skleisti „nacionalistines-religines“ pažiūras. Pasak vieno grupės nario, Boberio organizacijos tikslas buvo išugdyti nepasitenkinimą esama santvarka, platinti draudžiamą religinę literatūrą bei atsisakyti stojimo į komjaunimo organizaciją. KGB apibūdino Tamakauską kaip „fanatiškai religingą“. Vaikinas nuo pat jaunų dienų patarnavo bažnyčioje. Apie Tamakauską rašoma taip: „būdamas Vilniaus Kapsuko universiteto studentas dalyvavo antisovietiniame išpuolyje Rusų kapinėse 1956 m.“²⁰⁹ Po šio įvykio vaikinas buvo pašalintas iš universiteto, o Kalibataitė nuo vaikystės palaikė artimus ryšius su kunigija, o jie turėjo

---

²⁰⁵ Ten pat. P. 2.

²⁰⁶ Ten pat. P. 3.

²⁰⁷ Ten pat. P. 3.

²⁰⁸ Ten pat. P. 4.

²⁰⁹ Ten pat. P. 5.

įtakos jai bręstant kaip asmenybei.²¹⁰ Matome, kad vaikinai buvo labai religingas ir jam buvo svarbios tokios religinės šventės, kaip Vėlinės, kurias po įvykių Vengrijoje buvo nutaręs paminėti jaunimas 1956 m. Visi 3 pagrindiniai grupės nariai buvo giliai tikintys, apie tai galime spręsti iš jų veiksmų siekiant platinti religinę literatūrą, dalyvaujant religinėse šventėse ir palaikant artimus ryšius su kunigija.

Tamakauskas KGB pasiaiškiniame rašė, kad būtent tarnavimo bažnyčioje metu jam atsirado meilė bažnyčiai ir jis sakydavo „Kur nėra bažnyčios, ten nėra tautos,“²¹¹ 1957 m. Tamakauskas susipažinęs su Kalibatais nusprendė sukurti tautinę-religinę grupę ir prie jos pakviesti prisijungti savo bendramokslis ir pažįstamus.²¹²

Grupės nariai susirinkdavo vieni pas kitus ir užsiimdavo tokia veikla kaip: nagrinėjimas ir skaitymas „buržuazinių“, pasak saugumo, poetų, kaip Brazdžionio ir kitų kūrybą, aptarinėjo tautinę arba, pasak saugumo, „nacionalistinę“ padėtį, patys kurdavo, skaitė referatus įvairiomis temomis, tokiomis kaip religinės ar istorinės, pasak saugumo: „skleisdavo savo mintis nacionalistiniu ir priešmoksline įsitikinimu.“²¹³

Saugumas su visais grupės nariais vedė „pokalbius-, apklausas“ išskiriant Glušoką, Keparutytę, Ščinauską, ir jaunuoliams neliko nieko kito, kaip tik „pripažinti kaltę visiškai ir parašyti atsakingus pasiaiškinius“, kaip nurodyta ataskaitoje.²¹⁴

Nagrinėjant ataskaitą apie „religinę-nacionalistinę“ grupę buvo aptikta ir daugiau aktyvaus jaunimo, kuris buvo kilęs ir/ar gyveno Rokiškio, Raseinių, Ignalinos rajonų ir etc., bet smulkesni jų biografiniai faktai nebuvo paminėti šiame magistro darbe, nes jie nebuvo susiję su Kauno ir Šiaulių miestu.

1961 m. vasario 6 d. saugumas gavo pranešimą iš Jono Jablonskio vidurinės mokyklos direktorės, kad 6c klasės auklėtojai yra žinoma, jog trylikametis mokinys Antanas Guoga Vasario 16-osios proga ketino išplatinti lapelius. Buvo žinoma, kad jis pasakojo savo mamai, kaip su draugu ketino platinti antisovietinio turinio lapelius mieste šios šventės proga.²¹⁵

Elena Guogienė, Antano Guogos mama, apie tai, ką planuoja jos sūnus, papasakojo klasės auklėtojai ir pasakė, kad sūnus jai daugiau nebespasakoja, kur jis būna. Ataskaitoje rašoma, kad buvo nutarta pasikviesti pokalbiui jaunuolį pas mokyklos direktorių dalyvaujant ir mokyklos direktoriui, ir operatyviam žvalgybininkui, kaip kad teigiama ataskaitoje.²¹⁶

---

²¹⁰ Ten pat. P. 5.

²¹¹ Ten pat. P. 6.

²¹² Ten pat. P. 6.

²¹³ Ten pat. P. 8.

²¹⁴ Ten pat. P. 9.

²¹⁵ Ten pat. P. 3.

²¹⁶ Ten pat. P. 3.

Šis atvejis įrodo, kad rezistencinis jaunimas turėjo būti labai atsargus, kam ir ką pasakoti, nes bet kada galėjo būti išduotas saugumui dėl savo veiklos. Artimiausieji žmonės, tokie kaip tėvai, kurie dauguma atvejų palaikydavo savo vaikus, užsiimančius rezistencine veikla, bei juos įkvėpdavo pasakojimais apie laisvą, komunistų dar neokupuotos Lietuvos praeitį, galėjo būti ir išimčių, kai įduodavo savo vaikus dėl rezistencinės veiklos nenorėdami sau patiems nemalonumų. Bet galėjo būti ir atvejis, kai norėdami vaikus atpratinti nuo rezistencinės veiklos, kad patiems vaikams nebūtų nemalonumų, kad tai nepakenktų jų ateičiai, tėvai taip padarydavo, nes suprasdavo, kokia žiauri ir negailestinga disidentams yra totalitarinė sistema.

Guoga ne iš pirmo karto ėmė kalbėti. Iš pradžių jis delsė, o saugumas tai įvardijo kaip „spyriojimąsi“.²¹⁷ Galiausiai jaunuolis ėmė pasakoti, kad susitikęs su klasės draugu Jurgiu Janoniu kalbėjosi, jog kai kuriose Afrikos šalyse vyksta revoliucija.²¹⁸ Belgijos, Prancūzijos bei Jungtinės Karalystės kolonizuotos šalys Afrikoje ėmė skelbti savo nepriklausomybę ir vaduoti iš kolonializmo 1960 m.

Guoga išreiškė mintį, kad revoliucija, kaip kad jis ją įvardijo, gali kilti ir Kaune Vasario 16-osios proga. Bet jo draugas Jurgis Janonis pasakė, kad revoliucijos Kaune gali ir nebūti, bet gali būti lapeliai. Guoga teigė, kad daugiau apie tai niekam nepasakojęs, o mamai papasakojo „išgalvotą fantaziją“, kaip teigiama ataskaitoje.²¹⁹

Ataskaitoje pateikta istorija apie jaunuolį Antaną Guogą gali būti vertinama įvairiai. Berniukas iš tiesų galėjo planuoti antisovietinių lapelių platinimą, bet viskam greitai įsisukus ir išsiaiškinus saugumui apie tai, jis galėjo bandyti nusišluoti šį faktą paverčiant jį fantazija, o ne rimtu reikalu, nes suprato, kas jam už tai gresia (papeikimas ar net pašalinimas iš mokyklos bei trikdžiai siekiant karjeros ateityje). Elena Guogienė, Antano Guogos mama, pasirodo kaip ištikima SSRS ideologijai ir sistemai, nes pranešė apie tai, kad jos sūnus planavo antisovietinio turinio lapelių išplatinimą. Galima teigti, kad berniukui pateikus kitokią istorijos versiją, įvardijus tai kaip fantaziją, jam pavyko išsisukti nuo tolimesnių KGB apklausų.

1961 m. lapkričio 8 d. Kauno mieste įvairiose vietose buvo išplatinti lapeliai, įdedant juos į pašto dėžutes. Lapeliai buvo surasti ir paimti - jų turinys buvo antisovietinis. Lapeliai pagaminti iš balto popieriaus lapo, parašyti lietuviškai. 1961 m. Kauno saugumas užvedė bylą ir pradėjo anonimo, kuris turėjo slapyvardį „nacionalistas“, paiešką. Buvo nustatyta, jog lapelių autorius yra Petras Sabalas, kuriam buvo 20 metų. KGB pažymi, kad spalio mėnesį su juo buvo vestas taip vadinamasis profilaktinis pokalbis.²²⁰ Ataskaitoje toliau KGB nedetalizuoja, kaip praėjo

---

²¹⁷ Ten pat. P. 3.

²¹⁸ Ten pat. P. 3.

²¹⁹ Lietuvos SSR KGB Kauno m. skyriaus pranešimas apie galimą gyventojų antisovietinę veiklą 1961 m. vasario 16 d. išvakarėse. F. K-41, ap. 1, b. 622, l. 71-75. [žiūrėta 2021-01-06] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4550/from:690> > P. 3.

²²⁰ Ten pat. P. 2.

praktinis pokalbis, todėl nežinoma, ar vaikas buvo priverstas „gailėtis“ savo poelgio, kaip kad nutikdavo kitų atvejų metu.

1961 m. Kaune vasario 10 ir 16 dienomis saugumas aptiko 11 antisovietinių lapelių (aštuoni iš jų parašyti mėlynu rašalu, o likę 3 – paprastu pieštuku). Jie buvo parašyti lietuvių kalba. Pagal rašyseną saugumas įtarė, kad tai trijų autorių darbas. Išanalizavęs saugumas padarė išvadą, kad tai gali būti žemesnių klasių mokiniai. Saugumas nusprendė su jais vesti „profilaktinį-aiškinamąjį“ darbą.²²¹ Su nepilnamečiais maištininkais dažnai būdavo vedami tokie pokalbiai, nes buvo siekiama juos įtikinti klydus, išsiaiškinti, kas gi juos paskatino taip elgtis (dažniausiai dėl „prasto“ auklėjimo būdavo kaltinami tėvai, ir panašiai.).

Saugumas bandė išsiaiškinti, kas platino lapelius tame Kauno rajone, todėl buvo organizuotas mokinių rašysenos patikrinimas. Buvo analizuojami 6-tosios ir 4-tosios vidurinės mokyklos mokinių, kurie mokėsi Šančių mikrorajone, rašysenos patikrinimas ir buvo padaryta išvada, jog įtariamasis yra 6 klasės mokinys Valdas Stankevičius. Dėl išplatintų lapelių profsajungos namų mikrorajone buvo įtartas Henrikas Šaduikis, kuris buvo 4-osios vidurinės mokyklos 4 kl. mokinys. Saugumas norėdamas įsitikinti, ar jų spėjimai yra teisingi, atliko grafinę ekspertizę ir ji patvirtino jų spėjimus.²²²

Tad ir šiuo atveju pokalbiui pirmiausiai buvo iškviestas Stanevičius ir jis „prisipažino“, kad mintis platinti lapelius atsirado perskaičius knygą, kurioje rašoma, kaip buvo platinami antinaciniai lapeliai nacistinės okupacijos metu. Mintimis jis pasidalino su bendraklasiais, kurie sutiko dalyvauti gaminant lapelius. Turas ir Bosas (Stanevičiaus bendraklasiai) „pripažino“ savo kaltę rašant ir platinant antisovietinius lapelius. Turas paaiškino, kad mintis platinti antisovietinius lapelius atėjo besiklausant radijo „Amerikos balsas“. Todėl kurdami tekstą nutarė įrašyti pasveikinimą nuo „Amerikos balso“. Suaugusieji, pasak jaunuolių, kuriant ir platinant lapelius nedalyvavo. Toliau KGB ataskaitoje pateikia informacija apie Stanevičiaus tėvus, kurie charakterizuojami „teigiamai“²²³ Vytautas Bosas, kuriam buvo trylika metų ir jis mokėsi 6-toje vidurinėje mokykloje bei gyveno Kauno mieste, platino kartu su Stanevičiumi antisovietinius lapelius. Boso tėvai buvo charakterizuojami „teigiamai“ kaip ir Stanevičiaus. Toliau buvo rašoma apie trylikametį Edvardą Turą, kuris taip pat buvo prisidėjęs prie bendraklasių platinant lapelius, kurie buvo nukreipti prieš okupacinę valdžią. Pokalbiui su KGB buvo iškviestas ir kitas platintojas profsajungų namų rajone – Henrikas Šadeikis, kuris mokėsi 4 vidurinėje mokykloje. Vaikas buvo priverstas saugumo „nuoširdžiai prisipažinti“, kad 8 antisovietinius lapelius platino jie. Jis teigė,

---

²²¹ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus ataskaita apie antisovietinių atsišaukimų išplatinimą mieste 1961 m. vasario mėn. F. K-41, ap. 1, b. 622, l. 118-123[žiūrėta 2021-01-03] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4552/from:690> > P. 1.

²²² Ten pat. P. 2.

²²³ Ten pat. P. 2.

kad mintis platinti lapelius kilo draugui Zenonui Milaševičiui, kuris mokėsi 5-osios vidurinės mokyklos antroje klasėje. Vėliau dalyvaujant Milaševičiaus tėvams prisipažino, kad kartu su Šadeikiu paruošė ir išplatino 10 antisovietinių lapelių. Henrikas Šadeikis buvo taip pat trylikametis.²²⁴

Rašoma, kad 1964 m. sausio mėnesį buvo vesta profilaktika IV vidurinės mokyklos 6 klasės mokiniui Kaziui Jokui, kuriam buvo 13 m., dėl to, kad balandžio ir gegužės mėnesiais jis 5 kartus platino antisovietinius lapelius ir tris kartus rašė užrašus.²²⁵ Pokalbio su saugumu metu vaikas pasakė, kodėl taip elgėsi: dėl maisto produktų stygiaus ir pakeltų kainų.²²⁶

1964-aisiais saugumas vedė profilaktiką, kaip jie patys teigia ataskaitoje, 5 vidurinės mokyklos 7 klasės mokiniui Vytautui Gineikai, kuriam tuo metu buvo 14 m. Jis sausio mėnesį masiškai platino antisovietinio turinio lapelius Kauno mieste. Juos įmesdavo į pašto dėžutes, priklijuodavo prie stulpų ar medžių. Išsiaiškinta, kad jaunuolis buvo pagaminęs 200 lapelių (iš kurių 100 išplatino), o likusieji buvo iš jo paimti saugumo.²²⁷

1964 m. saugumas išaiškino antisovietinę grupę „Kova“, kurią sudarė 6 klasės mokiniai iš III ir II aštuonmetės mokyklos ir IX vidurinės mokyklos 4 žmonės. Grupės vadovu buvo Vladas Jankauskas, kuriam buvo 15 m. Grupės tikslas - kovoti prieš sovietų valdžią per gamybą ir platinimą antisovietinių lapelių bei „buržuazinių“ vėliavų iškėlimą. Nariai buvo kviečiami prisijungti į grupę arba, kaip teigė saugumas, „verbuojami“. KGB pažymi, kad profilaktika vesta I ir XII vidurinės mokyklos mokiniams, kuriose Jankauskas ieškojo narių, kad jose būtų sukurtos analogiškos antisovietinės grupės. Saugumas manė, kad antisovietinės grupės atsiradimui įtakos turėjo tai, kad Jankauskas iš sesers gavo antisovietinius lapelius, kuriuos perskaitė ir „sistemiškai“ klausėsi antisovietinių radijo stočių iš užsienio.²²⁸ Šeimos įtaka ir kitokios mintys, išgirstos per laisvąjį radiją, skatino jaunuolius kovoti, kad ir nesmurtiniu būdu, prieš sistemą.

Saugumas 1964 m. gegužės 20 d. Kauno senamiesčio rajone rado du antisovietinius lapelius. Jie išsiaiškino, kad tai padarė aštuoniolikmetė Galina Bašaškevičiūtė ir Angelė Mažikūnaitė, kuriai buvo 16 metų. KGB iš turimos medžiagos nustatė, kad 1961 metų rugpjūtį Bašaškevičiūtė sukūrė antisovietinę grupę „Kerštas“ iš trečiosios aštuonmetės mokyklos mokinių. Grupę sudarė 5 žmonės. Grupės nariai mieste išplatino 100 lapelių bei nuplėšė 5 vėliavas nuo įstaigų ir gyvenamųjų namų. Saugumas vedė taip vadinamą „profilaktinį“ pokalbį su merginomis. Bašaškevičiūtė saugumui atskleidė žinias apie antisovietinę grupę „Patekanti saulė“ ir jos veiklą,

---

²²⁴ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus ataskaita apie antisovietinių atsišaukimų išplatimą mieste 1961 m. vasario mėn. F. K-41, ap. 1, b. 622, l. 118-123[žiūrėta 2021-01-03] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4552/from:690> > P. 4-5.

²²⁵ Ten pat. P. 6.

²²⁶ Ten pat. P. 7.

²²⁷ Ten pat. P. 7.

²²⁸ Ten pat. P. 7.

kurią sudarė trys žmonės iš 2-osios vidurinės mokyklos 8 klasės. Be minėtų moksleivių grupėje dalyvavo ir septyniolikmetė Stasė Megelinskaitė. KGB ataskaitoje padaryta išvada, kad mergaičių tėvai jų „neauklėjo“, prie vaikų vykdavo kalba apie šeimos materialinę padėtį ir būtent tai privertė moksleives galvoti, kad sovietų valdžia yra neteisinga, tad nutarė sukurti antisovietinę grupę. Grupės uždavinys buvo kovoti su sovietų valdžia gaminant ir platinant antisovietinius lapelius.²²⁹ KGB ataskaitoje pažymėta, jog po profilaktikos merginos elgėsi „teigiamai“.²³⁰

Kitoje ataskaitoje yra detaliau rašoma apie antisovietinę jaunimo grupę, kuri vadinosi „Patekanti saulė“. Ataskaitoje rašoma, kad grupę sudarė 3 aptariamų šeimų dukterys. Dvi iš trijų merginų buvo komjaunuolės.²³¹

1961 m. Bašaškevičiūtės antisovietinėje grupėje dalyvavo aštuonmetės Kauno 3-osios vidurinės mokyklos mokiniai. Rašoma, kad mergina „gailėjosi savo poelgio ir daugiau pažadėjo tokiais dalykais neužsiimti“. Bašaškevičiūtė apie dalyvavimą antisovietinėje grupėje papasakojo klasės draugei ir jos nutarė, kad sovietinė sistema yra neteisinga, todėl sukūrė antisovietinę grupę, kurios tikslas buvo gaminti ir platinti lapelius.²³² Kaip matome, Bašaškevičiūtės nuo veiklos, kuri nukreipta prieš okupantą, nesustabdė net ir pirmosios jos antisovietinės grupės išaiškinimas. Mergina buvo drąsi savo krašto patriotė. Iš šių faktų galima spręsti, kad šios jaunuolės buvo vertinamos kaip didelė grėsmė, nes KGB net keliose savo ataskaitose aprašė jas.

1964 m. gegužės 19 d. Bašaškevičiūtė pasikvietė į namus Megelinskaitę ir pasiūlė jai stoti į antisovietinę grupę. Gavusi jos sutikimą, ji įformino grupės sukūrimą ir pavadino grupę „Patekanti saulė“. G. Bašaškevičiūtė bandė įkalbėti prie grupės prisijungti klasės draugus – Gediminą Joreiką ir tos pačios mokyklos mokinę, septyniolikmetę Danutę Bražaitę. Abu moksleiviai atsisakė stoti į antisovietinę grupę.²³³ Kodėl mokiniai atsisakė stoti į antisovietinę grupę, gali būti daugybė priežasčių. Jie galėjo bijoti susidurti su provokatoriais ir/ar užsitraukti saugumo nemalonę, galėjo būti ištikimi sovietinės santvarkos rėmėjai arba tiesiog nenorėjo užtraukti nemalonės tėvams, nes susidūrimas su saugumu galėjo lemti ateitį gyvenant totalitarinėje sistemoje, kokia ir buvo Sovietų Sąjunga.

Praėjus dienai po organizacijos įkūrimo merginos išplatino antisovietinius lapelius. 6 lapelius išplatino mieste klijuodamos, prie stulpų ir pastatų, prie gyvenamųjų namų ir įstaigų. Kitus lapelius G. Bašaškevičiūtė sunaikino, nes bijojo, kad jų nerastų.²³⁴ Galima daryti prielaidą, kad po

---

²²⁹ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto pažyma apie jaunimo antisovietinius poelgius 1964 m. F. K-41, ap. 1, b. 633, l. 62-73. [žiūrėta 2020-11-12] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4571/from:690> > P. 8.

²³⁰ Ten pat. P. 9.

²³¹ Lietuvos SSR KGB ataskaita apie išaiškintą antisovietinę moksleivių grupę „Patekanti saulė“ Kaune 1964 m. F. K-41, ap. 1, b. 627, l. 276-278. [žiūrėta 2020-11-12] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4562/from:690> > P. 1.

²³² Ten pat. P. 2.

²³³ Ten pat. P. 3.

²³⁴ Lietuvos SSR KGB ataskaita apie išaiškintą antisovietinę moksleivių grupę „Patekanti saulė“ Kaune 1964 m. F. K-41, ap. 1, b. 627, l. 276-278. [žiūrėta 2020-11-12] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4562/from:690> > P. 3.

jos dalyvavimo pirmojoje grupėje „Kerštas“ mergina ši kartą nutarė būti atsargesnė, kai ėmėsi antisovietinės veiklos.

Du lapelius saugumui pavyko rasti. Ant vieno iš jų buvo užrašas, skelbiantis, kad broliai ir sesės lietuviai turi kovoti prieš komunistus ir kad Lietuva turi gyvuoti. Kitame buvo parašyta: „Lietuviai, broliai ir seserys, kovokite prieš komunistus, naikinkite juos su šaknimis ir neleiskite jiems veistis mūsų tėvynėje. Už Lietuvos laisvę!“ Abiem atvejais buvo pasirašyta „Tekančios saulės“. ²³⁵

1964 m. saugumas atskleidė dar vieną antisovietinę grupę Kauno mieste, VIII vidurinėje mokykloje. Ji buvo sudaryta iš 9 klasės mokinių. Grupės sudėtis buvo tokia: Kęstutis Pempė, kuriam buvo 15 m., Mingaila Grigalius, Jurijus Aleksandrovas ir Vladas Navickas, kuriems buvo 14 m., Dangirutis Kiškis, Ričardas Bautkauskas ir Leonardas Komisaraitis. ²³⁶ Paskutiniųjų vaikų gimimo metai nebuvo nurodyti, bet galima spręsti, kad jiems buvo 14-15 m., nes visi mokėsi 9 klasėje.

Grupės įkūrėjai buvo Pempė ir Mingaila. 1963 m. jie pasitarė ir nusprendė sukurti antisovietinę grupę. Kartu sukūrė darbo planą, sudėtį ir nuostatas. Visiems grupės nariams buvo sukurtos asmens bylos, įvyko keli grupės susitikimai, kuriuose buvo aptarta antisovietinių lapelių gamyba ir platinimas. Kaip grupės susikūrimo priežastis ataskaitoje buvo nurodomas faktas, kad Komisaraičio tėvas buvo ištremtas ir mirė Sibire. ²³⁷

Namuose buvo likę literatūros, kuri priklausė tėvui dar nuo tų laikų, kai Lietuva buvo nepriklausoma arba, kaip įvardina KGB „buržuazinės literatūros“, vaikas klausėsi užsienio radijo. Vaikas matė okupaciją, todėl ir nutarė kovoti už Lietuvos nepriklausomybę. KGB ataskaitoje teigiama, kad mokiniai, kurie rinkosi antisovietines pozicijas, „neturėjo tinkamo auklėjimo nei šeimose, nei mokykloje“. ²³⁸ Kaip neigiamus aspektus KGB savo ataskaitoje įvardina tai, kad tėvai ir auklėtojai skyrė per mažai „auklėjamojo“ darbo su mokiniais, taip pat KGB „kaltina“ užsienio radiją ir „nacionalistinę“ literatūrą, nes tai, pasak jų, ir skatino kurti antisovietines grupes. ²³⁹

1965-ųjų sausio 1d. KGB užvedė bylą dėl 110 lapelių platinimo. 5 užvestos bylos buvo anoniminės. Per tą laikotarpį Kaune buvo užfiksuotas vienas atvejis, kai buvo platinami, kaip KGB teigė, „nacionalistinio“ turinio lapeliai. Jų buvo 3. KGB savo ataskaitoje rašo, kad buvo

---

²³⁵ Ten pat. P. 3.

²³⁶ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto pažyma apie jaunimo antisovietinius poelgius 1964 m. F. K-41, ap. 1, b. 633, l. 62-73. [žiūrėta 2020-11-12] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4571/from:690> > P. 9.

²³⁷ Ten pat. P. 9.

²³⁸ Ten pat. P. 9.

²³⁹ Ten pat. P. 10.

užregistruotas ir vienas atvejis, kai lapelis buvo religinio-antisovietinio turinio. 1965-aisiais buvo nustatyta 14 autorių ir platintojų 77 antisovietinių lapelių ir 15 antisovietinių anoniminių laiškų.²⁴⁰

Nežinomi asmenys Kaune nuo 1963 m. lapkričio 5 iki 8 d. išplatino įvairiose miesto vietose 70 lapelių. Jie juos platino klijuodami ant telefonų stulpų, tvorų, namo sienų, pašto dėžučių. Lapeliai buvo išspausdinti lietuvių kalba ir padauginėti nukopijuojant.²⁴¹

KGB dėl lapelių platinimo užvedė bylą, kuri buvo skirta anonimo, slapyvardžiu Revizionistas, paieškai. 1965 m. rugsėjį buvo išsiaiškinti šie asmenys kaip autoriai ir platintojai: Valentinas Janavičius, kuriam lapelių platinimo metu buvo 18-rika. Jis buvo komjaunuolis, augęs darbininkų šeimoje ir turėjo vidurinį išsilavinimą. Išsiaiškinimo metu tarnavo tarybinėje armijoje Maskvoje. Romas Gurinskas, kuriam lapelių platinimo metu buvo 20 metų. Jis buvo Raseinių rajono gyventojas, lietuvis, turėjęs vidurinį išsilavinimą, taip pat buvo kandidatas į partijos narius, 1965 m. tarnavo tarybinėje armijoje Tulos mieste. Valentinas Jaruševičius, kuriam lapelių platinimo metu buvo 19, jis buvo Alytaus miesto gyventojas, kuris aprašomuoju laikotarpiu gyveno Kaune ir buvo iš tarnautojų šeimos. Aldevinas Janavičius, kuris buvo komjaunuolis, ir lapelių platinimo metu jam buvo 17-rika. 20-metis Alfonsas Kaladė, kuris dirbo batsiuviu batų dirbtuvėje, buvo komjaunuolis ir gyveno Kaune. Taip pat ir 20-metis Andrius Ragaišis, apie kurį žinoma tik tiek, kad jis buvo komjaunuolis. KGB pažymi, kad su nurodytais asmenimis buvo vesti taip vadinami profilaktiniai metodai.²⁴² Lieka neaišku, ar tėvai buvo kaip nors informuoti apie sūnų poelgius, ar juos išbraukė iš komjaunimo. Tai nebuvo paminėta ataskaitoje. Bet atsižvelgiant į KGB praktiką informuoti tėvus bei apsvarstyti ir išbraukti iš komjaunimo, galima spėti, kad tai galėjo įvykti.

Kitoje KGB ataskaitoje yra rašoma, jog agento Vytauto dėka 1966 m. gruodžio 6 d. buvo rastas ir nuplėštas antisovietinio turinio lapelis, prisegtas segtukais. Buvo nurodyta, jog lapelis buvo parašytas ranka, spausdintinėmis raidėmis, juodu pieštuku ant gabalėlio languoto sąsiuvinio lapo. Buvo sudaryta grupė autoriaus ir platintojo paieškai, kuri vadinosi „Nesubrendę“.²⁴³ Iš to galima daryti išvadą, kad saugumui bet koks antisovietinis elgesys siejosi su politiniu nebrandumu ir todėl buvo matoma kaip grėsmė ir atidžiai tiriama.

KGB tyrė 22-osios vidurinės mokyklos moksleivių rašysenas ir buvo nustatyta, jog 6-tos klasės mokinio rašysena yra ta, kuri atitinka antisovietinio lapelio autoriaus rašyseną. Lapelio autorius buvo 12-metis Kauno gyventojas Vidmantas Gilūnas, kuris mokėsi 22-ojoje vidurinėje

---

²⁴⁰ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus ataskaita už atliktus darbus išsiaiškinant antisovietinių atsišaukimų autorius 1965m. F. K-41, ap. 1, b. 642, l. 13-19. [žiūrėta 2020-11-10] <<http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4570/from:690>> P. 1.

²⁴¹ Ten pat. P. 2.

²⁴² Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus ataskaita už atliktus darbus išsiaiškinant antisovietinių atsišaukimų autorius 1965m. F. K-41, ap. 1, b. 642, l. 13-19. [žiūrėta 2020-11-10] <<http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4570/from:690>> P. 3.

²⁴³ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus ataskaita dėl slaptos antisovietinės grupės Kauno mieste išaiškinimo. F. K-18, ap. 1, b. 140, l. 17-21. [žiūrėta 2020-11-11] <<http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4307/from:690>> P. 1.

mokykloje. Saugumas vedė pokalbį su mokiniu, dalyvaujant ir jo klasės auklėtojai. Pokalbio metu mokinys „prisipažino“²⁴⁴, jog tų pačių metų spalio mėn. jam tos pačios klasės mokinys Romas Oganauskas pasiūlė sukurti antisovietinę organizaciją, pavadinimu „Žaibas“. Po filmo peržiūros Gilūnas pasiūlė parašyti antisovietinio turinio lapelius. Oganauskas jo mintį palaikė ir pasiūlė parašyti daugiau lapelių, kurie nukreipti prieš rusų tautą.²⁴⁵

Ataskaitoje rašoma, kad grįžęs į namus Gilūnas per kalkę (kopijavimo popierių) parašė spausdintinėmis raidėmis 5 antisovietinio turinio lapelius. Ten buvo parašyta, kad lietuviai turi sukilti prieš rusų invazorius, kad turėtų iš Lietuvos žemės išeiti komunistai, o Lietuva turi tapti nepriklausoma. Apačioje pasirašė „Ž“, o tai reiškė „Žaibas“. Tekstą lapelyje parašė pats Gilūnas, vadovaudamasis, kaip patarė Oganauskas. Gilūnas ant telefono stulpų per dieną priklijuodavo po vieną lapelį. Oganauskas žinojo, kad jo draugas išplatino lapelius, ir už tai jį pagyrė. Vasario mėnesį į grupę buvo priimti keli klasės mokiniai: Zabulionis, Naitavičius, Sabutis ir Bairaga²⁴⁶ Platesnės informacijos apie priimtus mokinius į organizaciją „Žaibas“ KGB nepateikia. Iš to galima daryti išvadą, kad jie, tiriant bylą, nebuvo laikomi labai svarbiais asmenimis. Koncentruotasi buvo į Gilūną ir Oganauską.

Ataskaitoje teigiama, kad jie visi susirinkę pas Oganauską prisiekė vienas kito neišduoti bei pasirašyti ant popieriaus lapo krauju, bet nedrįsę to padaryti. Pokalbyje su operatyvininku Oganauskas patvirtino Gilūno parodymus, kaip ir kiti grupės nariai. O antro pokalbio metu saugumiečiui Gilūnas atidavė 3 lapelių, kurie buvo pagaminti iš kartono, kopijas.²⁴⁷ Iš to galima daryti prielaidą, kad jeigu organizacija nebūtų buvusi išaiškinta, jaunuoliai ir toliau būtų vykdę antisovietinę veiklą, per kurią išryškėja jaunimo priešinimasis sovietinei sistemai okupacijos metais.

Saugumiečiams kilo mintis išsiaiškinti, kaipgi mokiniui Gilūnui kilo mintis gaminti antisovietinio turinio lapelius. Buvo išsiaiškinta, kad Gilūno tėvas dirba inžinieriumi ir sistemingai klausosi užsienio radijo stočių. Ir pats Gilūnas atkartoja tėvo elgesį, kai jo nėra namuose. KGB nusprendė, kad Gilūnas, „paveiktas“ užsienio radijo stočių, nutarė, Lietuvoje „komunizmas nebus sukurtas“. O neapykanta rusams atėjo per Oganauską, kurio tėvas, dalyvaujant sūnui, ne kartą atsiliepė neigiamai apie rusų tautybės žmones, kurių Lietuvoje (aprašomuoju laikotarpiu) yra labai daug.²⁴⁸

Po šio įvykio saugumas nusprendė, kad norint užkirsti kelią tokiems įvykiams 22-ojoje vidurinėje mokykloje, reikia informuoti komjaunimo komitetą, vesti taip vadinamą profilaktinį

---

²⁴⁴ Ten pat. P. 2.

²⁴⁵ Ten pat. P. 2.

²⁴⁶ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus ataskaita dėl slaptos antisovietinės grupės Kauno mieste išaiškinimo. F. K-18, ap. 1, b. 140, l. 17-21. [žiūrėta 2020-11-11] <<http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4307/from:690>> P. 3.

²⁴⁷ Ten pat. P. 3.

²⁴⁸ Ten pat. P. 4.

pokalbį dalyvaujant tėvams bei mokyklos aktyvui. Kadangi mokykloje buvo ir anksčiau panašių atvejų, tai saugumas nusprendė, kad reikia įvesti mokymus šioje mokykloje, sustiprinti „partinį auklėjimą“²⁴⁹ bei taikyti priemones ugdant moksleivius „komunistine“ dvasia.²⁵⁰

1965-ųjų ataskaitoje rašoma, kad KGB gavo informaciją iš, kaip jie patys teigia, „patikimo“ žmogaus, jog mokinys Algimantas Janušaitis bendraudamas su kitais skleidė, pagal KGB terminiją, „nesveiką mąstymą“.²⁵¹ Nesveiku mąstymu buvo laikoma viskas, kas neįtiko sovietinei ideologijai.

Saugumas tyrimo metu sužinojo, kad Janušaitis yra komjaunuolis, gerai besimokantis mokykloje, tačiau nedalyvaujantis visuomeninėje veikloje. Per istorijos ir literatūros pamokas diskusijoje atvirai išsako „nesveikas“ politines pažiūras.²⁵² Tokiomis, kaip anksčiau minėta, pažiūromis buvo įvardijamos visos, kurios nesutapo su oficialiąja SSRS ideologija.

Ataskaitoje rašoma, kad Janušaitis taip kalbėjo net esant mokyklos direktoriui, bet pastarasis, kaip teigia saugumas, „davė reikiamą atsaką“.²⁵³ Janušaitis gyvena viename kambaryje su teta, kuri anksčiau buvo teista laisvės atėmimu, nes turėjo ryšį su „banditais“.²⁵⁴ „Banditais“ saugumas dažniausiai įvardindavo Lietuvos partizanus, kurie geriau žinomi kaip miško broliai ir jie pasižymėjo kovoje prieš sovietinius okupantus 1944-1953 m. Tai, kad teta su partizanais turėjo ryšį, rodo, kad Janušaičio šeima buvo patriotiška ir būtent dėl to jo mintys nesutapo su oficialiąja SSRS ideologija.

Janušaičio tėvas dirbo žemės ūkio akademijoje, gyveno Kauno rajone, Rimgaudų kaime. Pats Janušaitis buvo artimas su mokiniais iš tos pačios klasės: 1949 m. gimusiais komjaunuoliais Tomu Daukantu ir Virginijumi Skaburskiu. Ataskaita nurodo, kad Skaburskio tėvas dirbo pramonės projekte vyresniuoju darbuotoju²⁵⁵, o Daukanto tėvas gyveno Kėdainiuose ir buvo mokytojas, bet aprašomuoju laikotarpiu buvo pensininkas. KGB ataskaitoje teigia išsiaiškinusi, kad vaikinai dažnai susitikdavo ir kalbėdavosi politinėmis temomis, o ypač „nacionaliniu“ klausimu. Paminėta, jog Daukantas dažnai klausėsi užsienio radijo stočių antisovietine tematika, o paskui visi kartu jas aptardavo. Jie buvo nepatenkinti, kad Lietuvoje daugelis kalba kitų tautų kalbomis – rusų, lenkų, žydų. Aptarė tai, kad žydai mokykloje naudojami kai kuriomis privilegijomis, pavyzdžiui, jiems nereikia valyti klasių ar atlikti kitų darbų.²⁵⁶

---

²⁴⁹ Ten pat. P. 4-5.

²⁵⁰ Ten pat. P. 4-5.

²⁵¹ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus pranešimas apie išsiaiškintą antisovietinę jaunimo grupę „Tautinė kovos sąjunga“. F. K-41, ap. 1, b. 635, l. 30-33. [žiūrėta 2020-11-11] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4575/from:690> > P. 1.

²⁵² Ten pat. P. 2.

²⁵³ Ten pat. P. 2.

²⁵⁴ Ten pat. P. 2.

²⁵⁵ Ten pat. P. 2.

²⁵⁶ Ten pat. P. 3.

Jaunuoliai (tuo metu jiems buvo 16-rika) padarė išvadą, kad Lietuvoje naikinami lietuviai, jie žeminami, kaip ir lietuvių kalba. Jie nutarė, kad reikia kažką daryti, kad neišnyktų lietuvių kalba. Skaburskas ėmėsi iniciatyvos ir parašė du antisovietinius laiškus, kuriuose jis siūlė įkurti grupę. Pasitarę tarpusavyje jie nusprendė savo klasėje įkurti grupę, pavadinimu „Tautinė kovos sąjunga“. Grupė vadovo neturėjo ir dokumentaliai nebuvo įforminta, praktinės veiklos dar nebuvo pradėjusi vykdyti.²⁵⁷

Į grupę buvo mėginta prikalbinti du klasės draugus - Albiną Oškiną ir Gražiną Gimžauskaitę. A. Oškina atsisakė motyvuodamas, kad dirba su radiotechnika ir dėl to neturi laiko grupei.²⁵⁸ O ar pavyko įkalbėti ir kaip reagavo Gražina Gimžauskaitė, nėra aišku, KGB ataskaitoje nepateikta jokių duomenų. Minėtieji du bendraklasiai nebuvo tardomi saugumo, tad galima daryti prielaidą, kad jiedu nebuvo svarbūs saugumui.

Skaburskas, Janušaitis ir Daukantas buvo priversti prisipažinti „padarę klaidą“ ir dėl jos „gailėtis“, kaip teigiama dokumente.²⁵⁹

1968 m. KGB ataskaitoje pažymi, kad buvo išaiškintos 6 antisovietinės grupės, kuriose buvo 28 jauni žmonės. Šeši iš jų saugumo buvo patraukti baudžiamojon atsakomybėn „už ypač pavojingus valstybinius nusikaltimus“, taip pat už nuplėštas ir „išniekintas“ sovietų Lietuvos vėliavas. 22 žmonėms vesti „profilaktiniai pokalbiai“ bei paskirti įspėjimai.²⁶⁰

Vienos iš grupių dalyviai: aštuoniolikmetis Vytautas Varnas, Gediminas Vaškevičius, kuriam buvo šešiolika ir jis buvo komjaunuolis, taip pat ir šešiolikmetis Edmundas Misevičius, 1968-ųjų Vasario 16 d. iškėlė nepriklausomos Lietuvos vėliavą, taip pat ieškojo galimybės pavogti rašomąją mašinėlę antisovietinių lapelių spausdinimui. Saugumas nustatė, kad juos taip elgtis skatino užsienio radijo klausymas ir ikikarinės Lietuvos literatūros skaitymas.²⁶¹

1968 m. balandį saugumas „užkirto“ kelią, kaip kad pažymi ataskaitoje, dar vienos antisovietinės grupės, pavadinimu „Švietėjai“, sukūrimui. Tai buvo mokinio iš 8-tos vidurinės mokyklos Vaclovo Kalakausko darbas. Įkvėptas laisvojo radijo mokinys ėmė skleisti savo draugams mintis apie sovietinę tikrovę. Vaikinas įžvalgas skleidė ir tarp artimų draugų. Kalakauskas teigė, kad grupė turėjo klausytis užsienio radijo stočių ir platinti perduodamą informaciją tarp mokyklos mokinių.²⁶²

---

²⁵⁷ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus pranešimas apie išsiaiškintą antisovietinę jaunimo grupę „Tautinė kovos sąjunga“. F. K-41, ap. 1, b. 635, l. 30-33. [žiūrėta 2020-11-11] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4575/from:690> > P. 3-4.

²⁵⁸ Ten pat. P. 4.

²⁵⁹ Ten pat. P. 4.

²⁶⁰ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus ataskaita dėl politiškai žalingų jaunimo pareiškimų F. K-18, ap. 1, b. 144, l. 93-105. [žiūrėta 2021-01-04] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4317/from:690> > P. 2.

²⁶¹ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus ataskaita dėl politiškai žalingų jaunimo pareiškimų F. K-18, ap. 1, b. 144, l. 93-105. [žiūrėta 2021-01-04] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4317/from:690> > P. 2.

²⁶² Ten pat. P. 2-3.

Laisvasis radijas, galima spėti, padarė įtaką ir vaikiniui iš 8-osios vidurinės mokyklos. Jis suprato, kad Vakaruose yra gyvenama kiek kitaip negu Sovietų Sąjungoje. Informacija, gauta iš laisvojo Vakarų radijo, turėjo įkvėpti jaunimą kovoti prieš sovietus, bet kadangi grupė buvo greitai išaiškinta saugumo, tai nespėjo įvykti.

Toje pačioje ataskaitoje 1968 m. saugumas dėkoja mokyklos aktyvui, kurio dėka pavyko išsiaiškinti dar vieną antisovietinę grupę. Šįkart ji buvo susikūrusi tarp Jono Jablonskio vidurinės mokyklos mokinių.²⁶³ Galima spėti, kad KGB, norėdami išsiaiškinti slaptą jaunimo prieš sovietinę valdžią norėjusią kovoti grupę, buvo pasitelkę provokatorius ir kitus saugumui tarnaujančius asmenis.

Šios atskleistos antisovietinės grupės nariai buvo Leonas Salelionis, Jonas Šakas, kuriems buvo 16-rika metų (ataskaitoje pažymėta, kad J. Šakas buvo komjaunuolis), Arvydas Pociūnas, kuriam buvo 15-rika ir Mindaugas Didbandis, kuriam buvo 17-rika. Pasak saugumo ataskaitos, vaikinai taip elgėsi, nes, prisiminę Lietuvos istorinę praeitį, manė, kad Lietuva yra okupuota rusų. Tokia nuomonė juos įkvėpė galvoti, kad reikia kovoti prieš sovietų valdžią gaminant ir platinant antisovietinius lapelius bei iškeliant nepriklausomos Lietuvos vėliavą, taip pat jaunimą taip elgtis skatino užsienio „propaganda“, tam įtakos turėjo ir „žalingi“ Salelionių tėvų pasakojimai.²⁶⁴ Galima spėti, kad „žalingais“ įvardyti pasakojimai galėjo būti susiję su 1918-1940 m. Lietuva.

1968 m. kovą saugumas išsiaiškino dar vieną antisovietinę grupę. Ji buvo išsiaiškinta tarp aštuonmetės mokyklos mokinių, grupė vadinosi „Laisvos Lietuvos komitetas“. Grupei priklausė šie asmenys: trylikamečiai Vidas Vajauskas, Antanas Dubinskas, Algirdas Juzrinas ir dar 7 žmonės. Jie gamino ir platino antisovietinio turinio lapelius Kaune.²⁶⁵

Tokiam poelgiui jaunuoliai buvo įkvėpti užsienio radijo ir prieškarinės Lietuvos literatūros. Įkvėpti jaunuolių ir kiti mokiniai ėmė kalbėti prieš sovietų valdžią. Pažymėta, kad Juzvikui „neigiamą“ poveikį padarė jo tėvas, nes skleidė „ideologiškai žalingas kalbas“,²⁶⁶ kas galėjo ir buvo ne kas kita, o sovietinės valdžios kritikavimas.

1968 m. buvo garsūs pasaulio istorijoje dėl jaunimo protestų, kuriuos sukėlė įvairūs aspektai, tokie kaip Če Gevaros mirtis, rasizmas ir pan. Vakaruose. Ne tik Vakarų pasaulyje buvo protestai, taip pat ir Rytų socialistinio lagerio šalyse, ypač pasižymėjo įvykiai Čekoslovakijoje. Jie netrūko pasiekti ir sovietinės Lietuvos jaunimą.

---

²⁶³ Ten pat. P. 3.

²⁶⁴ Ten pat. P. 3.

²⁶⁵ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus ataskaita dėl politiška žalingų jaunimo pareiškimų F. K-18, ap. 1, b. 144, l. 93-105. [žiūrėta 2021-01-04] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4317/from:690> > P. 3.

²⁶⁶ Ten pat. P. 3.

Toliau ataskaitoje yra rašoma, kad saugumas ieškojo 1968 m. antisovietinių lapelių autorių, kurie, kaip manė saugumas, buvo įkvėpti Čekoslovakijos įvykių. Jiems pavyko išsiaiškinti dar vieną antisovietinę grupę. Grupę, pavadinimu „Krikščionių demokratų sąjungą“, sudarė šie asmenys: Genadij Lesniak, kuriam buvo 18-rika ir mokėsi 21-ojoje politechnikos mokykloje Vilniuje bei buvo įkurtos grupės vadas, šešiolikmetis Valerij Jegorov, kuris buvo 20-osios vidurinės mokyklos 8 klasės mokinys, Valentinas Belarusas, kuriam buvo 18-rika ir buvo komjaunuolis, studijavo kūno kultūros institute, taip pat Vasilij Gubanov, kuriam buvo 17-rika ir buvo komjaunuolis, taip pat ir kiti asmenys. Iš viso buvo 9 grupės nariai. KGB ataskaitoje rašoma, kad iniciatyva sukurti grupę tarp Kauno 19-osios vidurinės mokyklos mokinių kilo Lesniakui 1967 m. pradžioje. Lesniako dėka buvo paruošta grupės veiklos programa ir jos tikslai. Grupės narių tikslas buvo kovoti su sovietų valdžia.²⁶⁷

1968 m. rugpjūčio mėn. dėl padėties Čekoslovakijoje organizacijos dalyviai pagamino ir išplatino 100 antisovietinio turinio lapelių. KGB ataskaitoje pažymima, kad Lesniakas ir Belarusas buvo patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Aukščiausiasis Lietuvos TSR teismas nuteisė juos skirtingomis bausmėmis.²⁶⁸ Šis atvejis puikiai įrodo tai, kad ne vien tik lietuviai, bet ir kitų tautybių Lietuvos gyventojai priešinosi sistemai, kurioje jie gyveno Sovietų Sąjungoje.

1975 m. kovo mėnesį 14 vidurinėje mokykloje ir Angariečio gatvėje buvusioje benzino kolonėlėje buvo išplatinti 93 antisovietinio turinio lapeliai. Saugumas nustatė, jog tai Romualdo Ragurko darbas. Jam buvo šešiolika. Saugumas šiam vaikinui užvedė baudžiamąją bylą.²⁶⁹

Kitas atvejis įvyko tą pačių metų gegužės 14 d., kai gyvenamųjų namų dėžutėse buvo surasti antisovietinio turinio lapeliai. Jų buvo 50. Tai įvykdė, kaip išsiaiškino saugumas, Valdemaras Karaliūnas, kuriam buvo 25-eri. Jis, kaip ir R. Ragurkas, buvo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn ir taip pat nusiųstas priverstiniam gydymui.²⁷⁰

1977 m. gale dvidešimtmetis kaunietis Eugenijus Falkauskas, pasak saugumiečių, „be apibrėžto užsiėmimo“ savo pažįstamai septyniolikmetei Loretai Bažauskaitei, kuri taip pat buvo „be apibrėžto užsiėmimo“, ir darbininkui Stanislovui Duobai, kuriam buvo aštuoniolika, rekomendavo sukurti „nelegalią organizaciją, pavadinimu“²⁷¹ „Lietuvos išlaisvinimo partija“, kurios tikslas buvo išlaisvinti Lietuvą nuo rusų, kaip kad teigiama ataskaitoje. Pradžioje jie nutarė išplatinti antisovietinio turinio lapelius bei palaikyti ryšį su kunigais ir tikėtis jų pagalbos.²⁷²

---

²⁶⁷ Ten pat. P. 4.

²⁶⁸ Ten pat. P. 4.

²⁶⁹ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus pažyma apie kontržvalgybinį darbą 1975 m. F. K-18, ap. 1, b.169, l. [prieiga internete 2021-04-09] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4335/from:538> > P. 7.

²⁷⁰ Ten pat. P. 7.

²⁷¹ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus pažyma apie darbo rezultatus 1978 m. F. K-18, ap. 1, b.175, l. 36-54. [žiūrėta 2021-03-30] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4341/from:690> > P. 15.

²⁷² Ten pat. P. 15.

Jaunimas, o ypač mokyklų mokiniai, buvo aktyvūs antisovietinių grupių kūrime bei antisovietinių atsišaukimų platinime. Įtakos tam neturėjo tai, ar buvai komjaunuolis, ar ne. Patriotizmas ir meilė gimtajam kraštui buvo aukščiau to, kad dažniausiai per prievartą, verčiamas aplinkybių bei mokytojų įstodavo jaunuolis į komjaunimą.

3.4. Užsienio radijas, laišakai į užsienį, kraštotyrininkai ir kiti atvejai

Nesmurtinė rezistencija susidėjo ne tik iš antisovietinių grupių kūrimo, atsišaukimų platinimų ar antisovietinių pasisakymų. Būta ir kitokių atvejų. Šiame poskyryje tai ir aptarsiu. Laisvas Vakarų gyvenimo būdas, kitoks nei Sovietų Sąjungoje, viliojo jaunuolius, todėl tai buvo dar viena rezistencijos išraiška prieš totalitarinę valstybę. Kaip jaunimo judėjimas buvo svarbi kraštotyrininkystė, kurios dėka buvo galima geriau pažinti krašto praeitį, istoriją, bet už tai buvo smarkiai baudžiama.

Saugumo agentas 1961 m. išsiaiškino ir saugumui perdavė informaciją, jog Kęstutis Vasiliauskas, kuris gyveno Kaune ir buvo Kauno politechnikos instituto vakarinio skyriaus studentas, planavo su draugais darbo vietoje ar institute praleisti vakarą vasario 14 d. Pokalbio metu jis agentui papasakojo, kad vakaras organizuotas turint tikslą paminėti katalikišką šventę - Užgavėnes, bet iš tiesų tai buvo tik priedanga paminėti Vasario 16 d.²⁷³

Jauni žmonės ieškojo įvairiausių būdų, kaip prisidengus vienokia ar kitokia švente būtų galima švęsti Vasario 16 d., kuri buvo ir yra tokia svarbi lietuvių tautai šventė. Šis atvejis yra geras pavyzdys, kaip saugumo agentai pelnydavo jaunuolių pasitikėjimą ir jie būdavo išprovokuojami atskleisti savo ketinimus, nes manė, kad kalba su palankiai ir galbūt net patriotiškai nusiteikusiais asmenimis, kurie iš tiesų būdavo užverbuoti saugumo turint tikslą susekti jaunimą, kuris organizuodavo antisovietines akcijas norėdami nepaklusti sistemai, kuri juos varžė.

Vasiliausko darbo kontoros viršininkas atskleidė, kad anksčiau yra buvę atvejų, kai jaunimas su administracijos sutikimu naudojo tarnybinės patalpas vakarėliams, bet tų metų vasario mėnesį į jį niekas nebuvo kreipęsis dėl to.²⁷⁴

Iš to galima spręsti, kad arba tikrai vaikinui nepavyko suorganizuoti Vasario 16-osios minėjimo, arba viršininkas nenorėdamas nemalonumų viską nusišė nuo saugumo. Galimas variantas, kad Vasiliauskas įtardamas, jog kalbasi su užverbuotu asmeniu, tiesiog atsisakė savo planų dėl šventės minėjimo.

---

²⁷³ Lietuvos SSR KGB Kauno m. skyriaus pranešimas apie galimą gyventojų antisovietinę veiklą 1961m. vasario 16d. išvakarėse. F. K-41, ap. 1, b. 622, l. 71-75. [žiūrėta 2021-01-06] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4550/from:690> > P. 2.

²⁷⁴ Ten pat. P. 2.

KGB bandė aiškintis, bet kontoros viršininkas pasakė, kad nei 14 nei 16 d. joks vakarėlis ar minėjimas patalpose nevyko. O saugumas išsiaiškino, kad vasario 14-16 dienomis instituto patalpose jokio pasilinksminimo ar vakarėlio nebūta.²⁷⁵

1964-aisiais KGB savo ataskaitoje taip pat mini neįvardintą kavinę, kurioje renkasi Kauno jaunimas norėdamas praleisti laisvą laiką. Ataskaitoje jaunimas yra įvardijamas kaip „ieškantis nuotykių ir pažinčių“.²⁷⁶ Jau vien toks jaunimo įvardijimas rodo neigiamą požiūrį į jaunuolius, atėjusius į kavinę. Toliau ataskaitoje yra teigiama, kad tas jaunimas niekur nedirba ir ateina tik išgerti ir demonstruoti „netinkamą“ elgesį tarp jaunimo. KGB mini, kad tarp to jaunimo nemažai stiliagų²⁷⁷ (stiliagos buvo jaunimo subkultūra, gyvavusi SSRS prieš hipių subkultūrą). Ataskaitoje minima, kad kai kurios poros šoka tvistą, čerlstoną ir rumbą. O tai ataskaitoje vėl įvardijama kaip „nesveikų pažiūrų skleidimas“.²⁷⁸ Galima daryti išvadą, kad bet kokia Vakarų įtaka, pasireiškianti jaunimui, nesvarbu, ar tai būtų užsienio radijo stočių klausymasis, ar šokių, kurie populiarūs Vakaruose, šokimas buvo įvardijama kaip „neigiama įtaka“, todėl ir čia saugumas matydavo grėsmę jaunimui.

KGB savo agento dėka išsiaiškino, kad 1967 m. rugsėjo 21 d. vyko jungtinė profsąjungos konferencija tarp automatikos ir elektronikos fakultetų studentų. Po konferencijos grupė šių fakultetų studentų (~30 žmonių), daugiausia profsąjungos komiteto nariai, organizavo vakarienę jaunimo klube. Vakarienės metu jaunimas dainavo tokias dainas, kaip „Ažuolėlio šakos linko“, buvo dainuotas priedainis „sėk, sesute, žalią rūtą, kad Lietuva laisva būtų, sėk, sesute, ir gvazdiką, kad neliktų bolševikų“. Kai kurie vietoje „neliktų“ dainavo „išnyktų“.²⁷⁹

Saugumas išsiaiškino, kad asmenys, inicijavę dainos atlikimą ir atlikę antisovietinį priedainį, buvo šie: 22-ejų metų komjaunuolis Bronius Lūža, kuris buvo radioelektronikos fakulteto ketvirto kurso studentas, Domininkas Slavinskas, 23 m. 5 kurso automatikos fakulteto studentas, Algimantas Regelskis, kuris buvo 28 m., studijavo radioelektronikos fakultete, komjaunuolis, Antanas Kibilda 24 m. jaunuolis, kuris buvo komjaunuolis ir radiotechnikos fakulteto penktakursis.²⁸⁰

---

²⁷⁵ Lietuvos SSR KGB Kauno m. skyriaus pranešimas apie galimą gyventojų antisovietinę veiklą 1961m. vasario 16d. išvakarėse. F. K-41, ap. 1, b. 622, l. 71-75. [žiūrėta 2021-01-06] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4550/from:690> > P. 2.

²⁷⁶ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto pažyma apie jaunimo antisovietinius poelgius 1964 m. F. K-41, ap. 1, b. 633, l. 62-73. [žiūrėta 2020-11-12] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4571/from:690> > P. 10.

²⁷⁷ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto pažyma apie jaunimo antisovietinius poelgius 1964 m. F. K-41, ap. 1, b. 633, l. 62-73. [žiūrėta 2020-11-12] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4571/from:690> > P. 10.

²⁷⁸ Ten pat. P. 10-11.

²⁷⁹ Ten pat. P. 1.

²⁸⁰ Ten pat. P. 2.

Kauno politechnikos institute vyko susirinkai ir buvo pasmerktas konferencijoje dalyvavusių ir dainavusių dainų studentų elgesys. Buvo sakoma, kad „toks elgesys nesuderinamas su tarybinio studento vardu ir juo labiau komjaunuolio vardu“. ²⁸¹

Vaikinai priversti prisipažinti, kad jie klydo ir gailisi savo poelgio. bet vis dėlto, kaip rašoma saugumo ataskaitoje, jie gavo griežtus papeikimus, kurie buvo įrašyti į komjaunimo dokumentus. ²⁸² Jaunuoliai turėjo prisipažinti tai, norėdami išlikti Politechnikos instituto studentais ir pabaigti mokslus, nenorėdami sau užsitraukti problemų ateityje. Vis dėlto jie parodė nesmurtinės rezistencijos išraišką, kad ir per kultūrinę prizmę, atlikdami patriotinio tipo dainą.

1968 m. saugumas savo ataskaitoje pažymi, kad ieško studentų, kurie dainuoja dainas, neatitinkančias sovietinio oficialiojo turinio, arba kaip jie sako, „ideologiškai-žalingo turinio“, bendrabučiuose ir kitose viešose vietose. ²⁸³

1969 m. liepos 3 d., kaip pažymėta saugumo ataskaitoje, buvo suimtas devyniolikmetis Genutis Andriuškevičius ir šešiolikmetis Raimondas Velikis, kurie dėl savo įsitikinimų, prieštaravusių oficialiajai to meto SSRS ideologijai, skaitė antisovietinę literatūrą bei nuplėšė ir „išniekino“ Sovietų Sąjungos vėliavą. Saugumas teigia, kad jaunuoliai planavo suburti grupę, kuri kovos su sovietų valdžia. Buvo atlikta krata Andriuškevičiaus bute, rastas šriftas, kuris buvo pavogtas iš spaustuvės (neaišku, ar tikrai jis vogtas, ar tai sugalvojo KGB – aut. pastaba.), sistemingas užsienio radijo laidų klausymasis, taip pat žavėjimasis Vakarų muzika. Andriuškevičius savo pasiaiškinyje teigė, kad „dėka „buržuazinės“ literatūros suprato, kad pas mus nėra laisvės ir kad gyvenimas „buržuaziniame“ Lietuvoje buvo kur kas geresnis nei dabar.“ Vaikino nuomone, jam laisvės nebuvimas yra tai, kad neleidžia nešioti ilgų plaukų ir rengtis taip, kaip jis nori. Apibendrinant jo nuomonę, sovietų valdžia yra bloga, joje dominuoja rusai ir komunistai. ²⁸⁴

Velikiui be nepriklausomos Lietuvos literatūros skaitymo bei užsienio radijo laidų įtakos turėjo ir tai, kad jo teta gyveno Jungtinėse Amerikos Valstijose bei susirašinėjo su Velikio tėvais. Teta gyrė tenykštį gyvenimą. Pasak saugumo, tai formavo pasaulėžiūrą, kuri galėjo būti „negatyvi“, kaip teigė saugumas (aut past.) ir privedė prie „nusikaltimo, kuris buvo pavojingas valstybei“. ²⁸⁵ Saugumas manė, kad būtent tai ir sustiprino Velikio, kaip jie teigė, „neteisingą“ sampratą apie kapitalistinį pasaulį, o ir tėvo „buržuazinės“ Lietuvos idealizavimas privedė prie to, kad vaikinai „įvykdė pavojingą valstybinį nusikaltimą“. ²⁸⁶

---

²⁸¹ Lietuvos SSR KGB Kauno skyriaus pažyma apie antisovietines apraiškas Kauno politechnikos institute. F. K-18, ap. 1, b. 145, l. 1-4. [žiūrėta 2021-01-05] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/1679/from:690> > P. 2.

²⁸² Ten pat. P. 3-4.

²⁸³ Lietuvos SSR KGB Kauno skyriaus pažyma apie antisovietines apraiškas Kauno politechnikos institute. F. K-18, ap. 1, b. 145, l. 1-4. [žiūrėta 2021-01-05] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/1679/from:690> > P. 1.

²⁸⁴ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus ataskaita dėl politiškai žalingų jaunimo pareiškimų F. K-18, ap. 1, b. 144, l. 93-105. [žiūrėta 2021-01-04] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4317/from:690> > P. 5.

²⁸⁵ Ten pat. P. 5.

²⁸⁶ Ten pat. P. 6.

Tai buvo ne kas kita, o išreikštas jauno žmogaus maištas prieš sistemą, kuri neatitiko tikrovės kitose šalyse ir jaunuolio lūkesčių. G. Andriuškevičius išsakė nuomonę, kad SSRS negalima rengtis, kaip nori (galima spėti, kad vaikinai norėjo nešioti džinsus, kurie buvo populiarūs tarp to meto jaunimo Vakarų šalyse) bei turėti ilgus plaukus, kas iš karto kėlė asociacijas su hiپیų subkultūra, kuri jau po truputį skverbėsi ir į sovietų Lietuvą. Galima teigti, kad vaikinai norėjo priklausyti hiپیų judėjimui.

1969 m. KGB ataskaitoje teigiama, kad labai daug sovietinio jaunimo domisi radijo laidomis, kurios transliuojamos per „BBC“ ir „Amerikos balsą“, taip pat prancūzų ir švedų radijo stočių laidomis. Būtent šios radijo stotys gauna daug prašymų kartoti norimos muzikos laidas, kurių metu „skleidžiamas melas“ (iš tiesų, per jas būdavo nušviečiama sovietinė tikrovė – aut.past.) apie sovietinę tikrovę. Siūloma keistis perskaitytomis knygomis, pašto ženklais ir kitokiais dalykais.²⁸⁷ Jaunimas sovietiniais metais aktyviai domėjosi alternatyvia Vakarų kultūra, apie kurią žinojo tik iš radijo ir knygų, bei siekė dažniau domėtis vakarietiška muzika bei kitais dalykais.

1969-aisiais Kauno politechnikos instituto elektrotechnikos fakulteto antro kurso studentas Juozas Baliulis susirašinėdamas su prancūzų radijo stotimi ir televizija prašo prancūzų aktorių, estrados artistų, „big-byto“ atlikėjų nuotraukų, giria ne komunistinį arba, kaip KGB įvardina, kapitalistinį pasaulį.²⁸⁸ Septintame dešimtyje Prancūzijoje buvo populiarios tokios aktorės kaip Brigitte Bardot.

Tais pačiais metais KGB pavyko aptikti ir jaunuolių laiškus, kurie buvo rašomi į užsienio radijo stotis. Vienas iš jų buvo 27-osios vidurinės mokyklos 10 klasės mokinio Raimondo Asausko laiškas, rašytas „Amerikos balso“ radijui. Jame vaikinai išreiškė savo meilę pop ir rokenrolo muzikos žanrams. Mėgstamiausios grupės (laiške vadinamos ansambliais) buvo „The Beach Boys“ ir „The Beatles“. Taip pat vaikinai patiko dainininkas Elvis Preslis. R. Asauskas išreiškia nusivylimą, kad norėtų mokėti visus modernius šokius, bet jo šalyje to nėra mokoma. Laiške „Amerikos balsui“ jis teigia, kad su draugais klausosi kiekvienos radijo laidos. Kartais tarp jo ir draugų kyla ginčų jausmingai aptariant laidas ir jie vos nesusimuša.²⁸⁹

Medicinos instituto studentas Paškevičius priekaištavo savo pusseserei, kuri taip pat buvo studentė, kad ji šventė sovietines šventes. Pasak jo, tokios šventės kaip Raudonosios armijos diena (vasario 23 d) bei moterų diena (kovo 8-toji) nebuvo švenčiamos lietuvių ir nei jie apie jas žinojo. Paškevičius teigia, kad tos šventės yra primestos ir verčiamos švęsti, kaip ir šalies okupacija.

---

²⁸⁷ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus ataskaita dėl politiškai žalingų jaunimo pareiškimų F. K-18, ap. 1, b. 144, l. 93-105. [žiūrėta 2021-01-04] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4317/from:690> > P. 6.

²⁸⁸ Ten pat. P. 6.

²⁸⁹ Ten pat. P. 7.

Vaikinui gaila, kad tai daro ne tik jo pusseserė, bet ir visa jos grupė. Jis teigia, kad mergina turi ignoruoti sovietines šventes ir pamėginti grupėje per Velykas apsiukeisti margučiais.²⁹⁰

Dvidešimt trejų metų Irena Ginevičiūtė dirbo bibliotekininke viešojoje bibliotekoje ir agitavo savo draugą Joną Borutą, gyvenantį Vilniuje, „nacionalistine pakraipa“. ²⁹¹Laiške jam metaforiškai kalbėjo, kad ji sutiktų „išpjauti rytinį antplūdį,“ kaip kad sako pats Jonas. Mergina teigia, kad nebijanti dėl to ir numirti, nereikalaudama sau nei dangaus, nei Dievo. Ji jų nekenčianti dėl to, kad jie (šiam kontekste – okupantai – aut.past.) pavergia „švarią mintį“. ²⁹²

1969 m. dvidešimt penkerių metų Vytautas Šliogeris (vėliau tapęs žymiu filosofu – aut. past.) dirbo konstruktoriumi restauracinėse dirbtuvėse bei dalyvavo kraštotyrinėje veikloje. Jis peikė sovietinę valdžią už neveiksmumą ir sakė, kad senieji paminklai apleisti ir po truputį dingsta nuo žemės paviršiaus. Pasak jo, tarp jaunimo nėra jokios savigarbos, ir iš kur ji bus, jeigu Lietuvos istorijai mokykloje yra skiriama mažiausiai valandų, o daugiausiai skiriama Rusijos istorijai. Pasak Šliogerio, jaunimas po krūmu ieško nušauto rusų kareivėlio ar miško brolio, nušauto kokio veikėjo, ir tas vietas laiko istorijos paminklais. Tikri šalies paminklai – tai įdomios sodybos, pakeles kryžiai, piliakalniai, bažnyčios“. ²⁹³

„Patriotiškom jaunimo pažiūrom“, kaip dabar pasakytume, o tada tai „nacionalinėm jaunimo pažiūrom“, kaip įvardijo saugumas, formuotis padėjo „nacionalinė“ literatūra, „buržuazinių“ Lietuvos rašytojų bei istorikų kūriniai, kurie buvo išleisti „buržuazinės“ Lietuvos valdymo metais, taip pat ir vokiečių okupacijos metais. ²⁹⁴

Būtent tokia literatūra buvo paimta iš daugumos išaiškintų antisovietinių jaunimo grupių. Tai buvo leidiniai apie archeologiją, istoriją, memuarai, „buržuazinių“ rašytojų, kunigų, politinių veikėjų biografiniai duomenys siekiant juos išsaugoti jaunajai kartai, kolekcionuoti. Pasak KGB, plati jaunimo dalis gavo knygų ir žurnalų apie „buržuazinės“ Lietuvos valdžios aparatą, armijos bei policijos veiklą ir kai kurių „buržuazinių“ filosofų darbus. ²⁹⁵

Mąstymo, kuris buvo nukreiptas prieš sovietinę sistemą, ir jo sužadanimui, kurį saugumas savo terminija vadino „žalingu-ideologiniu“ mąstymu, turėjo ir Kauno dramos teatre pastatyti spektakliai „Atėjo naujas“ ir „Mamutų medžioklė“. Kai kuriems jauniems žmonėms tai atrodė juokinga ir buvo priimta kaip sovietinio gyvenimo parodija, kuri parodo, į kokį akligatvį atėjo sovietiniai žmonės negalėdami sukurti komunizmo. ²⁹⁶

---

²⁹⁰ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus ataskaita dėl politiškai žalingų jaunimo pareiškimų F. K-18, ap. 1, b. 144, l. 93-105. [žiūrėta 2021-01-04] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4317/from:690> > P. 8.

²⁹¹ Ten pat. P. 9.

²⁹² Ten pat. P. 9.

²⁹³ Ten pat. P. 10.

²⁹⁴ Ten pat. P. 11.

²⁹⁵ Ten pat. P. 11.

²⁹⁶ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus ataskaita dėl politiškai žalingų jaunimo pareiškimų F. K-18, ap. 1, b. 144, l. 93-105. [žiūrėta 2021-01-04] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4317/from:690> > P.11.

Atskiri aukštųjų mokyklų studentai rodė savo nepalankumą sovietinei valdžiai dainuodami tautines, o kaip ataskaitoje įvardinta, „nacionalistines“ dainas.²⁹⁷

Ataskaitoje rašoma, kad 1968–1969 m. 7 jaunuoliai „buvo patraukti baudžiamojon atsakomybėn“ už sovietinės Lietuvos vėliavos nuplėšimą ir „išniekinimą“²⁹⁸, kaip teigė saugumas.

KGB Kauno miesto spec. pranešime rašoma apie išaiškintas grupes, „kurios save vadino hipiais“²⁹⁹ Vienos iš grupių vadovu buvo laikomas 22-ejų m. vaikiną Genadijus Slavinskas. Pranešime buvo pažymėta, kad vaikino motina „buvo teista už ypatingai pavojingą valstybinį nusikaltimą“.³⁰⁰

G. Slavinskas netoleravo tuo metu buvusios tarybų valdžios. 1970 m. pabaigoje surengė protestą Vytauto parke. Protestas vyko prie šokių paviljono. Viso to priežastis buvo ta, kad administracija neįleido į šokius „jaunuolių ilgais plaukais ir netinkama apranga“.³⁰¹ Atėjusių jaunuolių grupėje buvo ~300 žmonių. Vaikiną ragino jaunuolius nelankyti šokių paviljono išsakydamas nuomonę, kad toks draudimas žemina jaunuolius ir jų teises, kurios yra įrašytos konstitucijoje (sovietinėje- aut.past.). Parodęs konstituciją jis patarė, kad jeigu ji negalioja, tai visi dalyviai, nusipirkę po egzempliorių, išplėšia lapus ir išmėto po visą miestą.³⁰²

G. Slavinskas buvo iniciatorius kelių jaunimo susitikimų, kurie vyko Adomo Mickevičiaus slėnyje bei kitur mieste. Ten jis, pasak saugumiečių „pasisakė nacionalistine tema“. Jis komentavo atskirus Sovietų Sąjungos konstitucijos straipsnius, akcentavo svarbą ten, kur buvo nurodyta teisė savarankiškai šalims narėms išstoti iš Sąjungos, žodžio laisvė bei mitingų ir demonstracijų galimybės. Pasak saugumo, „susirinkusį jaunimą įtikinėjo ir kvietė kovoti už Lietuvos išėjimą iš SSRS ir demokratinių teisių išplėtimą jaunimui“. G. Slavinsko nuomone, tai buvo galima padaryti jaunimo eisenų metu. Panašiai kaip Latvijoje ir Estijoje. „Egzistuoti kaip atskiros ir nepriklausomos valstybės,“³⁰³ – toks buvo G. Slavinsko požiūris į Baltijos šalių ateitį. KGB ataskaitoje pažymėta, kad tokių susirinkimų tarp jaunimo buvo keturi, o dalyvių skaičius svyravo nuo 6 iki 10 žmonių.³⁰⁴

Saugumui Genadijus Slavinskas apie poelgio priežastis aiškino, jog jam, muzikantui, kuris priklausė orkestrui, teko mieste girdėti pasisakymus iš žmonių, kurių jis nepažinojo „nacionalistine“ tema: „Metropolio“ restorane, alaus bare pavadinimu „Rambynas“, taip pat iš

---

²⁹⁷ Ten pat. P. 12.

²⁹⁸ Ten pat. P. 13.

²⁹⁹ KGB Kauno m. skyriaus spec. pranešimas apie Kauno jaunimo hipių grupę. F. K-18, ap. 1, b. 155, l. 1-7. [prieiga internete 2021-03-24] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/7424/from:690> > P. 1.

³⁰⁰ Ten pat. P. 1.

³⁰¹ Ten pat. P. 1.

³⁰² KGB Kauno miesto skyriaus spec. pranešimas apie Kauno jaunimo hipių grupę. F. K-18, ap. 1, b. 155, l. 1-7. [žiūrėta 2021-04-13] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/7424/from:538> > P. 2.

³⁰³ Ten pat. P. 2.

³⁰⁴ Ten pat. P. 2.

Aleksandro Jegorovo, kuris buvo buvęs keletą kartų kitose Baltijos šalyse ir teigė, kad ten jaunimas gyvena daug laisviau.³⁰⁵

Jis taip pat teigė, kad jam ir jo draugams įtaką padarė žavėjimasis ir domėjimasis užsienio „pop“ grupių (dažniausiai tai buvo roko grupės, bet įvardijama „pop“, nes tuo metu rokas buvo populiarioji muzika tarp jaunimo.- aut.past.). O taip pat hiپیų gyvenimas kapitalistinėse šalyse. KGB pranešime pateikiami asmenys, kurie „dalyvavo organizacijoje“:³⁰⁶ Dvidešimtmetė Nijolė Raslavičiūtė, Kauno gyventoja, nepriklausiusi partijai, mergina niekur nedirbo. Devyniolikmetis Alfonsas Bagdauskas buvo Kauno gyventojas ir nepriklausė partijai. Aleksandras Jegorovas, kuris gyveno Kauno mieste, niekur nedirbo bei buvo nepartinis. Jonas Šukaitis, aprašomuoju laikotarpiu buvęs sovietinėje armijoje, gyveno Kaune. Gediminas Alekna, kuris gyveno Kaune, buvo nepartinis ir dirbo „statybos valdyboje – betonuotoju“. Ričardas Gužas buvo nepartinis, Kauno gyventojas, dešimtokas Jablonskio vidurinėje. Leonas Belovas gyveno Kaune ir buvo radijo gamyklos darbininkas. Jiems visiems buvo 18-rika.³⁰⁷ Rimantui Kubiliui buvo 17-rika ir jis buvo nepartinis dešimtos klasės mokinys 2- os vidurinės mokyklos.³⁰⁸

Miša Zrielmanas Kauno gyventojas, nepartinis, mokėsi 9 klasėje vidurinėje mokykloje. Vitalijus Volkovas, kuris priklausė komjaunimui, gyveno Kaune ir lankė 10 klasę Jablonskio vidurinėje mokykloje, Valentinas Didžagalvis taip pat gyveno Kaune, nepriklausė partijai ir mokėsi Jablonskio vidurinėje mokykloje. Tą patį galima pasakyti ir apie Romą Birseną. Visiems jaunuoliams buvo 16-rika.³⁰⁹ Penkiolikmetis Tadas Kardokas buvo Kauno gyventojas, nepriklausė partijai bei mokėsi vidurinėje mokykloje.³¹⁰

Pranešime rašoma, kad renkant informaciją apie G. Slavinską ir jo grupę buvo nustatyta kita „hipių“ grupė. Jo išsilavinimas buvo aštuonių klasių ir jis buvo radijo gamyklos montažininkas.³¹¹ Pirmosios grupės egzistavimas yra visai realus, bet antrosios grupės egzistavimas gali būti mažai tikėtinas, nes vienas asmuo negali būti įvardijamas grupe, nes grupę turi sudaryti bent du asmenys. Jaunuoliai įkvėpti Vakarų kultūros siekė permainų ir savo šalyje, kuri buvo socialistiniame lageryje per kitonišką laikyseną: muziką, aprangos stilių, vertybes.

Lietuvos katalikų bažnyčios kronika rašo, kad Kauno jaunimas buvo susibūręs Centriniam bulvare per Romo Kalantos metines ir kad jos praėjo be didesnių incidentų.³¹²

1973 m. ataskaitoje rašoma, kad 22 m. jaunuolis Viktoras Želtkovas, kuris gyveno Kaune ir, pasak saugumo, buvo „be tikslaus užsiėmimo“, namuose laikė du sąsiuvinius rankraštinio

---

³⁰⁵ Ten pat. P. 2.

³⁰⁶ Ten pat. P. 3.

³⁰⁷ Ten pat. P. 3-4.

³⁰⁸ Ten pat. P. 4.

³⁰⁹ Ten pat. P. 3-4.

³¹⁰ Ten pat. P. 4.

³¹¹ Ten pat. P. 4.

³¹² *Lietuvos katalikų bažnyčios kronika*. Chicago: Mykolo Morkūno spaustuvė, 1974. P. 305.

varianto, kuriame buvo eilėraščiai apie Romą Kalantą, kuriuos jam padauginti spausdinimo mašinėle padėjo žmona. Tokie išspausdinti eilėraščiai buvo platinami Želtovo pažįstamų tarpe.³¹³

Lietuvos katalikų bažnyčios kronika aprašo įvykį, kai 1973 m. kovo 27 d. prieš Lietuvos ir Latvijos kraštotyrininkus buvo įvykdytas išpuolis. Į saugumą buvo pristatyta virš 100 kraštotyrininkų ir su jais susijusių asmenų. Tai buvo Vilniaus, Kauno bei Rygos saugumo patalpos. Vyko kratos bei žmonės buvo suimami. Aktyvūs kraštotyrininkai tokie, kaip kaunietė J. Eitmanavičiūtė ir kt., buvo priversti pasirašyti, kad „ateityje nedalyvaus saviveiklinėje kraštotyroje“.³¹⁴ Jaunieji kraštotyros nariai buvo šantažo būdu verčiami bendradarbiauti su saugumiečiais. Ketvertas, kuriuos tardė saugumas, buvo suimti.³¹⁵

Vidmantas Povilionis buvo kaltinamas tuo, kad priklausė sovietmečiu buvusiai nelegaliai organizacijai ir ne tik nepranešė apie ją saugumiečiams, bet ir buvo įsitraukęs į jos veiklą. Platinęs atsišaukimus Vasario 16-osios proga bei namuose laikęs antisovietinę literatūrą, prisidėjęs prie jos platinimo ir prisijungęs prie pogrindžio leidinio „Naujasis Varpas“ kūrimo. Aloyzas Mackevičius buvo kaltinamas tuo, kad nepranešė apie organizacijos veiklą ir įsitraukęs į ją.³¹⁶

Tai buvo Antanas Sakalauskas, Šarūnas Žukauskas, Vidmantas Povilionis bei Izidorius Rudaitis. Tais metais V. Povilioniui buvo 26-eri ir jis buvo inžinierius technologas, kuri nubaudė 2 metams griežto režimo lageriu, o Aloyzui Mackevičiui 24-eri. (A. Mackevičius buvo vėliau prijungtas prie vykstančio tyrimo apie kraštotyrininkų veiklą.) ir jį nubaudė 2 metų bausme paprasto režimo lageriu. A. Mackevičius buvo KPI studentas.³¹⁷

Po bylos buvo susidorota ir su kitais Kauno kraštotyrininkais. Jucevičius, kuris mokėsi aspirantūroje, buvo pašalintas iš Politechnikos instituto. Jis dirbo cheminės technologijos fakultete. Albinas Jonkus buvo Statybos santechnikos fakulteto studentas ir jis buvo išbrautas iš studentų sąrašų, o iš Medicinos instituto pašalinta buvo penktame kurse besimokiusi studentė Levija Mozerytė bei „Chirurginės stomatologijos katedros asistentas Remigijus Morkūnas“.³¹⁸ Šeštame kurse besimokiusi Nijolė Muraškaitė iš Medicinos instituto gavo itin griežtą papeikimą dėl to, kad jos elgesys neatitiko sovietinio gydytojo reikalavimų. Be to, ji dar buvo kaltinama bažnyčios lankymu ir tikėjimu. Tokius pat papeikimus gavo 6-to kurso studentai Kazimieras Preikša ir Virginijus Skabuiskas.³¹⁹

1974 m. prieš vasario 16 d. saugumas nerimavo, kad jaunimas, kuris, pasak jų, buvo nusiteikęs „vykdyti žalingą veiklą“ gali ką nors padaryti per šią šventę, kuri sovietiniais metais

³¹³ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto 4-ojo poskyrio ataskaita už darbą 1973 m. F. K-18, ap. 1, b.162, l. 63-76. [prieiga internete 2021-02-28] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4331/from:690> > P. 13-14.

³¹⁴ *Lietuvos katalikų bažnyčios kronika*. Chicago: Mykolo Morkūno spaustuvė, 1975. P. 128. T. 2.

³¹⁵ Ten pat. P. 128, 130.

³¹⁶ Ten pat. P. 131.

³¹⁷ Ten pat. P. 137.

³¹⁸ Ten pat. P. 188.

³¹⁹ Ten pat. P. 188-189.

buvo draudžiama. KGB stebėjo 9 jaunuolius³²⁰, kuriuos įtarė galint ką nors padaryti. Jų vardai, gimimo metai ar kita svarbesnė informacija nebuvo nurodyta, tik jų pavardės.

Stebimi buvo šie jaunuoliai: Butvilevičius, kuris yra apibūdinamas kaip nusiteikęs „nacionalistiškai“³²¹ ir minima, kad pokalbyje su agentu išsako mintis apie tai, kad gali įvykdyti „žalingą veiklą“³²², Rakutyte stebima dėl to, kad „imituoja hipius kokioje tai veikiančioje jaunimo organizacijoje“, ji o tai gali reikšti ne ką kitą o kaip merginos norą būti hipių dalimi ir galimai tai išreiškia kokioje nors tai veikiančioje oficialioje, kur ją galimai dėl to kritikuoja arba pogrindinėje jaunimo organizacijoje, Kauno Politechnikos Instituto studentas Staskonis aprašomas kaip turintis „nacionalistines nuotaikas“ ir kaip antisovietinės organizacijos „Mes už Lietuvą“ narys, Buzunevičius ir Dailida aprašomi kaip tie, kurie nuplėšė ir sunaikino sovietinės Lietuvos vėliavą ir išsakė neigiamas mintis apie sovietų valdžią Lietuvoje. Uokas minimas kaip tas, kuriam buvo jau seniau vesta „profilaktika“ dėl antisovietinio turinio atsišaukimų platinimo ir jis „išsako norą tęsti kovą prieš sovietų valdžią“. Vilinas minimas kaip klubo „Žilvinas“, kuriame renkasi žmonės, kurių pažiūros yra antisovietinės, vadovas. Jankavičius, pasak saugumo, „išsakė žalingus sprendimus sovietų valdžios atžvilgiu“³²³, kas buvo ne kas kita, o neigiamas nusiteikimas prieš sovietus ir antisovietinių veiksmų planavimas tokių, kaip vėliavos iškėlimas, atsišaukimų platinimas, etc. Paskutinis paminėtas asmuo buvo Sakalas, kuris taip pat kaip ir kiti paminėti jaunuoliai buvo nusiteikęs antisovietškai ir pateisinęs savo suimtų draugų „žalingą veiklą“.³²⁴

1976 m. ataskaitoje rašoma, kad jaunimas per turizmo ir kraštotyros ratelius yra „išnaudojami nacionalistinių ir klierikalinių idėjų propagavimui“.³²⁵ Taip pat rašoma, kad jaunimas ir inteligentija, kuri įgavo pasitikėjimą, buvo atrenkami į eucharistinio būrelio veiklą. Susirinkimai vyko dažniausiai butuose pasinaudojant priedanga, kuri būdavo įvairi.³²⁶

1976 m. KGB išsiaiškino ir pradėjo kratą pas Vitaliją Gasiūnaitę, kuriai tuo metu buvo 17-rika ir ji buvo vidurinės mokyklos moksleivė. Pagal saugumiečius, ji buvo įvardinta kaip „nacionalistinių pažiūrių“, kas dabar paprasčiausiai reiškia, kad mergina buvo nusiteikusi patriotiškai pavergtos šalies labui. Mergina namuose laikė „nacionalistinio“ turinio sąsiuvinius ir minima, kad kelis kartus ji dalyvavo antisovietinių lapelių platinime įvairiose Kauno miesto ir

³²⁰ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus agentūrinių-operatyvinių priemonių planas dėl galimų neramumų 1974 m. vasario 16 d. F. K-18, ap. 1, b.162, l. 85-95 [prieiga internete žiūrėta 2021-04-12] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4332/from:690> > P. 1.

³²¹ Ten pat. P. 1.

³²² Ten pat. P. 1.

³²³ Ten pat. P. 3.

³²⁴ Ten pat. P. 4.

³²⁵ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus pažyma apie ideologines kontražvalgybos darbo rezultatus 1976. F. K-18, ap. 1, b.172, l. 1-14. [prieiga internete 2021-03-03] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4338/from:690> > P.2.

³²⁶ Ten pat. P. 8.

rajono vietose. Per „įspėjamąjį-profilaktinį“ pokalbį buvo nustatyta, kad mergina su savo bendraklase 1975 m. pabaigoje platino „nacionalistinio turinio“ lapelius du kartus.³²⁷

Tais pačiais metais per tarptautinę darbininkų šventę (gegužės 1 d.) Kauno mieste nuo dviejų namų buvo nuplėštos ir sumestos į balą sovietų Lietuvos valstybinės vėliavos. Buvo nustatyta, jog tai padarė Alfonsas Sidaravičius, kuriam buvo 17m., ir jis mokėsi 4-tojoje profesinėje mokykloje ir Algimantas Sidaravičius, kuriam buvo 19m., ir jis dirbo kariniame dalinyje. Vaikinams buvo iškelta byla.³²⁸

Pažymoje apie ideologinės kontržvalgybos rezultatus sužinome, jog 1976 m. kraštotyrininkai, pasak saugumiečių, „aktyvino savo veiklą“, t.y., reikėsi gan aktyviai. Tais metais buvo užvesta byla, pavadinta „fanatikais“, kurioje įrašyti asmenys: Juozas Dobkėničius, kuriam buvo 36 m., Viktoras Snieška, kuriam buvo 29 m. ir Šarūnas Boruga, kuriam buvo 28 m. Saugumas pažymi, kad jie aktyviai dalyvauja kraštotyrinėje veikloje ir „skleidžia antisovietinius pasisakymus“ (reikia kitokią nuomonę nei kad priimta oficialiai sovietų Lietuvoje – aut. past.), „palaiko ryšius su nacionalistiškai nusiteikusiais asmenimis“ bei kraštotyrininkais ir turistais ir iš kitų Lietuvos miestų.³²⁹ Šis atvejis puikiai vaizduoja, kaip „brandus jaunimas“ buvo įsitraukęs į nesmurtinę rezistenciją Kaune, kur buvo aktyvus kraštotyrininkų judėjimas. Viktoras Snieška ir Šarūnas Boruga buvo geras to pavyzdys.

Vasario 16-osios proga Kaune iškėlė nepriklausomos Lietuvos vėliavą, o, pasak saugumo, tai tebuvo „buržuazinės Lietuvos vėliava“. Šia veikla buvo įtarta Rūta Janušėnčiūtė, kuri jau anksčiau buvo pastebėta saugumo dėl „nacionalistinių lapelių gaminimo ir platinimo“.³³⁰ Nors merginos amžius nėra nurodytas, galime spėti, jog tai buvo arba mokinė, arba studentė, nes antisovietinių atsisaukimų platinimą dažniausiai užsiimdavo mokyklų moksleiviai ir studentai.

Jaunimas sovietinėje Lietuvoje rado būdų kaip pasyviai priešintis sovietinei okupacijai. Juos įkvėpdavo Vakarų radijas toks, kaip „BBC“ ar „Amerikos balsas“, jie rašydavo laiškus į užsienio radiją, prašydavo pagroti mėgstamų grupių laidas, kiti prašydavo atsiųsti mėgstamų atlikėjų nuotraukas. Žinoma, būta ir kitokių atvejų, kai rezistencija nebuvo tokia pasyvi, o buvo imtasi veiksmų, pvz., keletas atvejų, kai sovietinė Lietuvos vėliava buvo nuplėšta ir išniekinta. 1973 m. buvo įvykdyta akcija prieš kraštotyrininkus, kuriuos saugumas laikė tiesiogine grėsme Lietuvos SSR. Romo Kalantos įtaka jaunimui taip pat buvo stipriai jaučiama: per metines jaunimas stengdavosi jį prisiminti, buvo platinami eilėraščiai apie jį, o viešoji nuomonė sovietinėje Lietuvoje stengėsi pavaizduoti Romą Kalantą kaip psichikos sutrikimų turėjusį asmenį.

---

³²⁷ Ten pat. P. 9.

³²⁸ Ten pat. P. 9.

³²⁹ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus pažyma apie ideologines kontržvalgybos darbo rezultatus 1976 m. F. K-18, ap. 1, b.172, l. 1-14. [prieiga internete 2021-04-09] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4338/from:690> >

³³⁰ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus pažyma apie kontržvalgybinį darbą 1975 m. F. K-18, ap. 1, b.169, l. [prieiga internete 2021-04-09] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4335/from:538> > P. 8.

3.5. Katalikiško jaunimo persekiojimas Kaune

Kova tarp tikinčių ir netikinčių yra amžina. Sovietų Sąjungoje tikintieji buvo persekiojami, nes jie buvo matomi, kaip „atgyvena“ ir tik trukdė komunizmo statyboms. Tėvai norėdami perduoti savo tikėjimo tradiciją stengėsi vaikus auklėti katalikiškai net ir okupacinėmis sąlygomis (švęsdami religines šventes, priimdami Komuniją, etc.). Katalikiškasis jaunimas gali būti išskiriamas iš rezistentų grupės kaip atskira šaka, nes jam teko patirti daug puolimo iš sovietinių ateistų. Tam skirtas šis poskyris.

Direktorė iš Kauno II vidurinės mokyklos pasižymėjo tuo, kad iš religingų mokinių atimindavo jiems svarbius religinius simbolius, t.y., medalikėlius bei kryželius. Kaip tik toks įvykis įvyko 1973 m. sausį, kai iš mokyklą lankančios mokinės buvo paimtas medalikėlis ir mokytoja pareiškė: „Tokių gelžgalių pas mane pilnas stalčius!“³³¹

Prieš 1973 m. Velykas Kauno mokyklose buvo nutarta, kad balandžio 22 (Vladimiro Lenino gimtadienį) vyks komunistinė talka. Moksleiviai nesutiko ir jie siūlėsi atidirbti kitu laiku, bet tik ne per svarbią religinę šventę. 1973 m. balandžio 20 d. mokytoja Stanionienė iš Kauno II aštuonmetės mokyklos baugino mokinius, kad jei šie per šv. Velykas eis į bažnyčią, tai ten jų lauks miliciją ir visus sugaus. Viena mokinė mokytojai atsakė taip: „Aš eisiu į bažnyčią su mamyte ir tėveliu – jie mane apgins nuo milicininkų!“³³².

Iš 8 klasės per šv. Velykas XXV vidurinėje mokykloje nebuvo atėjęs į komunistinę talką nė vienas mokinytis. O štai mokiniams ir mokytojams prieštaraujant I Komjaunimo mokykloje visą savaitę kabėjęs skelbimas apie tai, kad per Vladimiro Lenino gimtadienį, t.y. balandžio 22 d., bus talka, tokia talka buvo atšaukta ir perkelta į Didįjį Šeštadienį. Per Lenino gimtadienį niekas prie jo paminklo nenešė gėlių iš II aštuonmetės mokyklos, nes nesusirinko reikiamas moksleivių skaičius. Mokytojai, kurie Salomėjos Nėries mokyklos išleido mokinius anksčiau iš leninės talkos, buvo išbarti mokyklos direktorės. Sužinoję, kad bus talka, XII vidurinės mokyklos vyresnieji moksleiviai sakė, kad neis, ir dėl to turėjo eiti į talką 5 ir 7 klasių mokiniai. Mokiniai buvo mokytojų bauginami, kad į pažymėjus bus įrašyta apie elgesį.³³³

Mokiniai ir jų mokytojai XXX vidurinėje mokykloje sužinoję apie talką, kuri vyks per svarbią šventę - šv. Velykas, nesutiko su tuo. Direktorė sakė, kad „potvarkis atėjęs iš švietimo skyriaus“. Tie, kurie nedalyvavo talkoje, privalėjo rašyti pasiaiškinimus, o tėvai privalėjo pasiaiškinti, kodėl gi jų vaikai neatėjo į lenininę talką.³³⁴

³³¹ Lietuvos katalikų bažnyčios kronika. Chicago: Mykolo Morkūno spaustuvė, 1974. P. 223.

³³² Ten pat. P. 269.

³³³ Ten pat. P. 270.

³³⁴ Ten pat. P. 270.

Kauno mieste 1974 m. spalio 27 d. pas Kauno miesto gyventoją Genę Žukauskaitę buvo apsilankęs būrelis vaikų. Jie norėjo gauti Pirmosios Komunijos nuotraukų. Netrukus po viso to prasidėjo vaikų bei jų tėvų persekiojimas ir terorizavimas. Auklėtoja ketvirtos klasės mokinius sustatė prieš klasę ir barė už tai, kad jie priėmė Komuniją. Tai nutiko 24-ojoje vidurinėje mokykloje. Vėliau tų vaikų tėvai buvo kviečiami į mokyklą ir koneveikiami, kad leido vaikus į bažnyčią.³³⁵

1975-ųjų vasario 11 dieną Veterinarijos Akademijos studentai vykdami į Kurtuvėnus, užsuko į Šiluvą bei Tytuvėnus. Docentas, kuris priklausė marksizmo katedrai, ėmė klausinėti studentus kaltindamas, ko jie buvo užsukę į Šiluvą. Studentai, kurie dalyvavo Užgavėse, buvo gąsdinami tuo, kad bus pašalinti iš Akademijos.³³⁶

1975 m. saugumas pažymoje apie kontržvalgybinį darbą rašo, kad eucharistiniuose rateliuose dalyvauja jaunimas. Tokie susiejimai vyko nelegaliai sovietiniais metais. Saugumas teigė, kad „greta religinių dogmų mokymosi“ vyksta ir samprotavimai antisovietine tematika.³³⁷

1976-aisiais per Velykų atostogas saugumas tardė jaunus klierikus. Jų buvo klausama, iš kur jie gauna „Lietuvos katalikų bažnyčios kroniką“ bei „Aušrą“ (svarbius pagrindinius leidinius – aut.past.). Jų buvo klausta, kaip jie šventė Vasario 16 dieną. Jaunuoliai buvo klausinėjami apie kitus kunigus, kuriuos saugumas traktavo kaip nepatikimus. Klierikai apie pokalbį su saugumu negalėjo niekam prasyti.³³⁸

Per šv.Velykas Žemės Ūkio Akademijoje sekmadienį buvo darbo diena, nes reikėjo atidirbti už šeštadieninę talką. Kai kurie studentai, kurie priklausė aukštesniesiems kursams, kad pasakė, kad į talką neateis būtent sekmadienį. Tą sekmadienį į paskaitas studentų susirinko labai nedaug: „pirmųjų miškininkų kursų atėjo tik penkiasdešimt procentų, mechanizacijos – 5 iš 75 studentų, o kai kuriose aukštesniųjų kursų grupėse į užsiėmimus atvyko 4-5 studentai (iš 26-27)“.³³⁹

Penktajame Katalikų bažnyčios kronikos tome yra aprašomas įvykis, kaip iš Kauno kunigų seminarijos buvo pašalinti du klierikai – P. Ražukas ir V. Pūkas. Jie nebuvo nieko nusikalte, išskyrus tuo, kad Ražukui Pūkas paskolino rašomąją mašinėlę, o jis bandė tokiu būdu padauginti sovietmečiu draudžiamos religinės literatūros. Saugumiečiai vaikuose matė priešus ir „nutarė išardyti seminarijoje „antitarybinius lizdus“.³⁴⁰

³³⁵ *Lietuvos katalikų bažnyčios kronika*. Chicago: Mykolo Morkūno spaustuvė, 1975. P. 326. T. 2.

³³⁶ *Lietuvos katalikų bažnyčios kronika*. Chicago: Mykolo Morkūno spaustuvė, 1976. P. 53-54. T. 3.

³³⁷ Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus pažyma apie kontržvalgybinį darbą 1975 m. F. K-18, ap. 1, b.169, l. [prieiga internete 2021-04-09] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4335/from:538> > P. 2.

³³⁸ *Lietuvos katalikų bažnyčios kronika*. Chicago: Mykolo Morkūno spaustuvė, 1976. P. 58. T. 3.

³³⁹ *Lietuvos katalikų bažnyčios kronika*. Chicago: Mykolo Morkūno spaustuvė, 1978. P. 69. T. 4.

³⁴⁰ *Lietuvos katalikų bažnyčios kronika*. Chicago: Mykolo Morkūno spaustuvė, 1979. P. 19. T. 5.

Jonas Ivanauskas, 29-osios vidurinės abiturientas Kaune, įstojo į Kunigų seminariją ir dėl to mokyklos valdžia gavo įspėjimą iš „aukščiau“. O 6f klasės moksleivė Laima Sutkutė auklėtojos užrištą pionierės kaklaraištį nusiėmė, bet dėl šio veiksmo sulaukė daug žalos.³⁴¹

Katalikiškojo jaunimo rezistencija Kaune reiškėsi per religinių simbolių nešiojimą, talkų boikotą, jeigu būdavo šv. Velykos arba sekmadienis. Taip pat draudžiamos literatūros susijusios su religija dauginimu, piligriminių vietų lankymu. Tai parodė, kad jaunimui jų senelių ir tėvų tradicijos buvo svarbios ir jie nepasidavė visuotinei ateizacijos politikai, kuri vyko tuo metu sovietų Lietuvoje.

---

³⁴¹ *Lietuvos katalikų bažnyčios kronika*. Chicago: Mykolo Morkūno spaustuvė, 1979. P. 213. T. 5.

IV. JAUNIMO NESMURTINĖ REZISTENCIJA ŠIAULIUOSE

4.1. Šiaulių moksleivių ir studentijos padėtis (7 deš.pr. – 8 deš. pab.)

Sovietiniais metais Šiauliai buvo ketvirtas pagal dydį sovietinės Lietuvos miestas. Šiauliai buvo moksleivių ir studentijos centras šiaurinėje sovietinės Lietuvos dalyje. Ne visi moksleiviai ir studentai galėjo leisti sau mokslus sostinėje ar kituose didžiuosiuose miestuose, tad reikėjo tenkintis ir periferijos centru.

Kazio Preikšto pedagoginis institutas, kurio šaknys siekia dar pokario pradžią, ypač išaugo 1970-aisiais. 1970-1971 m. jame mokėsi 1412 studentų ir 1640 studentų neakivaizdiniu būdu. Kauno politechnikos instituto Šiaulių vakarinis fakultetas veikė nuo 1959 m. rugsėjo 1 d. Iš pradžių čia tebuvo dvi specialybės: „mašinų gamybos technologijos ir pramoninės bei civilinės statybos“. 1960 m. atsirado odos gaminių technologijos specialybė. 1962-aisiais „vakarinis skyrius buvo perorganizuotas į KPI Šiaulių vakarinį fakultetą“. 1963-aisiais prisidėjo dvi naujos specialybės: „radiotechnikos bei elektros pavarų bei gamybos proceso automatizavimo“. 1965 m. buvo išleista pirma studentų laida. Ją sudarė 43 inžinieriai. 319 studentų iki septintojo dešimtmečio pradžios baigė ir gavo inžinieriaus specialybę. 1972 m. vakariniame KPI fakultete studijavo 650 studentų.³⁴²

Šiauliuose sovietmečiu veikė ir Aukštesnioji muzikos mokykla, kuri savo istoriją pradeda nuo to laiko, kai nacistinė Vokietija prisijungė Klaipėdos kraštą ir muzikos mokyklai reikėjo keltis kitur. Vieta buvo pasirinkta Šiauliai. 1970-1971 m. mokykla turėjo 170 moksleivius. Užsiėmimai vyko styginių, pučiamųjų, fortepijono, liaudies instrumentų bei vokaliniam ir chorvedybos skyriuose. Pokaryje šią mokyklą baigė 356 moksleiviai.³⁴³

1946 m. Šiauliuose buvo įkurta medicinos mokykla. Septinto dešimtmečio pradžioje ji turėjo 490 moksleivius. Ši mokykla sovietinei respublikai paruošė ~1600 akušerių, medicinos seserų ir kt.³⁴⁴

Nuo 1948 iki 1961 m. agrozootechnikumas Šiauliuose ruošė zootechnikus bei agronomus. Per visą gyvavimo laikotarpį buvo paruoša ~500 savo srities profesionalų. 1961-aisias buvo atidarytas Šiaulių politechnikumas, kuris po 7 metų buvo pavadintas garsaus sovietinio veikėjo Karolio Didžiulio vardu. Politechnikume buvo mokoma šių specialybių: žemės ūkio elektrifikacijos, pramoninės ir civilinės statybos, automobilių remonto ir techninio aptarnavimo, buhalterinės apskaitos ir raštvedybos, radijo aparatūros gamybos, etc. Iki septinto deš. pradžios politechnikumas išleido 1662 diplomuotus specialistus.³⁴⁵

³⁴² Bilevičius, P. *Šiauliai*. Vilnius: Mintis, 1972. P. 90-91.

³⁴³ Ten pat. P. 91-92.

³⁴⁴ Ten pat. P. 92.

³⁴⁵ Ten pat. P. 94.

Šiaulių prekybos mokykla savo veiklos pradžioje buvo Vilniaus prekybos mokyklos filialas, bet 1969 m. tapo atskiru padaliniu. 1972-aisias mokėsi 320 moksleiviai. Profesinės technikos mokyklos ruošė moksleivius su viduriniu ir aštuonmečiu išsilavinimu įvairioms specialybėms. Profesinė technikos mokykla Nr. 12 buvo įkurta 1961. Ji ruošė avalynės specialistus ir mezgėjus. Prof. technikos mokykla Nr. 13, kuri buvo įkurta tais pačiais metais ir ruošė metalo apdirbimo specialistus bei specialistus radijo pramonei. Prof. technikos mokykla Nr. 29, kuri buvo įkurta 1964 ruošdavo statybininkus.³⁴⁶

1971 m. Šiaulių bendrojo lavinimo mokykloje mokėsi ~16 tūkst. mokinių. 1300 suaugusiųjų mokėsi vakarinėse vidurinėse. 1961 m. Šiauliuose pradėjo veikti II internatinė mokykla. Ten daugiausiai mokėsi vaikai be šeimų. Iš viso jų mokėsi ~500. 1970-aisiais I internatinė mokykla tapo specialiaja. Ten buvo mokomi ir gydėsi 150 vaikai, turėję problemų dėl stuburo. Septinto dešimtmečio pradžioje iš viso buvo 25 bendrojo lavinimo įstaigos: „11 vidurinių, 1 aštuonmetė, 4 pradinės, 4 internatinės mokyklos ir 5 vakarinės“³⁴⁷

Nepaisant to, kad Šiauliai nebuvo toks didelis miestas kaip Vilnius ar Kaunas čia vis dėlto vyko aktyvus moksleivių bei studentų gyvenimas. Daug jaunimo mokėsi bendrojo lavinimo mokyklose, specializuotose mokyklose bei institute. Visi mokymo centrai, kaip vėliau bus atskleista darbe, buvo jaunimo rezistencijos židiniai Šiauliuose.

4.2. Katalikiškojo jaunimo persekiojimas Šiauliuose

Sekdamas tėvų pėdomis jaunimas net ir ateistiniais sovietinės Lietuvos metais neatsižadėjo savo tikėjimo. Jie nepasidavė okupantams ir rado būdų kaip priešintis ir už tai buvo persekiojami. Tai vyko ne tik buvusioje laikinojoje sostinėje Kaune, bet ir Šiauliuose.

Šiaulių V vidurinės mokyklos klasės auklėtoja paprašė mokinių iš XI B klasės atsinešti pareiškimus tėvų, kurių atžalos atsisakė stoti į komjaunimą. Juozo Šileikio parašymas skambėjo taip: „Mano duktė Virginija Šileikytė yra tikinti ir, nenorėdama veidmainiauti, į komjaunimą nestos“.³⁴⁸ Šis atvejis yra geras pavyzdys, kaip mergina priešinosi ateizmo politikai ir šitai įsitraukė į jaunimo nesmurtinę rezistenciją Šiauliuose per religiją.

Zenonui Mištautui, kuris mokėsi Šiaulių K. Didžiulio politechnikume, buvo sumažintas elgesio pažymys bei diplomo ginimasis nukeltas metams dėl to, kad jis atsisakė vesti, kaip rašoma, „ateistinę paskaitą“. Vaikinas prašė, kad diplomo gynimo nenukeltų, bet ministras, kuris buvo atsakingas už Aukštąjį ir specialųjį mokslą, nepakeitė nutarimo, nes Šiaulių

---

³⁴⁶ Ten pat. P. 94.

³⁴⁷ Ten pat. P. 94-95.

³⁴⁸ *Lietuvos katalikų bažnyčios kronika*. Chicago: Mykolo Morkūno spaustuvė, 1975. P. 95. T. 2.

politechnikumas jam pranešė, kad studentas tiki, nešė kryžių į Meškuičių piliakalnį Romo Kalantos garbei, etc.³⁴⁹

1974 m. šv. Kalėdų proga Šiaulių pedagoginiame institute studentai, priklausę II defektologų kursui, atėjo šventiškai pasipuošę. Vėliau jiems buvo liepta užrašyti pamokslą ir perduoti jį komjaunimui, bet jie atsisakė ir motyvavo, kad tai „į studentų pareigas neįeina“.³⁵⁰

Mokytoja Šiaulių II internatinėje mokykloje paėmė iš mokinės rožančių ir jį sudraskė, bet jai mokinė atsakė: „Aš turiu 10 pirštų vietoje rožančiaus karoliukų ir visur galiu kalbėti poteries – ir pertraukos metu, ir patale, ir kelionėje“.³⁵¹

1975 m. rugsėjo 16d. proftechninėje mokykloje, kuri buvo Šiauliuose, įvyko susirinkimas, kurio metu tekintojų grupę norėta užrašyti į komjaunimą. Mokiniai įvairiais būdais buvo pašiepiami ir terorizuojami, pvz., verčiami stovėti pakeltomis rankomis, kai atsisakydavo stoti į komjaunimą, vadinami „chuliganais, fašistais“. Viso to pasekmė - pusė klasės taip ir neįstojo į komjaunimo organizaciją.³⁵²

Mirus Šiaulių IX vidurinės mokyklos septintokės tėvui ir sužinojus, kad laidotuvės bus atliekamos su religinėmis apeigomis, klasės auklėtoja Elena Baškienė klasės mokinių neišleido į laidotuves.³⁵³ Pasipriešinimas ateistinei politikai vyko ir per religines apeigas, jų lankymą, tad mokytoja palaikydama oficialiąją ideologiją ar nenorėdama jai prieštarauti neleido vaikams eiti į laidotuves, kas irgi galėjo būti traktuojama kaip tam tikra nesmurtinės rezistencijos forma.

1976 m. Šiaulių V vidurinėje mokytoja rado maldaknygę, kuri priklausė II c klasės mokinei. Mokytoja ižeidinėjo mokinę, vadino ją „sena boba“. Kitu atveju toji pati mokytoja Jasiūtė liepė atsistoti mokiniams ir pamatė, kad dalis klasės neturi spaliuko ženklelio. Ji grasino sumažinti drausmės pažymį, jei ir kitą dieną mokiniai ateis be ženklelio.³⁵⁴

1976 m. per šv. Kalėdas Šiaulių VI vidurinės mokyklos mokinyš Jonas Jurevičius iš 8 a. klasės pasišalino iš pamokų tam, kad galėtų šv. Kalėdų proga nueiti į bažnyčią. 29 d. klasės auklėtoja po pamokų pasilikusi mokinį jį „auklėjo“, bet jaunuolis nepasidavė ir drąsiai gynė savo įsitikinimus.³⁵⁵

Tais pačiais metais V vidurinės mokyklos mokytoja Jasiute-Braziuliene išdalino mokiniams anketas su tokiais klausimais, kaip antai: „ar tiki?“, „ar eini į bažnyčią?“, etc. Kai mokiniai užpildė anketas, mokytoja radusi tikinčių moksleivių atsakymus pašiepdama juos privertė

---

³⁴⁹ Ten pat. P. 140.

³⁵⁰ *Lietuvos katalikų bažnyčios kronika*. Chicago: Mykolo Morkūno spaustuvė, 1976. P. 54. T. 3.

³⁵¹ Ten pat. P. 208-209.

³⁵² Ten pat. P. 342.

³⁵³ Ten pat. P. 343.

³⁵⁴ *Lietuvos katalikų bažnyčios kronika*. Chicago: Mykolo Morkūno spaustuvė, 1978. P. 160-161. T. 4.

³⁵⁵ Ten pat. P. 207.

kalbėti malda „Sveika, Marija“. Tokiu būdu ji tyčiojosi iš mokinių, kurie buvo religingi. Išgąsdinti mokiniai atsisakė vykdyti mokytojos paliepimą.³⁵⁶

Stasiui Semaškai, kuris mokėsi Šiaulių II vidurinėje internato mokykloje 4a. klasėje sekdavosi išvengti įrašymo į pionierių organizaciją. Po eilinio jaunuolio atsisakymo mokytoja iš pykčio jam taip sugnaibė ranką, kad šioji buvo pamėlusi 3 savaites. Nepaisant to, jaunuolis vis tiek džiaugėsi, kad jo įsitikinimai buvo apginti.³⁵⁷

Šiaulių VIII vidurinėje prieš pat 1977 metų Kalėdas ateistų vadovė ruošė vaidinimą, kuriame buvo liepiama vaidinti davatkas ir pan. Jis buvo skirtas Kūčių dienai. Ypatingai pašiepiami buvo tie, kurie lankė bažnyčią. Mokytoja gąsdino vaikus, kad tie, kurie neis į ateistinį vakarą, turės mažesnius pažymius už elgesį bei matematiką.³⁵⁸

Šiaulių IX vidurinės mokyklos direktorius 1978-aisiais domėjosi, kodėl dar 10 moksleivių klasėje yra ne komjaunuoliai. Paaiškėjo, kad dalis jų, merginų, nestoja į komjaunimą dėl „savo religinių įsitikinimų“. Direktorius ižeidinėjo merginas bei pagrasino jas išbraukti iš matematikos klasės.³⁵⁹

Šiaulių XII vidurinėje 1978-aisiais mokyklos direktorė bei auklėtoja tardė dešimtoką Zigimą Lemkį, kokių paskatų vedamas jis lanko bažnyčią ir patarnauja šv. Mišių metu. Direktorė jo klausė, kaip jis įsivaizduoja savo ateitį ir ar žino, kad mokyklose besimokantis jaunimas neturėtų lankyti bažnyčios ir pan. O mokinyš atsakė: „Ėjau į bažnyčią ir eisiu.“ Mokyklos administracija net buvo išsikvietusi moksleivio motiną ir po pokalbio Z. Lemkio motina buvo apsiverkusi.³⁶⁰

Ne tik Kaune, bet Šiauliuose tikintis jaunimas buvo persekiojamas už savo pažiūras. Nepaisant visko, jaunimas nepasidavė ir rado būdų kovoti su visuotine ateizmo politika tuometinėje sovietų Lietuvoje įvairiais būdais: nestodami į komjaunimą dėl religinių įsitikinimų, švenčių metu lankydami bažnyčią, atsisakydami vaidinti religiją pašiepiančiuose vaidinimuose ir pan.

4.3. Antisovietiniai pasisakymai Šiauliuose

Įvairūs pasisakymai yra laikomi vieni iš svarbiausių nesmurtinės rezistencijos apraiškų. Jų būta ne tik Kaune ar Vilniuje. Šiaulių jaunimas taip pat aktyviai pasisakė prieš sovietinę santvarką.

1969 m. saugumas įvykdė pokalbį su Šiaulių pedagoginio instituto studentais. 24 m. Judita Tekarytė, 21 m. Jadvyga Šveikauskaitė ir 22 m. Stasiu Vozbutu. Buvo sužinota, kad būdami

³⁵⁶ Lietuvos katalikų bažnyčios kronika. Chicago: Mykolo Morkūno spaustuvė, 1978. P. 207-208. T. 4.

³⁵⁷ Ten pat. P. 208.

³⁵⁸ Lietuvos katalikų bažnyčios kronika. Chicago: Mykolo Morkūno spaustuvė, 1979. P. 116. T. 5.

³⁵⁹ Ten pat. P. 165.

³⁶⁰ Ten pat. P. 345.

stovykloje vasaros metu šie studentai skleidė, kaip KGB teigė, „nacionalistinio turinio pokalbius“³⁶¹, taip pat teigė, kad Lietuva nėra laisva ir „rodė nepasitenkinimą tuo“.³⁶²

Tekorytė vilkėjo darbinę striukę su išpieštu „buržuaziniu“, kaip KGB įvardija, ženkliuku „Gedimino bokštai“³⁶³, nors KGB tai įvardijo taip, tačiau iš tiesų tai buvo lietuviškas simbolis - Gedimino stulpai, kuris nuo LDK laikų yra itin svarbus.

Studentė Tekorytė buvo priversta saugumo prisipažinti, jog yras supratusi klaidas, kurias padarė ir tai vyko dėl merginos nerūpestingumo. Likę du studentai teigė, kad Tekorytės nepalaikė, tačiau sutiko su tuo, kad rusų tautybės studentai nenoriai kalba lietuviškai. Saugumui studentai pažadėjo, jog, jei mergina dar kalbės antisovietinėmis temomis, tai „jie duos tinkamą atsaką ir padės pasiklydusiam žmogui“, ³⁶⁴ t.y., saugumui bus pranešta apie tai ir mergina galimai bus priversta išsižadėti savo minčių dėl daromo spaudimo ar baimės dėl savo ir šeimos ateities.

1975 m. gautas operatyvinis pranešimas apie trečio kurso lituanistes iš Šiaulių pedagoginio instituto. Jos skleidė „nesveiką ideologiją“³⁶⁵ ir studentų ekskursijos „Čiurlionio vietomis“ metu dainavo tautines dainas.³⁶⁶

1975 m. spalio 25 d. ta pati grupė studenčių vedė komjaunimo susirinkimą, tema „Būsimas mokytojas – ar visada būsi pavyzdžiu savo mokiniams?“ Violeta Petruolytė pasisakė tautine dvasia, sakydama, jog Lietuvoje vykdoma rusinimo politika, todėl mokiniams reikia aiškinti, kad Lietuva, o ne Sovietų Sąjunga yra tėvynė ir t.t.³⁶⁷

Po gauto pranešimo saugumas organizavo papildomus patikrinimus Virginijos Kalkutės, Nijolės Urbonaitės, Irenos Šimanauskienės ir Vaidilutės Barzdonytės veiklos. Patikrinimo metu pas jas ar jų tėvus kompromituojančios medžiagos nerasta. Taip pat nustatyta, kad šie asmenys organizuotos veiklos nevykdė, priimtas sprendimas – vesti pokalbį su jomis. Pokalbio metu V. Kalkutė, N. Urbonaitė ir V. Brazdonytė prisipažino, kad komjaunimo susirinkimo metu V. Petruolytė aptarinėjo tautinius sprendimus. Tolimesnio pokalbio metu pati Petruolytė prisipažino, kad pasisakė tautine tema. Šimanauskienė viską neigė, nors kitos studentės teigė ir apie jos „neteisingą mąstymą“. Kalkutei, Urbonaitei, Brazdonytei ir Petruolytei iš esmės prisipažinus apie „nesveiką ir neteisingą mąstymą“ buvo nuspręsta informuoti komjaunimo organizaciją ir Šiaulių pedagoginio instituto rektoratą.³⁶⁸

³⁶¹ Lietuvos TSR KGB spec. pranešimas apie antisovietinius veiksmus. LYA, f. 18, ap. 1, b. 503. P. 1.

³⁶² Ten pat.

³⁶³ Ten pat. LYA, f. 18, ap. 1, b. 503. P. 2.

³⁶⁴ Ten pat. LYA, f. 18, ap. 1, b. 503. P. 2.

³⁶⁵ Lietuvos SSR KGB Šiaulių m. skyriaus raštas LKP Šiaulių m. komiteto 1-ajam sekretoriui dėl gautų duomenų apie antisovietiška nusiteikusius studentus. LYA, F. K-18, ap. 1, b. 517, l. 24-26. [žiūrėta 2019-10-28] <<http://www.kgbveikla.lt/docs/show/3357/from:694>> P. 2.

³⁶⁶ Ten pat. P. 2.

³⁶⁷ Ten pat. P. 2.

³⁶⁸ Ten pat. P. 2.

1976 m. birželio 1d. ši studentų grupė buvo svarstoma komjaunimo susirinkimo metu. Susirinkimo metu buvo nuspręsta – Šimanauskienę pašalinti iš komjaunimo organizacijos, Kalkutei ir Petruytei pareikštas griežtas papeikimas, kuris įrašomas į studento kortelę, atleisti iš užimamų pareigų komjaunimo organizacijoje, Urbonaitei pareikštas papeikimas, Brazdonytei – įspėjimas.³⁶⁹

1976 m. KGB pranešime apie antisovietinį elgesį Šiauliuose rašoma, kad studentas Raimondas Urnikas, kuriam buvo 22 m. ir jis buvo komjaunuolis bei IV kurso studentas Šiaulių Kazio Preikšo pedagoginiame institute, būdamas išvykoje į federacinę Vokietiją, kaip rašė KGB: „skleidė ten ideologiškai žalingus pasisakymus“ ir „pažeidė tarybinio turistų elgesio taisyklės užsienyje“.³⁷⁰

Po kelionės jau būdamas Šiauliuose R. Urnikas draugams ir universiteto studentams pasakojo apie kapitalistinį gyvenimo būdą, išsakė mintis apie varžomą tarybinio turistų laisvę ir pasak KGB: „skleidė ideologiškai žalingus sprendimus“,³⁷¹ kas galėjo būti ne kas kita, o prieš sovietinį gyvenimo būdą nukreiptos idėjos, kurios vaikina įkvėpė Vokietijoje.

Šiauliuose, nors ir ne taip aktyviai, kaip Kaune jaunimas taip pat pasisakydavo antisovietine tematika. Dažniausiai tai darydavo Šiaulių pedagoginio instituto studentai. Jie pasisakydavo prieš sovietinius nukreiptomis kalbomis, kritikuodavo nutautinimo politiką ir pan. Saugumas priešingą mąstymą sovietinei ideologijai aršiai kritikuodavo. Dėl to studentams grėسė būti pašalintiems net iš universitetų.

4.4. Atsišaukimai, sovietinės atributikos niokojimas ir kiti atvejai

Ne tik atsišaukimų platinimu, draudžiamos vėliavos kėlimu ir kitais atvejais pasižymėjo Kaunas, bet įvairių rezistencijos apraiškų galime aptikti ir Šiauliuose. Pavyzdžiui, Šiauliuose taip pat buvo platinami įvairūs atsišaukimai, sovietinė simbolika buvo niekinama ir kt. Tai bus apžvelgta šiame poskyryje.

1962 m. KGB pažymoje minima, jog Šiaulių pedagoginio instituto studentija parašė 50 antisovietinio turinio klausimus ir sumetė juos į dėžutę klausimų-atsakymų vakarui marksizmo-leninizmo katedroje institute. Buvo išsiaiškinta, kad šio atvejo organizatorius buvo Juchnevičius. Jis teigė antisovietinius klausimus parašęs dėl to, kad „dėstytojai kritikavo jo eilėraščius“. Toliau pažymoje rašoma, kad susirinkimo metu, kuris buvo skirtas I bei II kurso studentams, dalyvavo 150 pedagoginio instituto studentų bei dėstytojų. Šie jaunuoliai buvo pasmerkti dėl „politiškai žalingos veiklos“: Juchnevičius, Šukis, Šnelis ir Valiavičius. Jaunuoliams neliko jokios kitos išeities, kaip tik „pripažinti savo kaltę“, o paprasčiausiai jie buvo priversti tai padaryti, jeigu norėjo išlikti

---

³⁶⁹ Ten pat. P. 3.

³⁷⁰ Lietuvos TSR KGB Šiaulių m. skyriaus pranešimas apie antisovietinius veiksmus. *Lietuvos ypatingasis archyvas (toliau – LYA)*, f.K-18, ap.1, b. 517, l. 13.

³⁷¹ Ten pat.

institute, bet nepaisant to, komjaunimas iš savo organizacijos pašalino Juchnevičių, Šukį bei Šnelį. Jie taip pat buvo pašalinti ir iš instituto. O Valiavičiui buvo skirtas įspėjimas iš komjaunimo.³⁷²

Šiaulių pedagoginio instituto trečiakursė Irena Šeduikytė kalbėdama su kitais studentais išreikšdavo mintis apie nepasitenkinimą rusais bei klaidingus sovietinės valdžios „sprendimus“, kaip rašoma pažymoje. Saugumas nutarė, kad ji išsako tokias mintis dėl „politinio nebrandumo“. Mergina prisipažino klydusi ir „kad jai ne pakeliui su nacionalistais“.³⁷³ Galime daryti išvadą, kad I. Šeduikytė, kuri turbūt norėjo tęsti mokslus, buvo priversta „pakeisti“ savo politines pažiūras į labiau tinkančias tam laikotarpiui.

Tais pačiais metais saugumas išsiaiškino, kad jaunuoliai skleidė antisovietinius pasisakymus ir „provokuojamus politinius klausimus“. Tai padarė, pasak saugumo, Aleksas Didžpetris dirbęs parduotuvės darbuotoju, Darius Jasaitis, „Elnio“ kombinato darbininkas, ir Algirdas Čepulis, kuris buvo statybos-remonto darbininkas. Kai vaikinai buvo iškviesti saugumo, jie „pasmerkė savo poelgį ir pažadėjo daugiau to nekartoti“.³⁷⁴ Galima manyti, kad vaikinai pabijoję turėti daugiau problemų su saugumu ir nutarė daugiau nebekritikuoti okupacinės valdžios. Okupacinės valdžios kritika galėjo sunkiai paveikti visų jaunuolių likimus.

1962 m. lapkričio 16 d. Šiaulių mieste buvo išplatinta 30 atsišaukimo lapelių su tautiniu turiniu. Tų pačių metų lapkričio 17d. 60 lapelių su antisovietiniu tekstu. Anoniminių lapelių autoriui atskleisti buvo pasitelkta agentūra ir „patikimi žmonės“. Lapelių autore pagal rankraštį buvo įtarta 6 klasės mokinė, kuri mokėsi VIII vidurinėje mokykloje. Tai buvo 1948 m. gimusi Veronika Janeliūnaitė. Rankraštis nusiųstas grafiniam rašto tyrimui ir jis patvirtino įtarimus, kas yra autorė. 5 lapelius parašė kitas žmogus. Su Janeliūnaite buvo vestas pokalbis, ji neigė lapelių rašymą ir platinimą. Po pokalbio su Janeliūnaite buvo rastas vienas lapelis ir pionierių kaklaraištis su smurtiniu užrašu. Yra žinoma, jog agentė Lilija informavo, kad lapelius rašė ne Janeliūnaitė, o grupė mokinių.³⁷⁵

1963 m. vasario 3 d. mieste buvo rasti priklijuoti prie tvorų ir stulpų 6 lapeliai, turėję panašumų į lapelius, rastus 1962 m. lapkričio 16 d. Sugretinus agentės Lilijos ir „patikimo žmogaus“ duomenis buvo prieita prie išvados, jog lapelius galėjo rašyti 5 klasės mokiniai iš VIII vidurinės mokyklos: Kęstutis Kirša, Edvardas Eiberkas ir aštuntokas Vygaudas Jatulis. Su mokiniais buvo kalbama dalyvaujant mokytojui. Pokalbio metu su Vygaudu Jatuliu paaiškėjo, kad

---

³⁷² Lietuvos SSR KGB pažyma apie Lietuvos SSR KGB Šiaulių m. skyriaus atliktą profilaktinį darbą 1962. F. K-18, ap. 1, b. 488, l. 49-61. [prieiga internete žiūrėta 2021-04-10] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/3330/from:694> > P. 2-3.

³⁷³ Ten pat. P. 5.

³⁷⁴ Ten pat. P. 10.

³⁷⁵ Lietuvos SSR KGB Šiaulių miesto skyriaus pranešimas apie antisovietinių atsišaukimų platinimą mieste 1963 m. LYA, F. K-41, ap. 1, b. 629, l. 12-15 [žiūrėta 2019-10-28] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4563/from:694> > P. 1,2.

1962 m. rudenį Kęstutis Kirša, kuris buvo gimęs 1950 m., atsinešė paskaityti antisovietinę knygą ir pasiūlė rašyti lapelius. Lapelių platinimu užsiėmė vienas Kirša.³⁷⁶

K. Kiršos tėvas klausydavosi Amerikos radijo, o tėvams nebūnant namie, tai darydavo ir vienas K. Kirša, nes įsidėmėjo radijo bangas, kurių klausydavosi tėvas. Atradęs pas tėvą antisovietinę knygą „Čekisto naguose“ jis sugalvojo platinti lapelius ir taip atkeršyti už nukankintus lietuvius. Kirša pasakojo, kad ketino susprogdinti kokį nors traukinį ir tuo tikslu ieškojo sprogmenų. Buvo radęs senų šovinių, iš kurių rinko paraką. Kadangi nebuvo galvučių, tai savo plano negalėjo įgyvendinti, todėl ėmėsi atsišaukimų platinimo. Saugumas įtikino mokinius, kad jie tariamai blogai elgėsi. Iš Kiršos buvo paimti du sprogmenys, parakas, o iš Jatulio - knyga „Čekisto naguose“.³⁷⁷

Reikia paminėti, jog 1968-aisias metais reikėsi moksleiviai Šiauliuose. Padedant Onai Lukauskaitei-Poškienei pavasarį susikūrė moksleivių grupelės Juliaus Janonio ir Felikso Žemaičio mokyklose. Nariai užsiėmė savišvieta, kritikavo sovietinį socializmą ir kūrė programas, kaip pakeisti santvarką. O 1969-aisiais grupė šeštokų, kurie mokėsi Juliaus Janonio vidurinėje mokykloje, ant stendo kino teatro „Saulė“ užrašė tokį užrašą: „Šalin, rusai, iš Lietuvos“. Neilgai trukę saugumiečiai surinko sąsiuvinius ir kaltininkai buvo išaiškinti. Kadangi vaikų bausti nebuvo galima, tai nukentėjo jų tėvai – juos išbraukė iš eilių gauti butus, taip pat pažemino pareigose.³⁷⁸

Tų pačių metų spalio 30 d. saugumiečiai tardė Vs vidurinės mokyklos septintoką Leoną Šileikį. Berniukas miesto centre paskleidė atsišaukimus su tokiais užrašais: „Šalin tarybų valdžią!“, „Von, ruskiai, iš Lietuvos!“, „Laisvę Lietuvai!“ Jo tėvai buvo tardomi ir jie buvo nubauti trisdešimties rublių bauda.³⁷⁹

1969 m. Šiauliuose buvo minimos 25-osios metinės „išvadavimo nuo fašistų-vokiečių“ ir buvo iškabintos Lietuvos TSR valstybinės vėliavos. Birželio 27 d. buvo gauta informacija, jog „Draugystės“ prospekte prie namų 9 ir 9^a tos vėliavos buvo nuplėštos ir pakabintos prie privataus namo tualetu.³⁸⁰

KGB nustatė, kad tai padarė 18 m. jaunuolis Anatolijus Asačiovas, 20 m. Vladimiras Nudelis, kuris buvo „Vairo“ darbininkas, 17-metis Sigitas Simonaitis, kuris dirbo kariniame dalinyje, 18 m. Ričardas Griškevičius, kuris kaip ir A. Asačiovas dirbo kombinate „Elnias“, bei Silva Ivaškevičiūtė, kuriai buvo 17-lika ir ji mokėsi Šiaulių III vidurinėje mokykloje, vakarinėje 11 klasėje.³⁸¹

---

³⁷⁶ Ten pat.

³⁷⁷ Ten pat. P. 3,4.

³⁷⁸ Sireika, Jonas. *Šiaulių miesto istorija 1940-1995*. Šiauliai: Saulės delta, 2007. P. 187.

³⁷⁹ Ten pat, P. 188.

³⁸⁰ Lietuvos SSR KGB Šiaulių m. skyriaus duomenys apie antisovietines apraiškas Šiaulių KGB aptarnaujamoje teritorijoje 1969 m. F. K-18, ap. 1, b. 503, l. 50-56 [prieiga internete 2021-04-03] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/2493/from:694> > P. 1-2.

³⁸¹ Ten pat. P. 2.

1969 m. spalį už šią veiklą Nudelis ir Asačiovas buvo nuteisti. Nudelis 1 metams ir 6 mėnesiams, o Asačiovas 1 metams griežta laisvės atėmimo bausme. Su Simonaičiu, Ivaškevičiūte bei Griškevičiumi buvo vesta „profilaktika“.³⁸²

1969 m. lapkritį Šiauliuose buvo aptikti lapeliai su patriotiniais užrašais, ką saugumas įvardino kaip „nacionalistinius šūkius“. Visi užrašai buvo pagaminti taip pat ir su vienodais užrašais. Lapeliams buvo panaudotas mokyklinis sąsiuvinis langeliais ir jame buvo nupiešta penkiakampė žvaigždė, o apačioje žvaigždės – svastika. Taip pat tušinuku buvo parašyta „Lauk rusus okupantus iš Lietuvos, šalin diktatūrą!“. Lapeliai buvo platinami juos įmetant į pašto dėžutes, užklijuojant ant nuosavų namų. Iš viso pavyko rasti ir paimti 8 lapelius. Įtarimą, kad tai galėjo atlikti mokiniai, saugumiečiams kėlė faktas, jog lapeliai buvo išplatinti I vidurinės mokyklos rajone.³⁸³

13-metis Antanas Skiauteris per pokalbį prisipažino, kad parašė laišką bendraklasiui Saidui Uogintui, kuriame skatino platinti lapelius kaip anonimas „Erelis“. A. Skiauteris buvo 7 kl. mokinys. Saugumui moksleivis taip pat paaiškino, kad gamino bei platino lapelius su šūkius Šiauliuose kartu su savo bendraklasiu Saidu Uogintu. Iš berniukų tėvų buvo gautas leidimas, „pravesti su jais pokalbį“.³⁸⁴

1972 m. gegužės mėn. Dubijos bei Vytauto gatvėse aptikti lapeliai, kurie buvo „nacionalistinio turinio“. Saugumas nustatė, kad gegužės 23 d. rankdarbių pamokos metu septintokės iš X vidurinės mokyklos Livaitė, Valatkaitė ir Jamantaitė (iš viso 10 žmonių dalyvavo šioje akcijoje) rašė lapelius ir platino juos vakare klijuodamos ant butų durų ir dėdamos į pašto dėžutes. Saugumas pažymi, kad su visomis mokinėmis buvo „pravesta profilaktika“.³⁸⁵

1973-aisias buvo suorganizuota jaunimo eisena po eilinio Kryžių kalno nusiubimo. Žinoma, kad gegužės 19 d. apie 24 val. iš Šiaulių pajudėjo grupė jaunų žmonių, kurie nešė kryžių, skirtą Romo Kalantos atminimui. Jis buvo 3 metrų aukščio, puoštas ornamentu – širdis, perverta dviem kalavijais, ant vieno iš jų rankenos – svastika, o ant kito – penkiakampė žvaigždė. 2 valandą 30 minučių kryžius jau buvo pastatytas kalne. Žmonės meldėsi, bet atvažiaavę saugumiečiai vieną iš procesijos organizatorių – M. Jurevičių, suėmė. Taip pat buvo tardomi ir kiti kryžiaus nešėjai, vienas iš jų Zenonas Mištautas, Šiaulių politechnikumo IV kurso moksleivis. Jam buvo sumažintas elgesio pažymys, atidėtas metams diplomo gynimas, taip pat jis buvo išsiųstas tarnauti į kariuomenę, kad, pasak saugumiečių versijos, negalėtų įstoti į kunigų seminariją.³⁸⁶

---

³⁸² Ten pat. P. 2.

³⁸³ Ten pat. P. 3.

³⁸⁴ Ten pat. P. 3-4.

³⁸⁵ Lietuvos SSR KGB Šiaulių m. skyriaus pranešimas atliktus darbus 1972 m. F. K-18, ap. 1, b. 511, l. 195-210. [prieiga internete žiūrėta 2021-04-06] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/3343/from:694> > P. 14.

³⁸⁶ Sireika Jonas. *Šiaulių miesto istorija 1940-1995*. Šiauliai: Saulės delta, 2007. P. 188.

1974 m. lapkritį Šiauliuose nuo individualaus namo Talšos gatvėje Nr. 5 „nuplėšė valstybinę sovietų Lietuvos vėliavą“. Saugumas greitai susekė, kas tai padarė. Tai buvo Juozas Paškus - 22 m. jaunuolis, kuris gyveno Šiauliuose. Saugumas pažymi, kad jis praeityje buvo teistas už „chuliganiškus“ veiksmus.³⁸⁷

1976 m. kovą saugumas išsiaiškino, jog vasario 16 d. vidurinėje mokykloje, kurios pavadinimas nebuvo minimas, buvo rasti „nacionalistinio turinio“, arba tautiškumą skatinantys kaip dabar pasakytume, lapeliai. Buvo sužinota, jog tų metų vasario 16 d. pertraukos metu ant sienų, trečio aukšto durų bei langų atsirado lapeliai su šūkiu „Laisvė Lietuvai!“³⁸⁸

Tai padarė 7 d klasės mokiniai, kurie buvo Šiaulių miesto gyventojai ir nepriklausė partijai: Juozas Ašmantas, Algirdas Jokubaitis, Algis Bernotas. Berniukai prisipažino apie šį savo sumanymą ir parašė pasiaiškinimus (turbūt ne savo noru – aut past.). Ašmantas prisiminė, kad vasario 16 d. yra „Lietuvos diena“ ir ta proga jis nutarė pagaminti atsišaukimus. Saugumas vedė pokalbį su vaikų tėvais, o imtis kokių kitų „profilaktinių priemonių“ nematė reikalo.³⁸⁹

1976-ųjų balandį Lieporiuose esančioje rinkimų apygardoje nenustatytas asmuo „išniekino valstybinę SSRS vėliavą“ nuplėšdamas gabalą vėliavos medžiagos. Saugumas išsiaiškino, jog tai buvo dvidešimties metų jaunuolis Romas Norvainis. Jis mokėsi Šiaulių politechnikumo trečiajame kurse³⁹⁰. Apie tai, koks buvo tolimesnis jaunuolio likimas, ar buvo vestas „profilaktinis“ pokalbis, nėra minima pranešime, išskyrus tai, jog į prokuratūrą buvo perduoti duomenys.³⁹¹

1979 m. balandį Šiaulių miesto KGB buvo informuota, jog paimti laiškai iš Dano Jankausko, kurie skirti antisovietinei radijo stočiai „Laisvė“. Laiškuose rašoma, kad Šiauliuose egzistuoja „Helsinkio grupė“, kuri leidžia informacinį lapelį „Tęsiame kovą“.³⁹²

Danas Jankauskas buvo trylikametis iš 6b klasės, kuris mokėsi XVI vidurinėje mokykloje ir gyveno Šiauliuose. Berniuko tėvas dirbo bitininkystės reikmenų parduotuvėje pavaduotoju, bet kieno nurodyta nebuvo, o mama kino mechanike „Palydovo“ kino teatre. Abu tėvai nepriklausė partijai. Pokalbio metu su saugumu D. Jankauskas atskleidė, jog klausosi antisovietinių radijo stočių, tokių kaip „Amerikos balsas“, „Laisvė“ ar „Vatikano radijas“. Pasak saugumo: „radijo stočių skleidžiamos propagandos įtakoje Jankauskas kartu su draugais nutarė teikti pagalbą teistiems už antisovietinę veiklą žmonėms, rinkti ir siųsti į užsienį žinias apie

³⁸⁷ Lietuvos TSR KGB Šiaulių m. skyriaus pranešimas apie antisovietinius veiksmus. *LYA*, f.K-18, ap. 1, b. 517, l. 13.

³⁸⁸ Lietuvos TSR KGB Šiaulių m. skyriaus pranešimas apie antisovietinius veiksmus. *LYA*, f.K-18, ap. 1, b. 517, l. 10.

³⁸⁹ Ten pat. L. 11-12.

³⁹⁰ Lietuvos TSR KGB Šiaulių m. skyriaus pranešimas apie antisovietinius veiksmus. *LYA*, f.K-18, ap. 1, b. 517, l. 14.

³⁹¹ Ten pat.

³⁹² Lietuvos TSR KGB Šiaulių m. skyriaus pranešimas apie antisovietines jaunimo nuotaikas. *LYA*, f. K-18, ap. 1, b. 528, l. 1.

žmogaus teisių pažeidimus Lietuvoje.“³⁹³ Dėl to ir buvo sukurta „Helsinkio grupė“ Šiaulių mieste. Grupės nariai gamino ir platino antisovietinio turinio lapelius, pagamino 3 kaklaraiščius su užrašu „TGSV-TEGYVUOJA GERIAUSIA SMETONOS VALDŽIA“.³⁹⁴ D. Jankauskas vedė veiklos, kurią vykdė, dokumentaciją 4 sąsiuvinuose ir turėjo paruošęs antisovietinio turinio albumą. Visa tai pasiėmė saugumas, o D. Jankauskas įvardijo, kas jam padėjo. Tai buvo trylikamečiai iš XVI vidurinės mokyklos 6b klasės: Vladas Šiukšteris, Gediminas Lapė, Rimantas Zokas, Artur Levikov bei aštuntokė Ilona Armonavičiūtė. Ji D. Jankausko prašymu atspausdino keletą antisovietinio turinio lapelių, kuriuos Jankauskas ketino siųsti į užsienį.³⁹⁵

Kitame pranešime apie tą pačią „Helsinkio grupę“ buvo rašoma, kad informacinio leidinio „Tęsiame kovą“ buvo išleisti 6 numeriai ir kad Dano Jankausko „neigiamas požiūris“ atsirado tada, kai jis perskaitė namuose buvusią literatūrą apie „buržuazinę“ Lietuvą.³⁹⁶

Jaunimas Šiauliuose, kaip sužinoma iš šio poskyrio, buvo labai aktyvus tiek 7-ajame, tiek 8-tajame dešimtmetyje. Pradedant nuo atsišaukimų platinimų, baigiant bandymu įkurti „Helsinkio grupę“ Šiauliuose. Tai rodo, kad ne tik laikinojoje sostinėje jaunimas stengėsi priešintis sovietų valdžiai, bet ir periferijoje, atokiau nuo centro.

4.5. Hipiai ir „Kalantinių“ atgarsiai Šiauliuose

Susideginimas kaip drastiškiausia pasipriešinimo forma sovietinėje Lietuvoje buvo pasirinkta 19 m. jaunuolio Romo Kalantos. Susideginimas Kaune sukėlė atgarsius, kurie pasiekė ir Šiaulius. Kaip reagavo Šiaulių jaunimas į įvykius Kaune, ar Šiauliuose buvo hipių, kurių populiarumas atėjo iš Vakarų, ir Kaune jų mados buvo sekamos bei kaip saugumas juos suprato, analizuojama šiame poskyryje.

1972 m. gegužės 22 d. saugumo agentas informavo saugumą, kad autobuse, kuris vyko iš Kauno į Šilutę, nenustatytas studentas iš Kauno pasakojo apie tai, kodėl žuvo Romas Kalanta. Jis teigė, kad R. Kalanta nusižudė dėl politinių motyvų, nes siekė atkreipti Amerikos prezidento Ričardo Niksono dėmesį į tai, kad Lietuvoje nėra laisvės.³⁹⁷

Pranešime taip pat rašoma, jog Šiauliuose buvę hipiai „turėjo susirinkti į savo susirinkimą, bet susirinkimą perkėlė į trečiadienį gegužės 24 d.“ taip pat nurodyta, kad saugumiečių įvardintas „susirinkimas“ turėjo įvykti Kaune. Pasak vieno iš agentų parodymų, tai į tą

---

³⁹³ Ten pat. P. 1-3.

³⁹⁴ Ten pat. P. 1-3.

³⁹⁵ Ten pat. P. 1-3.

³⁹⁶ Ten pat. P. 13.

³⁹⁷ Lietuvos TSR KGB Šiaulių m. skyriaus pranešimas apie antisovietines jaunimo nuotaikas. *LYA*, f. K-18, ap. 1, b. 511, l. 123.

„susirinkimą“ išvyko Šiaulių buitinio kombinato orkestrui priklausęs gitaristas Vygantas Zaksas. Saugumiečių agentas nesugebėjo tam sutrukdyti.³⁹⁸

1972 m. gegužės 24 d. agentas informavo saugumą, kad aštuoniolikos metų jaunuolis Evaldas Zatorskis, kuris gyveno Šiauliuose ir buvo saldainių fabriko „Rūta“ krovikas bei nurodytas, kaip „hipis, ilgaplaukis“ ir „tariamai dalyvavęs „chuliganiškuose“ išpuoliuose Kaune“. Pasak saugumo pranešimo, tai Kauno hipiai ketino surengti „neramumus Šiauliuose, o gegužės 28 d. pakartoti neramumus Kaune“. Į Šiaulius turėjo atvykti hipiai iš Kauno ir čia sukelti „neramumus“ ~23 val. vakaro. KGB pranešime nurodė, kad „atliekamas darbas tiriant hipius, jų ketinimus ir taikomos priemonės jų chuliganiškų užmačių stabdymui.“³⁹⁹

1972 m. saugumas gavo informaciją, kad viename Šiaulių mikrorajone buvo pastebėti trys vaikinai, kurie turėjo ilgus plaukus ir ant vieno iš jų marškinėlių buvo nepriklausomos Lietuvos herbas, o saugumas tai įvardijo kaip „buržuazinės Lietuvos herbas“. Tokius marškinėlius vilkėjusio vaikino pavardė buvo užtušuota, bet buvo žinoma, tai, kad jis dirbo staliumi baldų kombinate ir buvo šešiolikos metų amžiaus. Saugumas siekė, kad vaikiną „nutrauktų politinius išsišokimus, nepageidautinas apraiškas savo bendradarbių tarpe“. Saugumiečiams pavyko išsiaiškinti, kad vaikiną augo be tėvo, 1972 m. kovą nustojo lankyti mokyklą, susidraugavo su „hipiais“, klausėsi tuo laiku draudžiamo užsienio radijo ir to įkvėptas jis ant savo marškinėlių nusipiešė herbą. Pranešime rašoma, kad vaikiną „gailisi savo poelgio ir prašo jam dovanoti“.⁴⁰⁰ Iš pažiūros atrodo nekaltas dalykas – marškinėliai, ir tai užkliūdavo saugumui, jeigu tik ant jų pastebėdavo ką nors iš, kaip jie patys sakydavo, „nacionalistinių apraiškų“.

1972 m. gegužės 20 d. Šiaulių miesto centre grupė jaunuolių, kurie savo išvaizda priminė hipius, tarpusavyje kalbėjosi, jog Kaune du studentai nusprendė susideginti, kad Kaune sukilo visi miesto hipiai, siautėja, daužo pastatų langus, parduotuvių vitrinas, mušasi su milicininkais. Kai kurie iš jaunuolių grupės kalbėjo, kad ketina vykti į Kauną ir pagal situaciją prisijungti prie einančių prieš sistemą. Buvo priimtas sprendimas išsiaiškinti šių jaunuolių asmenybes. Operatyvininkų grupė, vykdžiusi Šiaulių miesto geležinkelio stotyje savo tarnybą, milicininkų padedami apie 23 valandą sulaukė 3 iš minėtų vaikinių, kurie ruošėsi išvykti į Kauną. Tai buvo Šiaulių miesto gyventojai: Romualdas Šablinskas. Išsilavinimas 8 klasės, odos fabriko „Elnias“ darbininkas. Tuo metu nedirbantis dėl ligos – turėjo ligonlapį. Vytautas Kekša tuo metu niekur nedirbo ir nesimokė. Valentin Koknaev, besimokantis vakarinėje mokykloje 6 klasėje. R. Šablinskas ir V. Kekša buvo gimę 1954, o Valentin Koknaev – 1955 m. Jis niekur nedirbo. Visi trys jaunuoliai buvo sulaikyti ir atsidūrė išblaivinimo įstaigoje. Gegužės 21 d. rytą milicijos

---

³⁹⁸ Ten pat. L.123.

³⁹⁹ Ten pat. L. 126.

⁴⁰⁰ Lietuvos SSR KGB Šiaulių m. skyriaus pranešimas atliktus darbus 1972 m. F. K-18, ap. 1, b. 511, l. 195-210. [prieiga internete žiūrėta 2021-04-06] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/3343/from:694> > P. 12.

pareigūnai skyrė baudas po 5 rublius. Buvo vestas profilaktinis-perspėjamojo pobūdžio pokalbis su jaunuoliais ir jų tėvais. Jaunuoliai patvirtino, kad kalbėjosi apie Kauno įvykį, bet neigė ten ketinę vykti. Saugumas teigė, jog „daugiau negatyvių reiškinių Šiaulių mieste ir aplinkiniuose rajonuose neužfiksuota“.⁴⁰¹

Vieno saugumo agento pranešime buvo rašoma, kad tarp šiauliečių jaunimo, kuris priklausė „hipiams“, plito eilėraščių apie R. Kalantą. Pagal KGB duomenis, panašus eilėraščių buvo platinamas ir Kaune. Jis buvo parašytas „ant dvigubo popieriaus lapo iš sąsiuvinio eilutėmis“.⁴⁰²

Saugumo užverbuota mergina ši eilėraščių teigė gavusi iš dvidešimtmetės Virginijos Margytės, kuri prašė eilėraščių padauginti ir buvo automobilių mokymo operatorė. Tokiu būdu saugumas surado eilėraščių ir jų paėmė.⁴⁰³

Saugumas aiškino, kaip eilėraščių pateko į Šiaulius iš Kauno. Jie taip pat paėmė eilėraščių kopiją iš keturiolikmečio Aloyzo Margio, kuris buvo VII vidurinės mokyklos mokinys Šiauliuose bei V. Margytės brolis. Eilėraščių kopija buvo parašyta ranka. Jis teigė, kad kopiją gavo iš draugo Edvardo Tikniaus, kuris buvo septyniolikmetis šiaulietis, besimokantis 29 profesinėje-technikos mokykloje.⁴⁰⁴

Juditos Kurkevičiūtės, šiaulietės merginos, kuri mokėsi 9-oje klasėje, pasiaiškino saugumui sužinome, kad eilėraščių apie Romą Kalantą ji nusirašė būdama Šiaulių sporto mokyklos stovykloje, kuri buvo surengta Elektrėnuose 1972 m. liepą. Jai eilėraščių „Laisvė Lietuvai“ pasiūlė viena mergaitė iš stovyklos. Kurkevičiūtė teigė, kad eilėraštyje rašoma apie R. Kalantos savižudybę, apie tai, kad reikia kovoti prieš rusus ir kad Lietuva turi būti vėl laisva. Eilėraščių ji niekam nerodė, nes Šiaulių X vidurinės mokyklos mokinė iš 8c klasės Violeta Tabokaitytė prašė, kad Kurkevičiūtė jo niekam nerodytų, o V. Tabokaitytei eilėraščių davė jos sesuo Irena Tabokaitytė, kuri nedirbo ir nesimokė. Grįžusi iš stovyklos moksleivė eilėraščių nusiuntė į Kauną savo draugei, kuri taip pat buvo moksleivė. Vėliau Judita suplėšė eilėraščių, kad tėvai nesužinotų apie jį. Pasiaiškino mergina teigia, kad nebendruoja „su taip vadinamais hipiais“. Ji mini, kad jos buvusi draugė Violeta Tabokaitytė dabar „draugauja su taip vadinamais hipiais“ ir juodvi yra nutolusios viena nuo kitos, bendruoja tik kaip pažįstamos. Judita Kurkevičiūtė pasiaiškino teigė, kad, jeigu pamatys kur platinamą eilėraščių „Laisvė Lietuvai“, praneš mokytojams ir pan., o eilėraščių merginai nepaliko jokių minčių, t.y. ji nemano, kad santvarka bloga ir ją reikėtų keisti ar stengtis, kad rusai

---

⁴⁰¹ Lietuvos SSR KGB Šiaulių m. skyriaus raštas LSSR KGB pirmininkui dėl Šiaulių m. jaunimo reakcijos į R. Kalantos susideginimą. LYA, f. K-18, ap. 1, b. 511, l. 119-120. [žiūrėta 2019-10-28] <<http://www.kgbveikla.lt/docs/show/3340/from:694>> P.1,2.

⁴⁰² Lietuvos SSR KGB Šiaulių m. skyriaus pranešimas Lietuvos SSR saugumo komiteto pirmininkui dėl Kauno m. platinamo eilėraščių apie R. Kalantą. F. K-18, ap. 1, b. 511, l. 151-152. [žiūrėta 2021-05-09] <<http://www.kgbveikla.lt/docs/show/3342/from:538>> P. 151.

⁴⁰³ Ten pat. P. 151.

⁴⁰⁴ Ten pat. P. 151-152.

pasitrauktų iš Lietuvos⁴⁰⁵ Galime daryti išvadą, jog mergina bijodama nukentėti ar paveikta saugumo daromo spaudimo atsisakė toliau bendrauti su V. Tabokaityte bei teigė, kad eilėraštis J. Kurkevičiūtei nesukėlė jokių minčių.

Pagal ką saugumas nusprendė, kad jaunimas priklausė hipiams, nėra aišku, bet galima daryti prielaidą iš ankstesnių saugumo pranešimų, kad tai galėjo būti ilgaplaukiai bei gitaromis groję jaunuoliai, su kuo hipiai ir asocijavosi KGB. Po Romo Kalantos savižudybės eilėraščiai apie jį pradėjo plisti po visą Lietuvą neaplenkdami ir Šiaulių miesto. Šiauliuose aktyviai plito eilėraštis, skirtas R. Kalantai. Pasitaikydavo atvejų, kad eilėraščių platintojai būdavo priversti atsisakyti savo pažiūrų nenorėdami pakenkti savo tolimesnei ateičiai ar šeimai.

---

⁴⁰⁵ Baudžiamoji byla dėl antisovietinio turinio eilėraščių, skirtų R. Kalantos atminimui, platinimo 1972 gegužės-birželio mėn. Kauno ir Šiaulių miestuose. T. 1. *LYA*, f. K-52, ap. 1, b. 184, l. 124-125.

IŠVADOS

1. Ištyrus mokslinę literatūrą galima pasakyti, jog pilietinio nepaklusnumo teorija atsirado Henry Thoreau dėka. Jis ją pavartojo pirmasis. Jo idėjos buvo itin svarbios jaunimo tarpe XX a. 6-7 deš. Už tai, kaip suprantame pilietinį nepaklusnumą dabar, tai įvyko dėl Mohatma Gandhi pastangų. Jo pilietinio nepaklusnumo veiksmai buvo boikotai, derybos ir kt. dalykai. Vis dėlto didžiausias susidomėjimas pilietiniu nepaklusnumo kilo Amerikoje XX a. Vienas svarbiausių to teoretikų buvo Johnas Rawlsas. Jis tai apibrėžė kaip viešą nesmurtinį veiksma. To tikslas - pakeisti esamą padėtį. Gene Sharp teigė, kad nesmurtinė rezistencija yra tada, kai rezistentai eina į konfliktą atsisakydami tam tikrų dalykų, nenaudodami smurto.

2. Buvo atskleista, jog XX a. 7-8 deš. Lietuvoje vyravo smarki jaunimo nesmurtinė rezistencija. Ji reiškėsi per hipių judėjimą, kuris prasidėjo nuo 1967 m. Lietuvos hipiai išsiskyrė apranga, klausoma tuo metu populiaria roko muzika („Led Zeppelin“, Jimi Hendrix, Janis Joplin ir kt.), vaikinai augindami ilgus plaukus, merginos kopijuodamos amerikiečių rokerių išvaizdą. Hipių jaunimas palaikė taikos, meilės idėjas, tad tarp jų ir sovietinės visuomenės kildavo konfliktai. Jaunimas ypač aktyvus buvo Kaune per vykusias demonstracijas po 19-mečio jaunuolio Romo Kalantos susideginimo jų mieste. Katalikiškasis jaunimas savo nesmurtinę rezistenciją išreiškė per sesers Gemos vadovautą organizaciją „Eucharistijos bičiuliai“. Iki pat Romo Kalantos susideginimo buvo labai aktyvus etnokultūrinis sąjūdis, į kurį įėjo žygeiviai, ramuviečiai ir kt.

3. Apžvelgus jaunimo bei mokslo įstaigų sudėtį Kaune ir Šiauliuose galima teigti, kad Kaunas turėjo daugiau mokymo įstaigų bei studentų savo skaičiumi nei kad Šiauliai. Vienas iš svarbiausių nesmurtinės rezistencijos formų buvo antisovietiniai pasisakymai, nukreipti prieš tuometinę santvarką. Jaunimas pasisakė „nacionalistinėmis temomis“, kaip kad dažnai įvardindavo saugumas. Kitas svarbus būdas priešintis buvo antisovietinių grupių kūrimas. 7 deš. daugiausiai Šiaulių rajone, ką autorė gali teigti iš ankstesnių savo tyrimų, bet ne pačiuose Šiauliuose buvo kuriamos antisovietinės grupės, o Kaune itin aktyviai buvo kuriamos tokios grupės. Išskirtini atvejai yra šie - antisovietinė grupė Kaune (1960 m. gruodis) ir antisovietinės grupės „Kova“ išaiškinimas (1964 m.) bei kt. Jaunimas gausiai platino antisovietinius atsišaukimus Kaune 7-ajame dešimtmetyje, o ypač po 1968 m. Čekoslovakijos įvykių, kai sovietai įvedė savo karius į šalies teritoriją, tokių lapelių, kurie buvo nukreipti prieš sovietų valdžią tik suaktyvėjo, nes jaunimas buvo įkvėptas įvykių Čekoslovakijoje. 8 deš. dar pasireiškėdavo lapelių platinimai ar grupių steigimai, bet tai buvo labiau pavieniai atvejai ir Kaune, o ne masinis reiškinys, kaip kad buvo galima sakyti, kad vyko 7 deš. Tiek Kauno, tiek Šiaulių jaunimas buvo aktyvus ir per kraštotyriminkų veiklą. Tiek Kaune, tiek Šiauliuose 7-ajame dešimtmetyje buvo populiariu domėtis užsienio radijo naujienomis, rašyti laiškus į jį, domėtis populiariausiais to laikmečio atlikėjais. 1969

m. Juozo Baliulio atvejis parodo, kad buvo rašoma ne tik į „Amerikos balsą“, bet ir į prancūzų radiją. 8-ajame deš. daugiausiai Kaune saugumas kaip pavojų matė kraštotyrininkus ir klierikus. Šiaulių kraštotyrininkai taip pat įsitraukė į šią veiklą ir buvo sekami saugumo. Kitas svarbus etapas rezistencijoje buvo tas, kad jaunimas kabindavo tautines Lietuvos vėliavas ir niekindavo sovietų Lietuvos vėliavas. Katalikiškasis jaunimas buvo persekiojamas vienodai intensyviai tiek Šiauliuose, tiek Kaune 8-ajame dešimtmetyje dėl to, kad tikėjo Dievu, lankė bažnyčią, atsisakydavo dalyvauti lenininėje talkoje, jeigu ji sutapdavo su šv. Velykomis ir pan. Saugumui pavyko aptikti „hipiavusio“ jaunimo apraiškų ne tik Kaune (Genadijaus Slavinsko atvejis), bet ir Šiauliuose. Jie ypač suaktyvėjo po R. Kalantos susideginimo ir saugumas juos sekė. Dažniausiai apibūdindavo kaip „hipis“ ar „ilgaplaukis“. Romo Kalantos auka buvo prisimenama ir poezija. Iš Kauno paplitęs eilėraštis apie Romą Kalantą pasiekė ir Šiaulius bei aktyviai ten buvo platinamas. Taip pat galime teigti, kad Kaune jaunimas reiškėsi labiau, nes ten buvo daugiau mokslo įstaigų ir akademinio jaunimo nei kad Šiauliuose. Jaunimas aktyviau pasisakydavo prieš sovietinę valdžią Kaune nei kad Šiauliuose taip pat dėl to paties fakto. Nepaisant to, kad nors ir mažiau akademinio jaunimo buvo Šiauliuose, vis dėl to įmanoma atsekti ir ten buvusią nesmurtinę rezistenciją, kurioje jaunimas buvo aktyvus pagal periferijos galimybes.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Šaltiniai:

Nepublikuoti šaltiniai:

1. Baudžiamoji byla dėl antisovietinio turinio eilėraščių, skirtų R. Kalantos atminimui, platinimo 1972 gegužės-birželio mėn. Kauno ir Šiaulių miestuose. T. 1. *LYA*, f. K-52, ap. 1, b. 184, l. 124-125.
2. Lietuvos TSR KGB apie antisovietinius veiksmus. Lietuvos ypatingasis archyvas (toliau – *LYA*), K-18, ap. 1, b. 497
3. Lietuvos TSR KGB spec. pranešimas apie antisovietinius veiksmus. *LYA*, f. K-18, ap. 1, b. 503.
4. Lietuvos TSR KGB spec. pranešimas apie antisovietinius veiksmus. *LYA*, f. K-18, ap. 1, b. 503.
5. Lietuvos TSR KGB Šiaulių m. skyriaus pranešimas apie antisovietines jaunimo nuotaikas. *LYA*, f. K-18, ap. 1, b. 528
6. Lietuvos TSR KGB Šiaulių m. skyriaus pranešimas apie antisovietinius veiksmus. *LYA*, f. K-18, ap. 1, b. 517.
7. Lietuvos TSR KGB Šiaulių m. skyriaus pranešimas apie antisovietines jaunimo nuotaikas. *LYA*, f. K-18, ap. 1, b. 511

Publikuoti šaltiniai:

1. Lietuvos katalikų bažnyčios kronika. Chicago: Mykolo Morkūno spaustuvė, 1974.
2. Lietuvos katalikų bažnyčios kronika. Chicago: Mykolo Morkūno spaustuvė, 1975. T.II.
3. Lietuvos katalikų bažnyčios kronika. Chicago: Mykolo Morkūno spaustuvė, 1976. T.III.
4. Lietuvos katalikų bažnyčios kronika. Chicago: Mykolo Morkūno spaustuvė, 1978. T.IV.
5. Lietuvos katalikų bažnyčios kronika. Chicago: Mykolo Morkūno spaustuvė, 1979. T.V.

Publikuoti šaltiniai internete:

1. Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus ataskaita apie antisovietinių atsišaukimų išplatimą mieste 1961 m. vasario mėn. F. K-41, ap. 1, b. 622, l. 118-123[žiūrėta 2021-01-03] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4552/from:690> >
2. Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus ataskaita už atliktus darbus išsiaiškinant antisovietinių atsišaukimų autorius 1965m. F. K-41, ap. 1, b. 642, l. 13-19. [žiūrėta 2020-11-10] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4570/from:690> >
3. Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus ataskaita dėl slaptos antisovietinės grupės Kauno mieste išaiškinimo. F. K-18, ap. 1, b. 140, l. 17-21. [žiūrėta 2020-11-11] <<http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4307/from:690>>

4. Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus ataskaita dėl politiškai žalingų jaunimo pareiškimų F. K-18, ap. 1, b. 144, l. 93-105. [žiūrėta 2021-01-04]
<<http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4317/from:690> >
5. Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus ataskaita dėl politiškai žalingų jaunimo pareiškimų F. K-18, ap. 1, b. 144, l. 93-105. [žiūrėta 2021-01-04]
<<http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4317/from:690> >
6. Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus agentūrinių-operatyvinių priemonių planas dėl galimų neramumų 1974 m. vasario 16 d. F. K-18, ap. 1, b.162, l. 85-95 [prieiga internete žiūrėta 2021-04-12] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4332/from:690> >
7. Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus pažyma apie kontržvalgybinį darbą 1975 m. F. K-18, ap. 1, b.169, l. [prieiga internete 2021-04-09]
<<http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4335/from:538> >
8. Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus pažyma apie ideologines kontržvalgybos darbo rezultatus 1976. F. K-18, ap. 1, b.172. [prieiga internete 2021-03-03]
<<http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4338/from:690>>
9. Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus pažyma apie darbo rezultatus 1978 m. F. K-18, ap. 1, b.175, l. 36-54. [žiūrėta 2021-03-30]
<<http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4341/from:690> >
10. Lietuvos SSR KGB Kauno skyriaus pažyma apie antisovietines apraiškas Kauno politechnikos institute. F. K-18, ap. 1, b. 145, l. 1-4. [žiūrėta 2021-01-05]
<<http://www.kgbveikla.lt/docs/show/1679/from:690> >
11. Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus pažyma apie ideologines kontržvalgybos darbo rezultatus 1976. F. K-18, ap. 1, b.172, l. 1-14. [prieiga internete 2021-03-03]
<<http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4338/from:690>>
12. Lietuvos SSR KGB Kauno skyriaus pažyma apie antisovietines apraiškas Kauno politechnikos institute. F. K-18, ap. 1, b. 145, l. 1-4. [žiūrėta 2021-01-05]
<<http://www.kgbveikla.lt/docs/show/1679/from:690> >
13. Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus pažyma apie kontržvalgybinį darbą 1975 m. F. K-18, ap. 1, b.169, l. [prieiga internete 2021-04-09]
<<http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4335/from:538> >
14. Lietuvos SSR KGB Kauno m. skyriaus pranešimas apie galimą gyventojų antisovietinę veiklą 1961m. vasario 16d. išvakarėse. F. K-41, ap. 1, b. 622, l. 71-75. [žiūrėta 2021-01-06] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4550/from:690> >
15. Lietuvos SSR KGB Kauno miesto skyriaus pranešimas apie išsiaiškintą antisovietinę jaunimo grupę „Tautinė kovos sąjunga“. F. K-41, ap. 1, b. 635, l. 30-33. [žiūrėta 2020-11-11] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4575/from:538>>
16. KGB Kauno miesto skyriaus spec. pranešimas apie Kauno jaunimo hipių grupę. F. K-18, ap. 1, b. 155, l. 1-7. [žiūrėta 2021-04-13]
<<http://www.kgbveikla.lt/docs/show/7424/from:538> >
17. Lietuvos SSR KGB Šiaulių m. skyriaus duomenys apie antisovietines apraiškas Šiaulių KGB aptarnaujamoje teritorijoje 1969 m. F. K-18, ap. 1, b. 503, l. 50-56 [prieiga internete 2021-04-03] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/2493/from:694> >
18. Lietuvos SSR KGB Šiaulių m. skyriaus raštas LKP Šiaulių m. komiteto 1-ajam sekretoriui dėl gautų duomenų apie antisovietišškai nusiteikusius studentus. LYA, F. K-18, ap. 1, b. 517, l. 24-26. [žiūrėta 2019-10-28]
<<http://www.kgbveikla.lt/docs/show/3357/from:694>>

19. Lietuvos SSR KGB Šiaulių m. skyriaus pranešimas atliktus darbus 1972 m. F. K-18, ap. 1, b. 511, l. 195-210. [prieiga internete žiūrėta 2021-04-06] <<http://www.kgbveikla.lt/docs/show/3343/from:694> >
20. Lietuvos SSR KGB Šiaulių miesto skyriaus pranešimas apie antisovietinių atsišaukimų platinimą mieste 1963 m. LYA, F. K-41, ap. 1, b. 629, l. 12-15 [žiūrėta 2019-10-28] <<http://www.kgbveikla.lt/docs/show/4563/from:694>>
21. Lietuvos SSR KGB pažyma apie Lietuvos SSR KGB Šiaulių m. skyriaus atliktą profilaktinį darbą 1962. F. K-18, ap. 1, b. 488, l. 49-61. [prieiga internete žiūrėta 2021-04-10] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/3330/from:694> >
22. Lietuvos SSR KGB Šiaulių m. skyriaus raštas LSSR KGB pirmininkui dėl Šiaulių m. jaunimo reakcijos į R. Kalantos susideginimą. LYA, F. K-18, ap. 1, b. 511, l. 119-120. [žiūrėta 2019-10-28] < <http://www.kgbveikla.lt/docs/show/3340/from:694>>

Literatūra:

1. Abramauskas, S., Černeckis V., Gulbinskienė, A. *Kaunas*. Kaunas: Mintis, 1968.
2. Alantas, Vytautas. Romas Kalanta. *Gyvieji deglai Nemuno slėnyje*, JAV: Vilties spaustuvė, 1976.
3. Aleksandravičius, Egidijus, Žukas, Saulius. *Romo Kalantos auka. 1972 metų Kauno pavasaris*, Vilnius: Baltos lankos, 2002.
4. Anglickienė, Laima. *Jaunimo kultūrinė rezistencija sovietmečiu: žygeivių klubas „Ažuolas“* žiūrėta per internetinę prieigą 2018-05-24. <http://wiki.azuolas.org/_media/know:failu_saugykla:azuolopriesistore.pdf>. P. 165-176.
5. Anušauskas, Arvydas. *Lietuva 1940–1990. Okupuotos Lietuvos istorija*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2007.
6. Bagušauskas, Juozapas Romualdas. *Lietuvos jaunimo pasipriešinimas sovietiniam režimui ir jo slopinimas*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1999.
7. Bartkevičius, Kęstutis, Bulota, Rytis, Dementavičius, Justinas, Ivanauskas, Vilius, Kavaliauskaitė, Jūratė, Kraniauskas, Liutauras, Kulevičius, Salvijus, Mikailienė, Živilė, Ramonaitė, Ainė. *Sąjūdžio ištakų beiškant. Nepaklusniųjų tinklaveikos galia*, Vilnius: Baltos lankos, 2011.
8. Bilevičius, P. *Šiauliai*. Vilnius: Mintis, 1972.
9. Černeckis, V., Gulbinskienė A., Kežinaitis P. *Kaunas. Jo praeitis, dabartis ir ateitis*. Kaunas: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1960.

10. Dabrovskas, Audrius. „Apie jaunimo išradingumą sovietiniais metais: antisovietinių atsisaukimų platinimas“ *Voruta*. 2012-07-21. P. 11.
11. Dapkevičius, Juozas *Traktatas apie žygeivius: skiriama Punios sutarties 30-mečiui*. Lietuvos žygeivių sąjungos Panevėžio skyrius, Panevėžys:1997.
12. Department of Defence. *Dictionary of Military and Associated Terms*. USA: University Press of the Pacific, 2002.
13. Daunienė, J., Gulbinskienė, A., Kugevičius V., Semaška, A. *Kaunas. Turistui apie miestą*. Vilnius: Mintys, 1977.
14. Kačerauskas, Tomas. Pilietinis nepaklusnumas: individų laisvė ir visuomeninė tvarka. [žiūrėta 2021-05-10] <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2009~1367169564897/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content> > P. 28-38.
15. Kareniauskaitė, Monika. *Vasario 16-toji sovietmečiu. Jaunimo rezistencija*. Prieiga per internetą <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-02-18-monika-kareniauskaite-vasario-16-oji-sovietmeciu-jaunimo-rezistencija/5813>>.
16. Kasparas, Kęstutis. *Teorinė pasipriešinimo samprata ir klasifikacija*. [žiūrėta 2019-10-18] Prieiga internete <<http://www.partizanai.org/laisves-kovu-archyvas-20-t-1997-m/3621-teorine-pasipriesinimo-samprata-ir-klasifikacija>>
17. Mikailienė, Živilė. *The hippie movement in Soviet Lithuania. Aspects of Cultural and Political Opposition to the Soviet regime*. Prieiga internete: <<https://www.zfo-online.de/portal/index.php/zfo/article/view/9272/9271>> P. 607-630.
18. Minotaitė, Gražina. *Teisingumas prieš teisėtumą: pilietinio nepaklusnumo teorija ir liberalizmo filosofija*. [prieiga internete žiūrėta 2021-04-13] <http://www.litlogos.eu/L58/logos58_054_062miniotaite.pdf > P. 54-62.
19. Plaušinytė, Skaistė. *Hipių judėjimas Lietuvoje*. Prieiga per internetą <<http://straipsniai.lt/bendruomenes/hipiu-judejimas-lietuvoje-i-dalis/>>.
20. Radzevičius, Rokas. *Lietuvos roko pionieriai*, Vilnius: Vaga, 2012.
21. Ramanauskaitė, Egidija. „Jaunimo kultūrinė rezistencija sovietmečiu: hipių kultūrinės idėjos Lietuvoje“ *Kauno istorijos metraštis, 4t*. Kaunas: VDU leidykla, 2003. P. 127-163.
22. Ramanauskaitė, Egidija. Sovietmečio Lietuvos hipiai – pasaulinės paralelės. [prieiga per internetą žiūrėta 2021-04-13] <http://paneveziomuziejus.lt/files/krasto_istorija/Ramanauskaite_Sovietme_2020.pdf > P. 55-72.
23. Ramonaitė, Ainė, Kukulskytė, Rytė. *Etnokultūrinis judėjimas sovietmečiu: nematoma alternatyva sistemai?* prieiga per internetą <

https://talpykla.istorija.lt/jspui/bitstream/99999/1197/1/Lietuvos%20etnologija%2014%2823%29_161-181.pdf > P. 162-181.

24. Rawls, John. *A theory of justice*. United States of America: Belknap press of Harvard University press Cambridge, Massachussets, 1999.
25. Sharp, Gene. *How nonviolent struggle works*. The Albert Einstein institution, 2013.
26. Sireika, Jonas. *Šiaulių miesto istorija 1940-1995*. Šiauliai: Saulės delta, 2007.
27. Skirius, Juozas. *Istorijos studijų įvadas*. I dalis., Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2010.
28. Sudikienė, Viljama. „Bet tada laikai buvo visai kiti...“ *Lietuvos Aidas*. 1995-04-01.
29. Tamkutonytė, Živilė. *Hipių judėjimas Lietuvoje sovietmečiu: mada ir / ar pasipriešinimas* žiūrėta per internetinę prieigą 2018.05.26 <<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2002~1367154205763/DS.002.0.01.ARTIC>>. P. 126-146.
30. Tamoliūnienė, Rimantė. *Laisvės proveržiai sovietiniame Kaune: nuo slapto pogrindžio iki atviro protesto*. Kauno apskrities viešoji biblioteka, Kaunas, 2007
31. Vokietaitis, Algirdas. *Lietuviškoji rezistencija* [žiūrėta 2019-11-01] Prieiga internete <<http://www.partizanai.org/laisves-kovu-archyvas-13-t-1995-m/3495-lietuviskoji-rezistencija>>

SANTRAUKA

Pokariniai metai pasaulyje atnešė daug įvairių pokyčių. Jaunimas buvo ta visuomenės dalis, kuri taip pat neliko abejinga ir prisidėjo prie vykstančių pokyčių. Po Čekoslovakijos įvykių 1968 m. sovietų Lietuvoje daugelio optimizmas Nepriklausomybės išnyko, bet jaunimas nepasidavė ir įsitraukė į pasyviają rezistenciją per hipių subkultūrą, etnokultūrinį judėjimą (žygeiviai, ramuviečiai, folkloristai) ar katalikiškąjį sąjūdį („Eucharistijos bičiuliai ar pavieniai atvejai“).

Darbo aktualumas grindžiamas tuo, kad nors ir yra tyrimų apie sovietmečio jaunimo nesmurtinę rezistenciją, tačiau detaliau nebuvo tirta, kaip jaunimo nesmurtinė rezistencija reiškesi Šiaulių mieste, nebuvo lyginta, koks aktyvumas buvo periferijoje, lyginant su buvusia laikinąja sostine Kaunu. Trūksta tyrimų apie jaunimo nesmurtinį pasipriešinimą 7–8 deš. Mokslinis aktualumas būtų tas, kad darbas padės geriau iširti sovietinį laikotarpį bei sužinoti, kaip vystėsi sovietinė visuomenė, geriau suprasti, kokios vertybės buvo jaunų žmonių sovietmečiu, kurie nebuvo lojalūs sistemai.

Tyrimo objektas: Jaunimo nesmurtinė rezistencija.

Tikslas: Iširti kaip reiškesi jaunimo nesmurtinė rezistencija sovietmečiu Kaune ir Šiauliuose.

Uždaviniai:

1. Aptarti nepaklusnumo teoriją ir nesmurtinės rezistencijos sąvoką.
2. Atskleisti jaunimo nesmurtinės rezistencijos formas ir intensyvumą Lietuvoje, aptariant Kauno pavasario įvykius, hipių subkultūrą ir kitus judėjimus.
3. Apžvelgus jaunimo ir mokslo įstaigų sudėtį miestuose, iširti ir palyginti jaunimo nesmurtinės rezistencijos apraiškas Kaune ir Šiauliuose.

Nesmurtinė rezistencija yra bendras terminas, kuris apima begalę specifinių protesto metodų, nebendradarbiavimą, kai rezistentai eina į konfliktą darydami ar atsisakydami daryti tam tikrus dalykus nenaudodami fizinio smurto. Ištyrus Šiaulių ir Kauno miestus pavyko atsekti, kad čia buvo aktyvi jaunimo nesmurtinė rezistencija prieš sovietų valdžią XX a. 7-8 deš. Ji reiškesi labai įvairiai per atsisaukimų platinimą, antisovietinių grupių steigimą (jų sumažėjo įžengus į 8 deš.), kurios buvo labiau aktyvios Kaune, rašymas su užsienio radijo stotimis, hipių subkultūrą, kuri buvo ypač aktyvi Kaune, bet jos apraiškų galima buvo aptikti ir Šiauliuose. 8 deš. jaunimas buvo aktyvus ir per kraštotyriminę veiklą Šiauliuose ir Kaune. Tiek Šiauliuose, tiek Kaune aktyviai buvo niekinami sovietiniai simboliai ir keliamos trispalvės. Katalikiškasis jaunimas nestodavo į oficialias sovietines organizacijas tokias, kaip komjaunimas dėl religinių įsitikinimų. Tai vyko tiek Šiauliuose, tiek Kaune

SUMMARY

The post-war years have brought many different changes to the world. Young people were the part of society that also remained indifferent and contributed to the ongoing change. In Soviet Lithuania, the optimism of many disappeared following the events of Czechoslovakia in 1968. Nevertheless, young people did not give up and became involved in passive resistance through the hippie subculture, the ethnocultural movement (hikers, Ramuvians, folklorists) or the Catholic movement ("Friends of the Eucharist or isolated cases).

The relevance of the work is based on the fact that although there are studies on non-violent resistance of Soviet-era youth, it has not been studied in detail how non-violent resistance of youth manifested itself in Šiauliai. In addition, it was not compared what activity was in the periphery compared to the former temporary capital Kaunas. There is a lack of research on non-violent resistance among young people in the early 60s and late 70s. The scientific relevance would be that the work would help to better study the Soviet period and learn how Soviet society developed, to better understand the values of young people in the Soviet era who were not loyal to the system.

The object of the study is the nonviolent youth resistance.

The aim of the research is to investigate the nonviolent youth resistance and how it manifested in Kaunas and Šiauliai during the Soviet period.

In order to achieve the aim, the following objectives have been distinguished:

1. To discuss the theory of disobedience and the concept of nonviolent resistance.

2. To reveal the forms and intensity of non-violent resistance of young people in Lithuania, discussing the events of Kaunas Spring, the hippie subculture and other movements.

3. To investigate and compare the manifestations of non-violent resistance of youth in Kaunas and Šiauliai after reviewing the composition of youth and educational institutions in cities.

The nonviolent resistance is a general term that includes endless specific methods of protest, non-cooperation when resisters go into conflict by doing or refusing to do certain things without using physical violence. The results of research of Kaunas and Šiauliai cities show that

there was an active non-violent resistance of young people against the Soviet government in the early 60s and late 70s. The non-violent resistance manifested itself in many different ways: through the distribution of recalls, the establishment of anti-Soviet groups (their number decreased in the 70s), which were more active in Kaunas, writing with foreign radio stations, the hippie subculture, which was especially active in Kaunas, but its manifestations could also be found in Šiauliai. In the 70s, the youth was also active during the activities of local historians in Šiauliai and Kaunas. Soviet symbols were actively despised and tricolors were raised in both Šiauliai and Kaunas. For religious beliefs, the catholic youth did not join the official Soviet organizations such as the Communist Youth. This took place both in Šiauliai and Kaunas.